

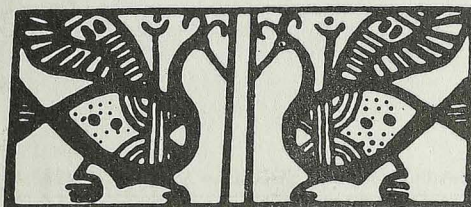

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΜΑΙΡΗ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ, ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ,
ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΕΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

366

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Άνδρογλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900
Ταχ. Θυρ. 7355, Λευκωσία

Για τους Συνδρομητές Ελλάδας:
Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530
στο όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης
αιτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος...
και να μās στέλλεται ή απόδειξη για τὰ βιβλία μας.

Έτήσια συνδρομή	Κ€4.00
Έτήσια συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ€5.00
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	\$20 (δολάρια)
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	\$20 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ€2.00
Τὰ χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.	
Ανάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κύπρος Χρυσάνθης: Παραλλαγές στο έκκλησίασμα του έγγονου	43
Μαίρη Π. Σταύρου: Το μυθιστόρημα στο Νίκο Καζαντζάκη	45
Σαράντος Παυλέας: Έννεα όλόκληρους μήνες	52
Αντώνης Πιλλάς: Τής Τρελλής ο βράχος	53
Κύπρος Χρυσάνθης: Οί Κύπριοι και για τούς Κυπρίους	56
Έλ. Οικονόμου: Σχέδιο	83

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ - Κ. Χρυσάνθη: «Η πολυφωνία στη λογοτεχνία, Πνευματικός άνθρωπος και Κύπρος, Η «Black Athene» (Η «Μαύρη Αθηνά» - ΠΕΝΘΗ - Κ. Χρυσάνθη: Ηλίας Τσατσόμοιρος, Λάρος Φαντάζης - ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ - Κ. Χρυσάνθη: Τάσου Αθανασιάδη «Ελεμιακό όδοιπορικό», Άγγ. Σμυρλή «Η επιστροφή του Άγαπήνορα», Ρούλας Ίωαννίδου-Σταύρου «Τρεις ποιητικές συνθέσεις για τον Κύπρο», Αντρέα Κωνσταντινίδη, «Στην πορεία της Έλευθερίας», Λεόντιου Χατζηκώστα «Μεγαλοεβδομαδιαίοι στοχασμοί», Άντη Ίωαννίδη «Χρωμόλευκο» - ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ - Κ. Χρυσάνθη: Άχαρνεϊς, Άνδρομάχη, Το γεφύρι της Άρτας - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΒΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ - ΔΗΛΩΣΗ - ΣΧΕΔΙΟ (Έλ. Οικονόμου).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἑπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΔΒ'

ΑΠΡΙΛΗΣ - ΙΟΥΛΙΟΣ 1992

ΑΡ. 366

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΑ ΤΟΥ ΕΓΓΟΝΟΥ

Σ' ΕΝΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΒΛΑΣΤΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ ἀντρεία κι ἡ ἀρετὴ μιλοῦν στὰ μάτια του
σὰν φῶς ἀγγελικό.
Τῆς ὀμορφιάς ἡ πεταλούδα γαλανόλευκη
παίζει στό πρόσωπό του.
Ἀνοίγουν τὰ χεράκια του κι' ἑφτά φεγγάρια φέγγουν
σ' ἑφτά οὐρανοῦς.
Τὰ χεῖλη ἀνοίγει κι οἱ ἀνατολές μέ τοὺς κορδαλλοὺς
πετιοῦνται μεθυσμένοι.
Εἶναι ἓνα θαῦμα τοῦ Θεοῦ στὶς πιὸ γενναῖες του ὥρες.

ΤΟΝ ΕΝΤΥΣΑ

Τὸν ἔντυσα μέ τὴν πορφύρα ἡμερῶν ποὺ θάρθουν
τὸν ἄλειψα μέ ἀρώματα ἑλληνικῶν φωνηέντων,
τὸν χτένισα μέ στίχους ἀπ' τὸν Σολωμό,
τὸν κοίταξα μέσ τὸν καθρέφτη τῆς ψυχῆς μου καὶ τὸν πῆγα
στὴν Παναγία νὰ προσκυνήσει.

ΠΡΟΣ ΔΟΞΑ

Μέσ στὰ χαμόγελα τῆς Παναγίας λουσιμένο,
στὶς Ἀμμοχώστου τοὺς ἀφρούς καὶ τοὺς λεμονανθούς,
μετὰ ντυμένο μέσ στὰ δειλινὰ τῆς Λευκωσίας
τὸν παραδίνουνε οἱ ἀρχάγγελοι στὸν κόσμο τῶν Ἑλλήνων
λεβέντικα κι ἀκριτικὰ νὰ ζήσει τὴ ζωὴ
μέ πράξεις ἐκλεκτῆς κι εὐλογημένες
πρὸς δόξα καὶ τιμὴ τῆς Κύπρου
καὶ τῶν Ἑλλήνων εὐσεβῶν γονιῶν του.

ΑΝ ΚΑΠΟΤΕ...

Ἄν κάποτε διαβῶ τὰ δύσκολα φαράγγια
 μπροστά στοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ
 κι' ἀφοῦ φιλήσω τὸ δεξί του χέρι
 μὲ τὴν παλιά μου ταπεινότητα,
 θὰ τὸν κοιτάξω μὲς στὰ μάτια
 καὶ θὰ τοῦ πῶ μὲ τόνο παρακλητικό
 νὰ μοῦ φυλάξει τὸ ἐγγονάκι μου ἀπὸ λοιμούς, σεισμούς καὶ
 καταποντισμούς,
 μὲ καθαρὴ ποδιὰ νὰ τὸν κρατήσει στίς παλιές ιδέες
 τῆς λευτεριάς καὶ τῆς τιμῆς
 ἐνάρετο ὄνομα νὰ τοῦ χαρίσει στὰ μαλλιά
 καὶ καθαρὴ καρδιά.

ΣΤΟΝ ΕΓΓΟΝΟ

Θὰ τοῦ ἀγοράσω μιὰν ελευθερία μὲ τὴν ψυχὴ μου
 νὰ περπατᾷ μὲ μέτωπο ἀνθισμένο,
 μὲ κεφαλαῖα θὰ γράψω τ' ὄνομά του
 στὰ ἐπισκεπτήρια τῶν καιρῶν,
 πρωταθλητὴ στοῦ γυμναστήριου τοῦ Ἑλληνα Θεοῦ
 θὰ τὸν γυμνάζω κυπριονίκη θεοπρεπῶς
 νὰ δείξω στοὺς ἐρχόμενους πλανῆτες τὴ γενιά του
 ἀνθρώπινο ἄθλο μ' ἔντιμα φτερά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Καὶ στοὺς ἑπτὰ οὐρανοὺς θὰ γράψω τ' ὄνομά του
 μὲ γράμματα ἀρχαγγελικά
 νὰ τὸν κοιτᾶνε τ' ἄστρα στὴν τροχιά τους
 καὶ οἱ ἥλιοι νὰ τὸν ντύνουν μὲ λαμπρὴ χλαμύδα.
 Στὴν κομβιοδόχη του τὴ δάφνη τῆς Ἑλλάδας θὰ τοῦ βάλω
 κι ἓνα βυζαντινὸ ἀπὸ τοὺς βόστρουχούς του.
 Τὸν πράσινο τῆς Κύπρου χάριτη μὲ ἀνοιχτὰ φτερά
 στοῦ στήθος του θ' ἀπλώσω μνήμη τῆς γενέθλιας γῆς του.
 Καὶ θὰ καλέσω τοὺς κορυδαλλοὺς στὸν κόκκινο πρωϊνὸ χορὸ τους,
 τὸν δρόμο νὰ τοῦ ἀνοίξουνε τῆς ἐφηβείας.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΟ ΝΙΚΟ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Το μυθιστόρημα στο Νίκο Καζαντζάκη καλύπτει ένα διάστημα μισού αιώνα, όπως άλλωστε και το άλλο πολύμορφο και πολυεδρικό του έργο. Το πρώτο του μυθιστόρημα «Όφης και Κρίνο», παρ' όλο που διαφέρει θεματικά απ' τα μυθιστορήματα της τελευταίας περιόδου, που τον αντιπροσωπεύουν, σηματοδοτεί πολλές απ' τις καζαντζακικές αρετές και επισημαίνει την ιδεολογική φιλοσοφική του διαμόρφωση.

Το «Όφης και Κρίνο» παρουσιάστηκε στα 1906 αμέσως μετά την πρώτη του εμφάνιση στα γράμματα με το δοκίμιο «Η αρρώστια του αιώνας» και το δράμα «Ήμερώνει». Ύστερα από πενήντα χρόνια η εκρηκτική σταδιδόδρομία του περατώνεται με το αυτοβιογραφικό του μυθιστόρημα «Αναφορά στον Γκρέκο», που χαρακτηρίζεται από ένα τόσο έντονο εξομολογητικό χαρακτήρα, ώστε να ξεφεύγει απ' την πιστότητα των γεγονότων της ζωής προς όφελος των γεγονότων της ψυχής. Στο όλο έργο δίνει ένα ονειρικό σχήμα, που τελικά αποκρυσταλλώνεται στη φράση-κλειδί, που διαρρέει όλη τη δημιουργία του και τον χαρακτηρίζει: «Ο αγώνας για τη μετουσίωση της ύλης σε πνεύμα» ή, απλούστερα, ο αγώνας για την περαιώση απ' το σκοτάδι στο φως. Άλλωστε αυτός είναι ολόκληρος ο Καζαντζάκης, μια βιωμένη έκφραση του ανελέητου αγώνα για τη μετάλλαξη της αρχέγονης άπλαστης ουσίας σε μια απολυτότητα καθαρή, πνευματική. «Ν' ανέβει η ψυχή από κύκλο σε κύκλο ωσότου φτάσει στην ανώτατη επαφή».

Η σχέση του Καζαντζάκη με το μυθιστόρημα, παρότι το υπηρέτησε επί πενήντα χρόνια, όχι όμως συνεχώς, ήταν ιδιότυπη. Πίστευε στο είδος και το αγάπούσε, όπως πίστευε και στην ηθικοκοινωνική του αποστολή, αλλ' άφηνε σε άλλους αυτή τη δουλειά. Έλεγε στην Ελένη, τη γυναίκα του: «Εγώ είμαι δραματικός συγγραφέας, δεν έχω υπομονή να κάτσω να γράψω μυθιστόρημα. Δεν θα μπορέσω ποτέ να γράψω μίαν "Αννα Καρένινα"».

Η στροφή του σε οποιοδήποτε άλλο είδος της λογοτεχνίας εκτός του μυθιστορήματος γίνεται φανερή από το 1907 και διαρκεί αυτή η περίοδος μέχρι το 1936, όπου επανεμφανίζεται με αξιώσεις με το μυθιστόρημα «Ο Βραχόκηπος», γραμμένο στα γαλλικά με τον τίτλο «Le Jardin des Rochers». Ενδιάμεσα μόνο και σποραδικά κάνει μερικές ανιχνευτικές προσπάθειες για μια όχι και τόσο σίγουρη περιπλάνηση στο χώρο αυτό.

Το 1909 ξεκινάει μια τριλογία μυθιστορημάτων: «Σπασμένες ψυχές», «Ζωή η αυτοκρατορίσσα» και «Θεάνθρωπος». Απ' τα τρία μόνο το πρώτο μέρος δημοσιεύτηκε και συγκεκριμένα στο «Νουμά» σε 29 συνέχειες με το ψευδώνυμο Πέτρος Ψηλορείτης. Το πρώτο μέρος της τριλογίας, οι «Σπασμένες ψυχές», που αναφέρεται σε περιθωριακά άτομα, δυστυχημένα, υποχείρια μιας χωρίς οίκτο ζωής, εκφράζει την αρνητική πλευρά των φιλοσοφικών προ-

βληματισμών και αναζητήσεων, όπως και τις θέσεις που του έχει εμπνεύσει η παρακμάζουσα Ευρώπη, με τους κλονιζόμενους θεσμούς και τις υπό αμφισβήτηση αξίες. Επειδή, όμως, ίσως να πίστευε στην ηθικο-κοινωνιολογική προσφορά του μυθιστορήματος (μας οδηγεί στη σκέψη αυτή η αναφορά του στο έργο του Τολστόη), δεν ήθελε ν' αφήσει άστεγη μια ελπίδα ή να μη της δώσει μια θέση στην ουσιαστική πλευρά της ζωής. Γι' αυτό σχεδίαζε να κάνει σαν συνέχεια τη «Ζωή την αυτοκρατορίσσα», που από τον τίτλο συνάγουμε ότι πρέπει να επισημαινόταν η Μπερξονική επίδραση με την έννοια της επιστροφής για κάποιο θετικότερο αποτέλεσμα. Ταυτόχρονα, η μεταφυσική του διάθεση διαφαίνεται με το σχεδιασμό του τρίτου έργου με τον τίτλο «Θεάνθρωπος». Αυτές, βέβαια, είναι μόνο εικασίες, αλλά με τη σκέψη μας ακολουθούμε το χρονοδιάγραμμα των πεπραγμένων του μέχρι τότε και τις προθέσεις, για να χαρτογραφήσουμε την πορεία του μυθιστορηματικού Καζαντζάκη.

Ο Καζαντζάκης της εποχής του 1909 προτιμάει η εσωτερική του διαλεκτική να μη μεταμορφωθεί σε θέσεις και λύσεις που συνήθως δίνονται μέσα από ένα μυθιστόρημα. Προτιμάει να μην είναι αντικειμενικός, γιατί έτσι το όραμα του θα εκφραζόταν μέσα στις δυνατότητες των ανθρώπων, έτσι κι' αλλιώς και η ρεαλιστική και η κοινωνική και η ιστορική έγνοια που είχε για τον κόσμο διαπερνούσε μέσα απ' τη φαντασία και το πάθος. «Υπάρχει μια λογική της φαντασίας», λέει ο Μπέρξον και του Καζαντζάκη ο προβληματισμένος λόγος, που θέτει σε κίνηση τον ατομικό του ρυθμό, βρίσκεται ακόμα μέσα στις προεκτάσεις του πόνου του. Θα γίνει λυτρωτής, αφού πρώτα λυτρωθεί. Γι' αυτό κάνει δοκίμια, γι' αυτό κάνει φιλοσοφία. Με το ένα ορίζει για οδηγό τη διάνοια, με το άλλο αγωνίζεται για τη λύτρωση. «Σκοπός μου γράφοντας δεν είναι η ομορφιά, είναι η λύτρωση».

Ο Καζαντζάκης της εποχής του 1909, 1910, 1912 αρχίζει να ζει σ' ένα δημιουργικό πυρετό. Γράφει άλλωστε στο ημερολόγιό του, στις 8 Δεκεμβρίου 1914, για τον Τολστόη. «Απόψε βαθύτατα με συγκίνησε ο Τολστόη, η τραγική φυγή του ομολογία ήττας. Ήθελε να δημιουργήσει θρησκεία και δεν μπόρεσε παρά ρομάντζα και τέχνη. Η καλύτερη ουσία του, και το ήξερε καλά, δεν εξεφράσθη». Κάπου η τέχνη τον απωθεί, τη φοβάται ότι εκμαυλίζει, ότι αγγίζει τα πράγματα επιφανειακά, ότι δεν λυτρώνει, απλά δίνει μόνο ομορφιά, δηλαδή χρυσώνει το χάπι. Άλλωστε είναι γνωστό και καθόλου μειωτικό για τον δημιουργό Καζαντζάκη, αφού είναι η επιλογή του, ότι δεν είναι λιτός και προτιμούσε ο λόγος του ν' απλώνεται και να γίνεται μνημειώδης. Ο Καζαντζάκης δεν ήταν κλασικός. Η αρχαϊκή του δομή έδινε στην όλη φυσιογνωμία του έργου του μεγάλες διαστάσεις.

Την εποχή εκείνη που σχεδιάζει και δημιουργεί την «Ασκητική», το πνευματικό του credo, ο σπόρος της «Οδύσειας» αρχίζει να βλαστάνει. Είναι η εποχή που θέλει κάτι «άγριο και πικρό». Ταυτόχρονα η βιοτική μέριμνα τον

οδηγεί στις μεταφράσεις. Έτσι γνωρίζει τα κυριότερα λογοτεχνικά έργα και τους λογοτέχνες σαν τον Κλωντέλ, τον Ταγκόρ, τον Μπαρρές, τον Ντ' Ανβούντσι και τον Ουϊτμαν. Όταν πρωτογνωρίστηκε με τη μετέπειτα γυναίκα του Ελένη, την προέτρεψε να διαβάσει τον Κλωντέλ, το "L'annonce faite à Marie" (Ευαγγελισμός της Θεοτόκου), όπως και έργα του Leo Frobenius. Με τον τρόπον αυτό γνωρίζει όλα τα ρεύματα, αλλ' ο ίδιος είναι επιλεκτικός. Κατά καιρούς σχεδιάζει να γράψει και πεζογραφήματα, όπως ένα οδοιπορικό για το προσκύνημά του στο Άγιο Όρος με τον Άγγελο Σικελιανό και ένα ρομάντζο που τον τίτλο του αναφέρει ο ίδιος στο ημερολόγιό του, «Ένας χρόνος μοναξιά». Δεν βρέθηκε τίποτα απ' αυτό στα χαρτιά του και ή δεν γράφτηκε ποτέ ή μπορεί να γράφτηκε και να ξεσκίστηκε απ' τον ίδιο. Ο Καζαντζάκης δεν διστάζει να ξεσκίζει αρτιωμένα έργα, όταν δεν τον ικανοποιούσε το αποτέλεσμα. Το Δεκέμβριο του 1922 ξέσκισε 3000 στίχους του «Βούδα» και άρχισε να ξαναγράφει καινούριους.

Το 1922 είναι έτος κοσμογονικό. Ο αριστοκρατικός εθνικισμός του κλονίζεται, σημεία και τέρατα συμβαίνουν στον κόσμο και επιδρούν άμεσα στον ψυχισμό του. Τώρα δεν είναι καιρός για πολυτέλειες, έτσι την κενή θέση του εθνικισμού την καταλαμβάνει μια επαναστατικότητα καθαρά λαϊκού αγωνιστικού εκτοπίσματος. Η Ρωσική Επανάσταση έχει συντελεστεί, η εξαθλίωση της γερμανικής πραγματικότητας ξετυλίγεται μπροστά στα μάτια του, το ξερίζωμα του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας τον συγκλονίζει. Το οδοιπορικό του σύγχρονου ανθρώπου, που μέσα από συμπληγάδες καταλήγει μόνος και ανέλπιδος ν' αντιμετωπιστεί με τη μοίρα του, που προκαλεί αντίδραση και θυμό. Από το κολαστήριο της εποχής του τον λυτρώνει ή του δίνει σκοπό μια πρωτοποριακή παρέα επαναστατημένων γυναικών που τον οδηγεί στην απόφαση ν' αντιδράσει και να γράψει κάτι «άγριο και πικρό». Η πύρινη δεκαετία που άλλαξε τη μορφή του κόσμου κατέληξε στην «Οδύσεια».

Το έτος 1929 για τον μυθιστορηματικό Καζαντζάκη είναι μια εποχή σταθμός. Από τότε το μυθιστόρημα μπαίνει στη ζωή του με αξιώσεις και μάλιστα στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Γράφει γαλλικά το βιβλίο "Moscou a criè", που μετονομάστηκε αργότερα σε "Toda-Raba" και επίσης πάλι στα γαλλικά γράφει το μυθιστόρημα "Karpetan Elias", που έμεινε ανέκδοτο. Στο "Toda-Raba", μαζί με τη νέα κραυγή που την αποτυπώνει στη μορφή του Αφρικανού ή της Αφρικής ή της νέας εποχής, υπάρχει η κατατημένη εικόνα του δημιουργού σ' όλους τους ήρωες του έργου. Έτσι ο Καζαντζάκης βρίσκει το δρόμο του για να εκφραστεί με το μυθιστόρημα, υιοθετώντας ένα ολοδικό του στυλ, που δεν ακουμπάει σε καμιά σχολή, στυλ έντονου όμως προβληματισμού και σχολιασμού των ιδεών του, των σκέψεών του και των φιλοσοφικών του θέσεων.

Κι εδώ βρίσκεται η νέα προσέγγιση που κάνει ο Καζαντζάκης στο μυθιστόρημα και κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις δέχεται να το υπηρετήσει.

Όλοι στο "Toda-Raba" μιλούν μιαν ίδια γλώσσα, τη γλώσσα του ίδιου του συγγραφέα. Είναι μια διαλεκτική εσωτερικού τύπου και ένα είδος αυτοβιογραφικής απεικόνισης ιδεών.

Στα 1941 ο Ζορμπάς και ο μύθος του αρχίζουν ν' αναδύουν μέσα του και εκείνος θέλει να λυτρωθεί απ' αυτή την έγνοια. «Άνοιξε η καταπαχτή του σπλάχνου μου, πετιούνται πάνω οι θύμησες, σπρώχνουν η μια την άλλη... φωνάζουν να περμαζώσω από της γης, από τη θάλασσα, από τον αέρα το Ζορμπά και να τον αναστήσω." Ο Αλέξης Ζορμπάς, που κατά κόσμον άκουγε στο όνομα Γιώργης Ζορμπάς, άφησε τα βαριά του ίχνη μέσα του, όπως κι οι άλλοι που τους δέχεται για δασκάλους, ο Όμηρος, ο Μπέρξον και ο Νίτσε.

Τι τον τράβηξε σ' ένα εργάτη καλοζωϊστή, άνθρωπο της δράσης και καθόλου του πνεύματος, με την έννοια που του έδινε ο Καζαντζάκης, αυτό θα μπορούσε ν' αποτελέσει αίνιγμα, αν ο Καζαντζάκης δεν είχε την τάση να δέχεται τη γνώση του αυθορμητισμού και να την αναζητά στη χαμένη αγνότητα. Δεν λάτρευε τον διανοούμενο, δεν χώνευε τον αστό, αλλά ζητούσε απ' το λαό να σταθεί στο ύψος του και να προσφέρει τη μόνη διέξοδο στην παραφορτισμένη εποχή μας. Ο άπλετος διονυσιασμός του Ζορμπά οδηγούσε κι αυτόν στο ανώτατο αγαθό που είχε πιστέψει ο Καζαντζάκης, την ελευθερία, αλλά από άλλο δρόμο. Ο Ζορμπάς, ένας χαροκόπος της ζωής, ικανοποιούσε τα ένστικτά του στην απόλυτή τους μορφή, δεν έκανε συμβιβασμό σε τίποτα και για τίποτα. Εκεί διαφοροποιείται με τον συγγραφέα Καζαντζάκη με την απολλώνεια αντίληψη. Παρά τη διαφορά όμως, της ιδιοσυστασίας του και του τρόπου που έβλεπαν τον κόσμο, ο μεγάλος στόχος και των δύο άκουγε στο όνομα ελευθερία. Δεν ήταν τόσο οι διαφορές που τους ένωσαν, όσο οι ομοιότητες, άλλωστε οι διαφορές τους τελικά τους χώρισαν. Το 1943 ο «Ζορμπάς» πήρε την τελική του μορφή.

Ο «Καπετάν Ελιάς» του 1929 και η βιογραφία του πατέρα του "Μον père" του 1940, και τα δύο στα γαλλικά, μεταλλάσσονται με τα χρόνια και με την ωριμότητα ή και με την απόσταση που δημιουργεί ο χρόνος και, στα ελληνικά αυτή τη φορά, στη θέση τους εμφανίζεται ο «Καπετάν Μιχάλης», ένα καζαντζακικό αριστούργημα ύφους, πλοκής και ιδεών.

Η βασική μας θέση υπήρξε ότι ο Καζαντζάκης ήταν ένας συνειδητός φιλόσοφος της ύπαρξης. Γενικά απ' το ξεκίνημά του είχε ενταχθεί στο χώρο της αντιλογοκρατίας προωθώντας τη σκέψη του και με τη βοήθεια της ενόρασης πέραν των στενών ορίων που καθόριζε ο λογοκρατισμός. Σ' αυτό το πλαίσιο διαμόρφωσε και τη δική του φιλοσοφία πάνω στην ιδεοκρατία, με βάση τη φιλοσοφία των υπαρξιστών, ξεπερνώντας όμως τα όρια των φαινομένων με τη διερευνητική ανήσυχη σκέψη του. Εκεί διαφοροποιείται απ' τους υπαρξιστές που άκμασαν μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ έρχεται πιο κοντά με το έργο των υπαρξιστών της πρώτης ομάδας της θρησκευτικο-μυστικιστικής θεωρίας του Κίρκεγκααρ, του Γιάσπερς, του Μπεντιάφ, κ.ά.

Στον «Καπετάν Μιχάλη» ο Καζαντζάκης παραμέρισε ακόμα και τους μεταφυσικούς του προβληματισμούς, για να εκφέρει το τελικό του πόρισμα. Η ανάγκη της ελευθερίας στον άνθρωπο ήταν πάνω και πέρα από κάθε μεταφυσική αναζήτηση, ήταν μια επιβεβαίωση της ζωής, ένα αναφαίρετο δικαίωμα. Ο καπετάν Μιχάλης ξέρει τι ζητάει, είναι πολύ θετικός στις αρέσκειές του και στις απαράσκειές του μέχρι ένα σημείο. Στο έργο αυτό παρατάσσεται με το είδος της αντικειμενικής αφήγησης όλη η βιωματική διαλεκτική πορεία του ίδιου του Καζαντζάκη με όλες τις θέσεις και τις αντιθέσεις της. Εδώ ο Καζαντζάκης γίνεται ένας γνήσιος, ένας καθαυτό υπαρξιακός φιλόσοφος.

Τον «Καπετάν Μιχάλη» αρχίζει να τον γράφει στα 1949. «Είμαι βυθισμένος στον «Καπετάν Μιχάλη». Μάχουμαι ν' αναστήσω το Ηράκλειο της παιδικής μου ηλικίας». Στα 1950 ο «Καπετάν Μιχάλης» είναι πια έτοιμος και το χρέος απέναντι της Κρήτης έχει εκπληρωθεί. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι πρωταγωνίστρια στο έργο ήταν η ίδια η Κρήτη, αν δεν ήταν και ο άνθρωπος, ο ένας άνθρωπος, ο καπετάν Μιχάλης. Τον ήρωα του έργου που, αν τον δούμε απαλλαγμένο από τα χρώματα και τις φωτοσκιάσεις που τον κάλυψαν και του έδωσαν μυθικές διαστάσεις κι απ' τη συμπεριφορά του που τον δείχνει αγροίκο, αμίλητο, σωστό θεριό ανήμερο, εμείς τον ανιχνεύουμε σαν ένα τραυτό τραγικό άτομο, ένα τραγικά υπαρξιακό άτομο, που μέσα από ένα ακραίο τρόπο συμπεριφοράς, που τον οδηγεί στην ολοκληρωτική άρνηση του περιβάλλοντός του, αποκτάει επίγνωση σκοπών και πράξεων και συνειδητοποιεί μέσα από σκέψη και προβληματισμό αυτό που οι άλλοι κατέχουν μόνο από ένστικτο ή γιατί έτσι το βρήκαν.

Ο καπετάν Μιχάλης δεν είναι μόνο ο πατέρας του Καζαντζάκη, είναι κυρίως και ο ίδιος ο Καζαντζάκης, όπως είναι καταμερισμένος πάλι ο συγγραφέας και στα επτά πρόσωπα του «Toda-Raba». Στον «Καπετάν Μιχάλη» αντιπαλεύουν πάλι μέσα του οι δυο θεοί, ο Απόλλωνας με το Διόνυσο, η ίδια δηλαδή διάσταση που υπάρχει μεταξύ Ζορμπά και συγγραφέα. Τελικά, ούτε το πάθος παίζει ρόλο, ούτε η γνώση στην ανώτατη ύστατη στιγμή, στην επιλογή του θανάτου, στην απελευθέρωση, δηλαδή, της ανθρώπινης ψυχής από τα δεσμά της ζωής. Το άλμα του καπετάν Μιχάλη στο θάνατο και στην αθανασία, που δεν έγινε ούτε εύκολα, ούτε χωρίς επίγνωση, δεν έγινε μέσα από κάποιο υπερβατικό σχήμα, αντίθετα έγινε ανάμεσα στη δράση, σε πάλη με πραγματικούς εχθρούς και πραγματικά πυρά, δηλαδή μέσα σ' ένα καθαρά ρεαλιστικό διάκοσμο και χωρίς παραποιήσεις. Τέλος-τέλος, μια σφαίρα που σφηνώθηκε μέσα στο στόμα του, του αφαίρεσε τη ζωή. Εδώ, δηλαδή, έχουμε μια σκηνή απόλυτα ρεαλιστική. Και ο ρεαλισμός είναι διάχυτος στην περιγραφή γεγονότων, στην περιγραφή χαρακτήρων. Υπάρχει ένα σχήμα υπερβολής. Και στον ίδιο τον καπετάν Μιχάλη δίνει τις ιδιότητες που θαυμάζει πιο πολύ, αξιοπρέπεια, απόσπαση, γενναιότητα, αλλά και κάτι άλλο: τοποθετεί την ελευθερία τόσο ψηλά ώστε να θυσιαστεί γι' αυτήν.

Ο Καζαντζάκης με το μυθιστόρημα κάνει αυτοβιογραφικές επισημάνσεις, άλλοτε σαν αναφορά, άλλοτε σαν μια πνευματική διείσδυση σ' όλα τα πρόσωπα που συμμετέχουν και τον εκφράζουν. Βασικό τους στοιχείο και δικό τους και δικό του η ανηφορικότητα που δεσμεύει ακόμα και τον Χριστό στον «Τελευταίο Πειρασμό». Ο Χριστός ήταν μια βασική μορφή στο μεταφυσικό προβληματισμό του Καζαντζάκη. Η εν ζωή δράση του και η σταδιακή, αλλ' απόλυτη πνευματικοποίησή του τον θέλγει. Ο Χριστός στον «Τελευταίο Πειρασμό» ξεκινάει πολύ ζωντανός, πολύ αληθινός, ακόμη πολύ γήινος. Η ολοκληρωτική ένταξή του στο πιστεύω του τον διαφοροποιεί από τους άλλους και από τον αρχικό εαυτό του. Η αγιοποίησή του και η θυσία του τελικά τον προωθούν στην απόλυτη ταύτιση με τον Θεό, την άναρχη ουσία που με δέος «ψυχανεμίζεται» και προσβλέπει ο μεταφυσικός Καζαντζάκης. Το επίμαχο σημείο του πειρασμού στον «Τελευταίο Πειρασμό» είναι μάλλον ένα επεισόδιο μιας κοσμικής αναλαμπής μέσα στην υπερκόσμια αποκάλυψη. Έτσι κι' αλλιώς, όσες φορές κι αν γεννιόταν ο Χριστός, στο σταυρό θα κατέληγε.

«Ο Τελευταίος Πειρασμός» του 1950 αποτελεί για τον Καζαντζάκη αυτό το αγαπημένο λάιτ-μοτίφ όλου του έργου του. Εδώ όμως πιο απλά και πιο ξεκάθαρα δίνει την πλήρη υπέρβαση από οτιδήποτε υλικό αγαθό και την απόλυτη πνευματικότητα που δεν ατονεί, έστω και αν κάποιος πειρασμός παρεμβεί για ν' ανατρέψει μιαν καλοδουλεμένη συνείδηση, αφού θα έχει περάσει απ' όλα τα στάδια της αγωνίας για να φτάσει στη σωτηρία και στην υπερβατική λύτρωση. Το στοιχείο, που εισάγει στον «Τελευταίο Πειρασμό», το έχει ξαναχρησιμοποιήσει στη μονόπρακته του τραγωδία με τον τίτλο «Κωμωδία» του 1906. Εκεί όλο το έργο και ο προβληματισμός του περνάει από το νου του ετοιμοθάνατου λίγη ώρα πριν να κυλήσει στην ανυπαρξία. Κι εδώ ο Χριστός όλο τον τελευταίο πειρασμό, ενόσω βρίσκεται πάνω στο σταυρό, τον δέχεται σαν μια σκέψη, μιαν ιδέα, σαν κάτι που πέρασε από το νου του λίγο πριν δεχτεί το αιώνιο σκοτάδι. Ο άλλος Χριστός, ο Μανωλιός του «Χριστός Ξανασταυρώνεται», μαζί με την ταύτισή του με τη μορφή που ενσάρκωσε κι αυτός όπως κι οι άλλοι, θίγει και το θέμα του κληρικαλισμού και μιας ταξικής ανισότητας, καθώς και τα ελαττώματα της Φυλής.

Ένα πιο σύγχρονο μυθιστόρημα, με αναφορά στον εμφύλιο πόλεμο, αποτέλεσμα του εθνικού μας ελαττώματος, γράφεται το 1949. Είναι «Οι αδερφοφάδες». Σ' αυτό γίνεται ταυτόχρονα επαναστάτης και επαναστατημένος, επαναστάτης γιατί επισημαίνει και καταδικάζει, επαναστατημένος γιατί δέχεται μοιρολατρικά μιαν κατάσταση που δεν μπορεί ν' αλλάξει.

Ο Καζαντζάκης στο τέλος της ζωής του, ανκαι ξηνητεμένος, γράφει για την Ελλάδα. Ο «Βραχόκηπος» του 1936 αναφέρεται σ' ένα διεθνή χώρο με τα προβλήματα τα υπαρξιακά και τα κοινωνικά που τον ταλανίζουν. Ακόμα ο προβληματισμός του απλώνεται στα παγκόσμια θέματα. Ο Ζορμπάς του 1943

είναι πέρα για πέρα Ρωμίος. Οι αδερφοφάδες κι οι πρόσφυγες της Σαρακήνας μιλούν την ίδια γλώσσα και αναφέρονται στα προβλήματα τα Ελληνικά.

Το συναξάρι του Αγίου Φραγκίσκου τον ακολουθεί απ' το 1924. Αν γραφόταν τότε, θα είχε ίσως μιαν άλλη μορφή. Τελικά το 1951 παίρνει μορφή και δίνεται ως «Ο Φτωχούλης του Θεού». Όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, ο γλυκός πεζοπόρος της Ούμπρια κι ο αγριωπός Κρητικός της επαναστατημένης Κρήτης δεν διαφέρουν παρά μόνο επιφανειακά. Εγκαταλείποντας τα πάντα ο Φραγκίσκος οδηγείται σε μιαν εκούσια άρνηση των πάντων και της ζωής, για να ενωθεί με την ανώτατη ουσία που αυτός όμως την θέλει πέρα απ' τα φαινόμενα. Κι ο καπετάν Μιχάλης είναι θρήσκος, αλλά το πηδάλι του στο κενό δεν έχει σχέση με θεϊκές επιταγές ή με μελλοντικές ανταποδόσεις.

Ξεκινήσαμε απ' τον «Όφις και Κρίνο» για δυο λόγους. Πρώτα, γιατί ήταν η είσοδος του Καζαντζάκη στο χώρο του μυθιστορήματος και που, αν παρακάμψουμε το μύθο και την πλοκή, ξεχωρίζει τον μελλοντικό μυθιστορηματικό Καζαντζάκη. Αλλά και για ένα άλλο λόγο. Ο Καζαντζάκης το μυθιστόρημα το εκτιμά. Ξέρει την αποστολή του, αλλά πιο πολύ σέβεται και υπολογίζει το δικό του αγώνα για μια δικαίωση, για μια λύτρωση, για την υπερβατικότητα που θα έδινε στη ζωή του, την υπόστασή της, την αξία που edικαιούτο.

Έτσι με τα χρόνια το πρώτο του μυθιστόρημα ξεχνιέται, παραμερίζεται απ' το δημιουργό του, ώστε να μη το συμπεριλάβει στα 'Απαντά του, όταν άρχισε ο ίδιος να τα καταρτίζει. Όμως το μνημονεύει στο τελευταίο του μυθιστόρημα «Αναφορά στο Γκρέκο», όχι σαν έργο, αλλά σαν ένα περιστατικό ζωής, που το ξεπέρασε μέσα από τη δημιουργία του. Έτσι το μυθιστόρημά του μαζί με το υπόλοιπο έργο του γίνεται μια ενοποιημένη οντότητα, με βασικό υπόβαθρο την ενορατική του διάθεση που τον καθιστά υπεύθυνο του εαυτού του και των πράξεών του και για ζωή και για θάνατο και προπαντός για την ελεύθερη επιλογή τους. Δεν κρίνεται έτσι ως έργο λογοτεχνικό, αλλά ως έργο ζωής.

ΜΑΙΡΗ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ

ΕΝΝΕΑ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥΣ ΜΗΝΕΣ

«...Μόνη με τόν ήλιο έκανα
 μιá συμφωνία.
 Νά γελάμε μαζί πάντα
 για κάθε άστεϊο.
 Πιό πολú για τó άστεϊο τουθ θανάτου.»

«Γεωμετρικά πουλιά» Ρωξάνη Παυλέα

Έννεά μήνες όλóκληρους έλειπε από τó σπίτι μας
 τó ευγενικό κορίτσι μας,
 έννεά μήνες δέν άνέβαινε τá σκαλοπάτια του.

Μόνο στ' όνειρο βλέπουμε ότι γύριζε από
 τήν έκδρομή της και φωνάζαμε: Ξανάρθε, γύρισε
 τó Ρωξανάκι μας και τρέχαμε στίς σκάλες
 νά τó ύποδεχόμασταν. Έννεά όλόκληρους
 μήνες δέν τó βλέπαμε: τά δέντρα έριξαν
 τά φύλλα τους και πάλι τά 'παιρναν'
 έριξε και ή σκυιά τής αύλης μας
 τó χοντρό της ρουχισμό και πάλι
 τόν ξαναφόρεσε: πάνω της περισσότερο
 θορυβώντας στο χοντρό της φύλλωμα
 φώναζε τήν καλή Ρωξάνη.

Τ' άνθη ξαναφορούσαν τó καλό τους
 χαμόγελο και ρωτούσαν πού πήγε
 ή Ρωξάνη και ό πετροκότσυφας πού τó χειμώνα με τά χιόνια
 τρεφόταν με τού κήπου μας τó μαύρο σαν τά μάτια της
 τó δαφνοκούκουτσο όλο ρωτούσε και άπορούσε
 πού δέν έβλεπε τή Ρωξάνη μας τήν καλή
 πού νά 'ξερε πώς έλαβε τήν άλλη της όψη!

Οί ροδοδάφνες πικρογελούσαν πού δέν τήν είδαν
 κι ό καλός της ευκάλυπτος στόν κήπο
 ρωτούσε και ξαναρωτούσε με τó λογχώδη
 τών φύλλων τοπάξιο πού νά πήγε και δέ γύριζε!

Κι οί παπαγάλοι της τή φώναζαν
 τής ζητούσαν τήν προσεκτική της περιποίηση!

Έννεά όλόκληρους μήνες έλειπε
 τó κορίτσι μας από τó σπίτι μας
 και μάς έλειπε, μάς έλειπε.
 Και μόνον ή μνήμη μας
 και ή Μνημοσύνη τής ποίησης
 έπάξια καλά-καλά τή συντηρούσε.

ΤΗΣ ΤΡΕΛΗΣ Ο ΒΡΑΧΟΣ (ἀφήγημα)

Ἐντίκρου ἀπὸ τὸ σπίτι μας, στὴ βορειοανατολικὴ ἄκρη τοῦ χωριοῦ σὲ βάθος μερικῶν χιλιομέτρων, ἐκεῖ ὅπου ἄρχιζαν οἱ ὑπώρειες τῶν βουνῶν τῆς Παναγιᾶς ὑψωνόταν τρίκορφος βράχος, γυμνός, ἄγριος καὶ μελανός· μελανός ἰδίως τ' ἀπόβραδο καθὼς ἴσκιωναν τὰ ὄρη μὲ τὴν ἔλευση τῆς νύχτας καὶ βαθιὰ γαλανός κι ἄλλοτε ὑποπράσινος μὲ τὰ χρώματα τῆς ἀμφιλύκης ὡστόσο πάντα ἔρημος, ἄξενος κι ἀποκρουστικὸς-κατοικητήριο τῶν κοράκων κι ἄλλων ἀγρίων πουλιῶν. Γίγαντας μαρμαρωμένος ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, κυρίαρχος μέσα στὰ γύρω ὑψώματα καὶ τὰ πρανῆ, ἄρχοντας τῆς ἐρημίας ἔριχνε παντοῦ τὸ βαρὺ κι ἀτάραχο ἴσκιο του κι ὅταν οἱ ἑσπερινὲς αὔρες ἐλίκνιζαν τὴν πυκνὴ βλάστηση χόρτων καὶ ἀγριοθάμνων στὴ ρίζα του ἔπαιρνε ἀκόμα σκοτεινότερο μεγαλεῖο ἢ ἀγέλαστη ὄψη του.

Στὰ πόδια τοῦ ἀγριοῦ βράχου τὴν παλαιὰν ἐποχὴν καὶ ἰδίως σὰν τύχαιναν καλοχρονιὲς μὲ ὄμβρους πολλοὺς, βούιζε τὰ βαθιὰ νερά του μεγάλο ρυάκι, ἀφανὲς ποτάμι μέσα στὴν πυκνὴ καὶ ὄργιῶδη βλάστηση ποὺ σὲ μερικὰ σημεῖα ἔφθανε σὲ 4 καὶ 5 ὄργιες βάθος. Ἡ πυκνὴ βλάστηση καὶ τὸ νερὸ ἀποτελοῦσαν ἐστία ζωῆς καὶ τέρψης καὶ χῶρον ἀναπαράγωγῆς γιὰ τοὺς λαγούς, τὶς πέρδικες, τὰ τρυγόνια καὶ ἄλλα τοῦ δρυμοῦ πτηνὰ κι ἀγριμάκια. Πλὴν ὅμως μέσα σ' ἐκείνη τὴ χαρούμενη, ζωηρὴ κι ἀτέλειωτη τύρβη ὁ τρίμορφος πέτρινος γίγαντας ἀμίλητος κι ἀσυγκίνητος ἔριχνε παντοῦ τὸ βαρὺ του ἴσκιο. Ξένη ἐντελῶς κι ἀδιάφορη ἔμοιαζε νὰ τοῦ ἦταν ὄλη ἐκείνη ἢ τύρβη τῆς χαρᾶς, ξένες οἱ φωνές, τὰ φτερουγίσματα, οἱ λαρυγγισμοὶ καὶ τὰ περιπαθῆ ἔρωτικά ἄσματα τῶν πτηνῶν ποὺ ἐκεῖ λίγο παρακάτω ζοῦσαν ζωὴν παραδείσια ἰδίως κατὰ τὶς μέρες τοῦ ἔαρος.

Μυστήριο ἀκόμη προσέδιδεν στὸν τρίκορφον ἐκεῖνο τῆς ἐρημίας βιγλάτορα καὶ τὸ ἴδιον τ' ὄνομά του: τῆς Τρελῆς ὁ βράχος. Ὅπως ἀπὸ παλαιότερους ἐθρουλεῖτο, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βράχου ἐκεῖνου ἔπεσε καὶ τσακίστηκε νεαρὴ κόρη, θύμα τῆς σκληρότητας καὶ ἀστοργίας κακῆς μητρυιᾶς, ὕστερ' ἀπὸ ἄναν ἀπελπισμένον κι ἀτυχον ἔρωτα. Στου ἄξενου ἐκεῖνου βράχου τὴν κορυφὴ ἔσυρε πτερωτὰ τὰ βήματά της ἢ σκοτεινὴ τῆς ἀπελπισίας δύναμη γιὰ νὰ ἔβρει ἢ τραγικὴ κόρη στὴ συνέχεια καὶ τ' ὀλοσκότεινο θάρρος ν' ἀφεθεῖ ἀπὸ τοῦ τρομεροῦ ὕψους στὸ κενόν, στοῦ χάους καὶ τῶν ἀνέμων τὴ διάθεση, ἀφοῦ, τὶς οἶδε, πόσες φορὲς πρὶν τὸ ἀπελπισμένο της ἐγχείρημα, θὰ εἶχε ἀπὸ ἀνάλογο ἐντὸς τῆς σκοτεινὸν καὶ φρικαλέον τῆς ἀπελπισίας ὕψος τὸ ἐπιχειρήσει καὶ ἀφοῦ πόσες ἄραγε φορὲς πρὶν θὰ ἔτεινε ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐχμηρὸ ὕψος τὰ χέρια σὲ βοήθεια ποὺ δυστυχῶς σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἀργεῖ ἢ ἀρνεῖται ἐντελῶς νὰ κινηθεῖ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνου ποὺ τὴν ἐκζητεῖ.

Ἀφέθηκε στὸ κενόν γιὰ νὰ γκρεμοτσακιστεῖ καὶ νὰ πνιγεῖ στὸ σκοτεινὸ ρέμα ἀποκάτω, ἀφήνοντας πίσω της τὴ θλιβερὴ καὶ τρομαλέα ἀνάμνηση τῆς

πράξης της με μερικά πικρόχολα σχόλια των μοχθηρῶν για νὰ καλυφθεῖ ὕστερα ἀπὸ τὰ σκότη τὰ εὐεργετικά τῆς λήθης. Δὲν γνωρίζω ἂν ἡ ἔμπνευση κα-
νενὸς λαϊκοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ εὐμένεια θὰ προσφέρθηκαν νὰ τραγουδήσουν τὴν
τραγικὴν κόρη πάντως οὔτε τ' ὄνομά της δὲν ἔμεινε, μᾶλλον τ' ὄνομά της πα-
ρεχώρησε τὴ θέση του στὸ γνωστὸν ἐπίθετον ποῦ ἀποδίδεται σ' ὄσους συμ-
πιεσμένοι ἀπὸ τὴ σκληρὴν κατακραυγὴ καὶ ἀστοργία τοῦ κόσμου καὶ τὴν σκο-
τεινὴν ἐντὸς μας ἐνυπάρχουσαν δύναμη καὶ συνέργειαν τοῦ δύσμορφου
ἀποστάτη ἀγγέλου προβαίνουν σὲ παρόμοια ἀπόνενομημένα διαβήματα.

Ὅταν οἱ νεαρὲς μανάδες τοῦ χωριοῦ, τρέχοντας ἀπὸ τὰ χαράματα στὶς
ἀγροτικὲς ἀσχολίες τους – θέρος, τρύγος, βοτανίσματα καὶ βοσκές, ἔσερναν
ἀναγκαστικά μαζί με τοὺς τετράποδους βοηθοὺς τους καὶ τὰ παιδιά τους,
ἐκεῖνα εἶτε γιατί βαριόνταν εἶτε γιατί δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπιδείξουν τὴν πα-
ραμικρὴν κατανόηση ἀτακτοῦσαν καὶ δημιουργοῦσαν προβλήματα με τσακω-
μούς, ἀλληλοδαρμούς καὶ πλεῖστα ὅσα ἐπικίνδυνα ἐπιχειρήματα ἐγεννοῦσε ὁ
νοῦς τους, τότε ἐκεῖνες τὰ φοβέριζαν:

— Ἀπ' ἐκεῖ, ἀπ' τῆς τρελῆς τὸ βράχο θὰ σᾶς ρίξω, παλιόπαιδα, νὰ
ἴσυχάσω.

Καὶ τὰ παιδιά εὐπιστα στὴν ἀρχὴ συμμαζεῦονταν μέχρι νὰ κατανοήσουν
ὅτι οἱ ἐκτοξευόμενη ἀπειλὴ δὲν ἦταν παρὰ σχῆμα λόγου γιὰ νὰ συνεχίσουν τὶς
ἀταξίες τους ὅποτε μόνον ἡ χρῆση τῆς ἀγίας ράβδου ἔφερε τὸ ποθούμενο
ἀποτελεσμα.

Αὐτὸς ὁ βράχος, λησμονημένος καὶ ἀποσυρμένος στὶς ἐσχατιὲς τῆς μνή-
μης μέσα στὸ κύλισμα τοῦ χρόνου καὶ τὶς νέες συνθήκες τῆς ζωῆς μου, ἦλθε
ἀπότομα νὰ ξαναζωντανέψει τὸν Αὐγουστο τοῦ 1974 με τὰ γνωστὰ τραγικά
συμβάντα καὶ τὴν τρισμέγιστη συμφορὰ ποῦ βρῆκε τὸν τόπο καὶ ποῦ ὄλοι
ἄλλος περισσότερο ἄλλος λιγότερο ὑπέστησαν τὶς συνέπειές της.

Τὶς μέρες ἐκεῖνες οἱ πόλεις ἐρήμωσαν. Πολλοὶ κατέφυγαν στὰ χωριά τους
μακριά. Στὸ σπίτι μας στὴ βορειοανατολικὴ ἄκρη τοῦ χωριοῦ ὅπου ἐδέσποζε
τῆς Τρελῆς ὁ βράχος εἶχαμε καταφύγει κι ἐμεῖς με ἀρκετοὺς συγγενεῖς καὶ μα-
κρογειτόνους γιατί ἀπὸ τὴ θέση του τὸ σπίτι παρείχε ἀσφαλὲς καταφύγιο προ-
πάντων γιὰ τὶς ὥρες ἐκεῖνες ποῦ τόσα διαδίδονταν ἀνάμεσα στὰ ὅποια κι
ἐπικείμενοι ἀεροπορικοὶ βομβαρδισμοί.

Ἄνάμεσα στὸ μικρὸ ἐκεῖνο πλῆθος δυναμικὴ ἦταν ἡ παρουσία τῶν παι-
διῶν, ἀλλὰ ἡ σοβαρότητα τῆς κατάστασης ὅπως ἄφηναν νὰ φανεῖ τὰ πρόσωπα
τὰ λυπημένα καὶ σκεπτικά κι οἱ ἀραιὲς κουβέντες τῶν μεγάλων δὲν τοὺς
ἄφηνε κανένα περιθώριο νὰ δημιουργοῦν προβλήματα. Σὰν ἀμήχανα καὶ βα-
ρειεστημένα πηγαινοέρχονταν στὴν αὐλὴ καὶ στὶς κάμαρες μὴ χάνοντας ποτὲ
ἀπὸ τὸ βλέμμα τους τὴ σοβαρὴ καὶ κατηφῆ ὄψη τῶν μεγάλων.

Ἐξω ἀπ' τὸ σπίτι μας ἕως στὸν μακρυνὸ ὀρίζοντα, διακοπτόμενος ἀπὸ
μικροὺς ἡμεροὺς λόφους, ἀπλωνόταν ὁ κάμπος. Ἄλλοτε γεμάτος ζωὴ, ἰδίως
τοὺς μῆνες τοῦ θέρους, τώρα ἔρημος καὶ βουβός. Ἀτρύγητα ἀμπέλια καὶ δέ-
ντρα, παρατημένες θημωνιὲς στ' ἄλώνια.

Μιά από κείνες τīs νύχτες, ἔξω στὴν αὐλή, κάτω ἀπ' τὸν ἀπέραντο οὐρανό, ὀλόφωτο, γιορτερό ἀπὸ τὰ ῥεῖθρα τὰ χρυσὰ ἀμέτρητου πλήθους ἀστρων, καθισμένες οἱ γυναῖκες σιγοκουβέντιαζαν. Γύρω βαθύτατη ἐρημιὰ κι οἱ ἀμέτρητες μικρὲς φωνὲς τῆς γῆς ὑπόμνηση μιᾶς περασμένης εὐτυχίας, μιᾶς ἀπλῆς εὐτυχισμένης ζωῆς ποὺ οἱ ἀνθρώποι ξέχασαν. Οἱ θρόοι ἀπ' τὰ φύλλα ποὺ ἔσειε ἡ ἀπαλὴ νυχτερινὴ αὔρα συνόδευε τīs σιγαλόφωνες κουβέντες τῶν γυναικῶν. Καὶ ξάφνου ἀπὸ μακριὰ, ἦχος ἀργόσυρτος θρήνου γυναικείου διασχίζοντας τὸν καθαρό αἰθέρα τῆς αὐγουστιάτικης νύχτας ἀπλώθηκε καὶ χύθηκε γύρω. Ἐρχόταν ἀπ' τὸ κοιμητήριο ἀπέναντι, στὴν κορυφὴ τοῦ μικροῦ λόφου. Οἱ γυναῖκες ἀμίλητες, συλλογισμένες ἔμειναν γιὰ λίγες στιγμὲς ν' ἀκροάζονται.

— Ἡ Παναγιώταινα θὰ 'ναί' ἔσπασε τὴ σιωπὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ὀμήγυρη. Κι ὄλες σκύβοντας τὸ κεφάλι, ἔμειναν ἀκίνητες καὶ βουβὲς ἀκούοντας καθαρὰ τὸ θλιβερὸ μοιρολόι μέσα στὴ γαλήνη τῆς νύχτας. Τῶ ὄντι ἦταν ἡ χήρα ἡ Παναγιώταινα, ἡ ἀδόκητη καὶ θλιβερὴ τοῦ ἀπροόπτου νυχτερινοῦ ἐκείνου θρήνου ἰέρεια. Πρὸ δεκαπενθημέρου μόλις ἀνασπάστηκε νεκρὸν στὴν κάσα τοῦ τὸν Κώστα τῆς, τὸ στερνοπαίδι τῆς, τὸ ξενιτεμένο τῆς ὅπως τὸ ἀποκαλοῦσε, ἀφοῦ ἦταν τὸ μόνο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ τέκνα τῆς ποὺ ζοῦσε κι ἐργαζόταν κάτω στὴν πρωτεύουσα. Ὁ Κώστας ἀφήνοντας τὴν πόλη, ντύθηκε τὸ χακὶ καὶ σμίγοντας μὲ ἄλλα παιδιὰ τῆς ἡλικίας του βρέθηκε στὴν Πόλη τῆς Χρυσοχοῦς γιὰ νὰ σκοτωθεῖ σὲ μιὰ ἐπιχείρηση ἐνάντια στοὺς τουρκοκυπρίους ποὺ ὀργανωμένοι ἀπὸ καιρὸ περίμεναν τὴν εἰσβολὴ γιὰ νὰ προβάλλουν καὶ μὲ ἀνυπολόγιστη ποσότητα καὶ ποιότητα ὀπλισμοῦ μεγάλην ἀντίσταση.

Οἱ γυναῖκες στέναξαν βαθιὰ φέρνοντας στὸ νοῦ τὸ νέο ποὺ χάθηκε καὶ τὴ σπαραγμένη ὄψη τῆς μάνας του. Ὑστερα σάπασαν, ἀκούοντας τὸ θρήνο. Τὰ παιδιὰ σάπαιναν κι ἐκείνα κι ἔμειναν νὰ τīs κοιτάζουν μὲ ὕφος σοβαρό, ἀταίριαστο γιὰ τὴν ἡλικία τους.

Κι ὁ νυχτερινός, σπαρακτικὸς θρήνος τῆς Παναγιώταινας ἐξακολουθοῦσε. Ἀργός, σπαρακτικὸς ταξιδεύοντας μὲ τὰ φτερὰ τῆς νυχτερινῆς αὔρας, σμίγοντας μὲ τὸ θρόισμα τῶν σκοτεινῶν φύλλων, ἀνεβαίνοντας στὸ χάος τ' οὐρανοῦ, πλημμύριζε τὰ νυχτωμένα περιβόλια, τὰ σπίτια, τοὺς δρόμους, πλημμύριζε μὲ πόνο τīs καρδιές.

Κι ἀντίκρου στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ τῆς Τρελλῆς ὁ βράχος λὲς καὶ ζωντάνευε. Ἐφιαλτικὸς, φοβερός, χαιρέκακος ὕψωνε τὸ ἀνάστημά του καὶ λὲς κυμάτιζε τὸ πέτρινο σῶμα του σὲ κίνηση ἄγρια, χορευτικὴ ὑπὸ τὴ συνοδεία τοῦ θρηνώδους νυχτερινοῦ ἄσματος τῆς χαροκαμένης χήρας. Θυμήθηκα ξανά τὴν τραγικὴ ἱστορία τῆς ἀτυχῆς κόρης ποὺ βρῆκε τὸ θάνατο πέφτοντας ἀπὸ τὴν γυμνὴ κορφή του. Τὴ θυμόμουν καὶ σάπαινα.

Κι ἀλλόκοτος ὁ ἴσκιος του βαρὺς ἔπεφτε παντοῦ, πλάκωνε τὰ σπίτια, τοὺς δρόμους, τīs αὐλές, τὰ δέντρα, τīs καρδιές τῶν ἀνθρώπων.

Κι ὁ θρήνος τῆς χαροκαμένης χήρας συνέχιζε ἀργός, σπαρακτικὸς μέσα στὴ γαλήνη τῆς νύχτας...

ΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΚΥΠΡΙΟΥΣ

(Από την εφημερίδα «Η Σημερινή»)

Το περιοδικό «Πόρφυρας» (Κέρκυρα) με τα τριμηνιαία τεύχη του έχει στον ελληνικό χώρο μιαν πολύ υπολογίσιμη παρουσία. Μερικά ειδικά τεύχη του για τα γράμματα και τις τέχνες του τόπου του αποτελούν συμβολή (Βεντούρας π.χ.). Το πρόσφατο διπλό τεύχος του, αφιέρωμα στον Κωνσταντίνο Θεοτόκη πολλά αποκάλυπτε, αλλά κυρίως συγκεντρώνει τον κριτικό λόγο των άλλων για το εξαιρετικό αυτό λογοτεχνικό (και ιδεολογικό, γιατί όχι) τέκνο της Κέρκυρας. Ένα χρονολόγιο από τη Μαρία Μαρτζόκου μας πληροφορεί εκτεταμένα για το βίο, την πολιτεία και τις γραφές του Θεοτόκη. Τα «Ανέκδοτα Σονέττα» ενδιαφέρουν πολύ, όπως και η «Βιβλιογραφία Κ. Θεοτόκη 1959-1990» (συμπλήρωμα βιβλιογραφίας του Γ. Κ. Κατσιμπάλη) που συνέταξε η Γεωργία Παπαγεωργίου. Αλλά η κυπριακή παρουσία βρίσκεται στο «Κριτικό-Ανθολόγιο» για τον Κ. Θεοτόκη. Σ' αυτό ιδιαίτερα επισημαίνεται το βιβλίο του Αιμ. Χουρμούζιου με τον τίτλο «Κωνσταντίνος Θεοτόκης – ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα». Μεταφέρεται εδώ ένα κομμάτι του Αιμ. Χουρμούζιου.

Η κοινωνική λειτουργία του έργου. Ο Θεοτόκης ηθογραφεί – αντικειμενικά, χωρίς περιπτώσεις συναισθηματισμούς, αμέτοχος στο δράμα των ηρώων του, ψυχραίμος και ακριβολόγος παρατηρητής της ζωής, ευσυγκίνητος στο όραμα αλλ' απαθής στην απόδοσή του γιατί το έργο του δεν είναι ακόμη η προβολή του εαυτού του, η συνθετική προσπάθεια. Δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσει το υλικό που μαλάζει στα χέρια του για να πλάσει ανθρώπους καλύτερους. Ξεχωρίζει με εξαιρετική ευσυνειδησία τα προέχοντα χαρακτηριστικά και τ' αποτυπώνει στις ζουγραφιές που μας δίνει, ζουγραφιές που θα ζήσουν γιατί τα χρώματά τους είναι άφθορα από το χρόνο, τα υλικά τους αγνά και πρώτης πηγής.

— Το περιοδικό «Ελληνικός Αστήρ» (Ιωάννινα), με το χαρακτηριστικό σύνθημα «Δράξασθε Παιδείας», χαρακτηρίζεται από ένα υγιή συντηρητισμό με την προσκόλλησή του στα προαιώνια ιδανικά της φυλής και τη συνεχή προβολή τους. Το περιοδικό αυτό εκοίταξε και τον λόγο των Κυπρίων δημοσιεύοντας κείμενά τους, κριτικές, σχόλια. Στο τεύχος αρ. 37-38 το περιοδικό περιλαμβάνει από τον κυπριακό χώρο τα εξής: Μιχ. Μιχαηλίδη «Οι πρωτομάρτυρες της αγχόνης» (Καραολής-Δημητρίου), Βασίλη Μιχαηλίδη «Η Ρωμοσύνη» (αποσπάσματα από το έργο «9η Ιουλίου 1821») και ένα τραγούδι από τον Κυπριακό Αγώνα «Ευαγόρας Παλληκαρίδης», Αρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα «Των πρωτοκορομφαίων Πέτρου και Παύλου» (από τα Εόρτια Σονέττα του).

— Στη συνεχώς νέα «Νέα Εστία» (ο Ε.Ν. Μόσχος αντικατέστησε τον Πέτρο Χάρη στη διεύθυνση επάξια) (15 Ιουλ. 1991) σχόλιο αναλυτικό για τις

δραστηριότητες του «Ομίλου Πνευματικής Ανανεώσεως» Κύπρου με την ευκαιρία των 15 χρόνων του. Δημοσιεύεται η σχετική ομιλία του Μιχ. Μαραθεύτη, προέδρου του Ομίλου. Πρωτοσέλιδο δημοσιεύεται ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου «Ο Πενταδάκτυλος». Το ποίημα αυτό αναδημοσιεύεται εδώ:

Ο ΠΕΝΤΑΔΑΚΤΥΛΟΣ

Στον Κύπρο Χρυσάνθη

Αν όριζα κάτι περσότερο
αν ήμουν αποθηκάριος
του ουρανίου φωτός,
αν διέθετα ένα
μέρος του ήλιου
θα σάρωνα τις σκιές
που σκέπουν τους Πενταδάκτυλους,
που αρχινώντας απ' τη Μεσόγειο
συνεχίζονται, διακλαδίζονται
στον πολυστέναχτο πάνω
τούτο πλανήτη μας.

Αν όριζα κάτι περσότερο
θα μπορούσα ανεβαίνοντας
στο αγαπητό μου βουνό
να μεταβάλω σε φυτοβόλο
κεραυνό την Αγάπη.

— Στο περιοδικό «Κασταλία», το τριμηναίο δελτίο της «Ελληνικής Εταιρείας Ιατρών Λογοτεχνών», (διευθύνεται από τη Μαρία Αρβανίτη-Σωτηροπούλου) τεύχος αρ. 104, δημοσιεύει κριτική του βιβλίου «Τα Τραγούδια της Τριανταφυλλένης» του Κ. Χρυσάνθη. Προηγουμένως στο τεύχος αρ. 103, που ήταν αφιέρωμα «Πόλεμος, Ειρήνη, Ιατρική, Λογοτεχνία», περιλαμβάνεται το παρακάτω ποίημα του Κ. Χρυσάνθη με τον τίτλο «Με την ειρήνη στα μαλλιά»:

Η μοιρασμένη Λευκωσία πώς κλαίει στον ώμο μου!
Το γαλανό μαντήλι δεν τη σώζει τ' ουρανού
Αχ! να 'χα, λέει μια λεύτερη εποχή,
μα ξώπορτα με γαλανές υποδοχές
να μπαινοβγαίνουν οι άνεμοι με πράσινα σφυρίγματα
σαν τους κορδαλλούς στην καθαρή πρωία
με την ειρήνη στα μαλλιά ο καθένας να περνάει
με τη φιλία στο χέρι
με το Θεό στ' αυτί του!

Η διεύθυνση του περιοδικού γράφει το εξής συνοδευτικό του άνω ποιήματος σχόλιο: «Δεν είναι μόνο τα δεινά του ίδιου του πολέμου. Είναι και όσα έπονται. Πόση ελπίδα μπορεί να χωρέσει στην καρδιά της Κύπρου, που στέκει διαμελισμένη εδώ και τόσα χρόνια; Να πως ο Κ. Χρυσάνθης ονειρεύεται την ειρήνη στη μοιρασμένη Λευκωσία. Ας ευχηθούμε γρήγορα τ' όνειρό του να το δούμε αληθινό».

— Στη δίμηνη «*Σύγχρονη Σκέψη*» (με τη νέα διεύθυνση της Μάρως Στασινοπούλου) με αυξημένες σελίδες, δημοσιεύεται κριτική του Ε. Ν. Πλατή για το βιβλίο του Κώστα Μιχαηλίδη «*Το ανθρώπινο πρόσωπο*». Ο κριτικός βλέπει την εργασία αυτή να πραγματοποιείται με τη γνωστή του συγγραφέα μέθοδο της υπαρξιακής ανάλυσης.

(Ενδιαφέρει τους επαρκείς εραστές της λογοτεχνίας η γνώμη των άλλων για τους Κυπρίους λογοτέχνες και μελετητές. Γι' αυτό στη στήλη αυτή, κατά παράδοση πια, περιλαμβάνονται γνώμες για Κυπρίους και κείμενα Κυπρίων στον ελλαδικό τύπο, κυρίως τον περιοδικό. Με τη συμπερίληψη αυτή στη στήλη της βιβλιοκρισίας κινούνται και ενδιαφέροντα, γίνεται ενημέρωση και ικανοποιούνται και οι λογοτέχνες μας με την αναφορά τους).

— Στη «*Νέα Εστία*» (15 Απρ. 1991) ο Θανάσης Παπαθανασόπουλος κρινει το βιβλίο «*Ανθρώπινο πρόσωπο*» του Κώστα Μιχαηλίδη. Η κριτική αυτή για το φιλοσοφικό δοκίμιο του καθηγητή Μιχαηλίδη τελειώνει ως εξής: «*Το Ανθρώπινο Πρόσωπο του κ. Μιχαηλίδη αποτελεί μια ακόμα μαρτυρία μιας ανήσυχης πνευματικής παρουσίας που τη χαρακτηρίζει κυρίως ο προβληματισμός γύρω από το σύγχρονο άνθρωπο. Κι αξίζει να γίνει αντικείμενο μιας πλατύτερης αποδοχής*».

— Στο «*Δαυλό*» (Οκτ. 1991), περιοδικό με ιδιαίτερο πάθος για έρευνα της ελληνικής μας γλώσσας, δημοσιεύονται ένα ποίημα του Αντώνη Πιλλά με τίτλο: «*Ο Δαίμων του Κακού*» και μια κριτική για τα «*Τραγούδια της Τριανταφυλλένης*» του κ. Κ. Χρυσάνθη την εξής:

«*Συλλογή με 45 ποιήματα αφιερωμένα στη γυναίκα του Λούλα, την Τριανταφυλλένη, απ' την Αμμόχωστο. Ένα πονεμένο, αλλά και υπερήφανο λυρικό ξέσπασμα λεπτών τόνων, που φέρνει στην ατμόσφαιρα του όμορφου νησιού κάτω απ' του ίσκιους της πικρής μοίρας του. Ο ποιητής πάσχει: «Ας μην ανοίξουμε στο φως παραθυρόφυλλα και πόρτες/ – όσο κρατά το θλιβερό περπάτημα της Κύπρου/ Κι εσύ, Τριανταφυλλένη, μη γεμίσεις άνθη κι άστρα,/ προτού γεμίσει φως γαλάζιο ο ουρανός μας*».

Σε όλα τα ποιήματα υπάρχουν εικόνες με πλούσια λυρικά χρώματα και θαυμαστή διαύγεια, που τη διαποτίζει μια υπόκρουση φθόγγων λύπης, εγκαρτέρησης και ελπίδας. Η ποίηση του Κύπρου Χρυσάνθη δε χρειάζεται αναλυτικές επεξηγήσεις, ερμηνευτική προσπάθεια και εγκώμια αξιολόγησης. Είναι η

γνήσια φωνή του ποιητή, που αφήνει την ψυχή του να μιλήσει στον ήλιο, στους ανέμους, στους αδικητές, στους αδιάφορους, στον ίδιο το Θεό: «Φέρε μια νύχτα υάκινθους στη Λευκωσία/ άνεμε δυτικέ,/... Κι έλα σ' εμέ σα μήνυμα ξενητεμένου γιου,/ που πήρε της επιστροφής το διαμαντένιο κύμα/».

Πολλά από «Τα Τραγούδια της Τριανταφυλλένης» έχουν πρωτοδημοσιευθεί στην «Ετήσια Ανθολογία των Εκατό» του «Δαυλού».

— Στην «Ευθύνη» (Οκτ. 1991) το «Περιοδικό Ελευθερίας και Γλώσσας» δημοσιεύονται ένα ποίημα της Πίτσας Γαλάζη με τίτλο: «'Αλωνα», αφιερωμένο στο ζωγράφο μας Τηλέμαχο Κάνθο, που κατάγεται από το χωριό 'Αλωνα (το ποίημα αρχίζει:

*«Με αλώνι η 'Αλωνα
κι ανάμεσα στις φιντουκιές έβγαине ο Ιωάννης...».*

Και μια κριτική σημείωση για τα «Τραγούδια της Τριανταφυλλένης» του Κ. Χρυσάνθη, την εξής:

«Νοσταλγικά, αβρά, φώτεινά και πονεμένα ποιήματα 'Τα τραγούδια της Τριανταφυλλένης' (Πνευμ. Κύπρος) του αγαπητού μας Κύπρου Χρυσάνθη (που πολλά τους προγεύτηκαν οι αναγνώστες της 'Ευθύνης'), από τα ωραιότερα ποιήματα που μας χάρισε στο μακρύ, πολύκαρπο πνευματικό του βίο ο ποιητής. Μέσα στο πλούσιο έργο του το βιβλίο αυτό φτάνει σε μαν αξιοζήλευτη κορύφωση καίριου ποιητικού λόγου».

Τέλος ο Κώστας Μιχαηλίδης στη στήλη του «στο μήνα αυτό ξαναδιάβασε» κρίνει την ποιητική συλλογή «Ξέφωτα» της 'Ολγας Βότση και χαρακτηρίζει την ποίησή της ως εξής: «Ποίηση του υψηλού που ανεβαίνει μέσ' από τα στοιχεία της φύσης διανοίγοντας ξέφωτα ανάτασης και ιερής έκστασης, ένας δρόμος φωτός είναι η ποίηση αυτή της 'Ολγας Βότση...».

— Στην «Κασταλία» (Ιουλ.-Σεπτ. 1991), το «Δελτίο Ελληνικής Εταιρίας Ιατρών Λογοτεχνών», δημοσιεύονται «Δυο ποιήματα του Τσέχου γιατρού Miroslav Holub» μεταφρασμένα από τον Κ. Χρυσάνθη, με προλογικό σημείωμα και ένα σχόλιο για σχόλιο του Κ. Χρυσάνθη στη «Σημερινή» το εξής:

«Στην εφημερίδα της Λευκωσίας «Η Σημερινή» δημοσιεύθηκε στις 5.5.91 εκτενής αναφορά στο 103 τεύχος της «Κασταλίας» στη στήλη «Βιβλιοκριτική» που υπογράφει ο γνωστός γιατρός-λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθης. Ανάμεσα σε άλλα ο Κ. Χρυσάνθης επισημαίνει: «Ασφαλώς ο γιατρός είναι ο πρώτος που οφείλει να μιλά κατά του πολέμου. Ο γιατρός έχει σκοπό τη συντήρηση και τη διάσωση της ζωής... Επομένως, ήταν φυσικό αλλά και επιβεβλημένο το λογοτεχνικό του έντυπο, το περιοδικό «Κασταλία», να αφιερώσει ένα τεύχος του...». Επισημαίνονται ακόμη τα αναφερόμενα στην τραγωδία της Κύπρου κείμενα και «Πολύ υποχρεωτικά για μας στην Κύπρο είναι ένα πολύ δηλωτικό σκίτσο που παραθέτουμε». Το σκίτσο το οποίο συγκίνησε τους Κυπρίους

συνέλληνες είναι αναδημοσίευση από την εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» και ανήκει στον ΚΥΡ. Ζητάμε συγγνώμη απ' τους πνευματικούς γονιούς του γιατί ο δαίμων της φωτοσύνθεσης παρέβλεψε το σχετικό υπότιτλο.

— Τέλος, στο φυλλάδιο «Σήμαντρο» (Οκτ. 1991) διαβάζουμε δυο τρία ποιήματα του Αντ. Στυλιανάκη (Κύπρος), το ένα επίγραμμα πολεμικό:

Συντρίμματα, λαβώματα
την άφθαρτη τη δόξα σου
— Ελλάδα μας — σμιλεύουν.

(Από καιρό σε καιρό κι ανάλογα με το υλικό συνεχίζουμε την πληροφόρηση γύρω από το θέμα «Οι Κύπριοι και για τους Κυπρίους». Κανονικά μιλώντας μεταφέρουμε εδώ την κρίση των άλλων για τα έργα Κυπρίων και τις δημοσιεύσεις ή αναδημοσιεύσεις, κειμένων Κυπρίων, που φιλοξενούνται σε ελαδικά έντυπα).

— Το περιοδικό «Ελληνικός Αστήρ» (Αύγ.-Οκτ. 1991) που είναι χαρακτηριστικά Ελληνορθόδοξο, δημοσιεύει ως «πνευματικό αντίλαλο» το εξής του Ανέστη Γραικού:

«Ο Ανθρωπιστικός Σύνδεσμος Αθηνών, στα πλαίσια της προσπάθειας που επί σειράν ετών καταβάλλει, για καλύτερη ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης πάνω στο πρόβλημα της Κύπρου, συγκέντρωσε:

— Τις πιο σπουδαίες αποφάσεις που έχουν εκδοθεί από τα Ηνωμένα Έθνη για το Κυπριακό πρόβλημα και

— Γνώμες προσωπικοτήτων από τον πνευματικό και πολιτικό χώρο για το ίδιο θέμα, σε ένα καλοτυπωμένο φυλλάδιο, το οποίο έστειλε στα μέλη του Κογκρέσου των ΗΠΑ, στους βουλευτές του Ευρωκοινοβουλίου και σε διάφορες άλλες προσωπικότητες.

Θα ήτο ευχής έργον το φυλλάδιο αυτό να μεταφρασθεί και στα ελληνικά και να σταλεί στους Έλληνες βουλευτές όπως και στις εφημερίδες της επαρχίας, αλλά και του κέντρου.

Η πρωτοβουλία πάντως είναι αξία παντός παιΐνου».

Στο ίδιο τεύχος ο Ευθ. Σκαλτσάς, επίτιμος πρόεδρος Εφετών, δημοσιεύει κείμενο με τίτλο «Κυπριακά και Ιστορικά Διδάγματα». Σημειώνουμε την εξής υπογραμμισμένη πρόταση: «Οι πραγματικοί ηγέτες ή σώζουν την πατρίδα ή αποθνήσκουν χάρη αυτής, μη υπολογίζοντες τα πρόσκαιρα ατομικά ή κομματικά συμφέροντα ή το ονομαζόμενο πολιτικό κόστος».

— Στην καθημερινή εφημερίδα των Τρικάλων «Έρευνα» (16 Οκτ. 1991) και στη «Φιλολογική Σελίδα του ΕΜΟΤ» που επιμελείται η Μπέττυ Παλαμιώτη, αναδημοσιεύεται το ποίημα το Κ. Χρυσάνθη «Προσωπικό» (συλλογή «Πρόσωπα», ιδέες, ρυθμοί»).

— Στην εφημερίδα «*Η Ροδιακή*» (25 Οκτ. 1991), ο Παράσχος Παρασός σχολιάζει τη συνεργασία της ποιήτριας «Κύπρις» (ψευδώνυμο) με την εφημερίδα «*Η Ροδιακή*» θεωρώντας τη συνεργασία αυτή πολύ καρποφόρα και χρήσιμη. Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται συνέντευξη του Κ. Χρυσάνθη στην «*Κύπριδα*» για τα τριάντα χρόνια του περιοδικού «*Πνευματική Κύπρος*». Στην ίδια εφημερίδα 25 Οκτ. 1991 ο Παρ. Παρασός σχολιάζει σύντομα (με πρόβλεψη για ευρύτερο σχολιασμό στο μέλλον) τους δυο τόμους της σχολικής ανθολογίας για την κυπριακή λογοτεχνία, που εξέδωσε το Υπουργείο Παιδείας. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ πως ο Παράσχος Παρασός παρουσίασε κριτική πριν λίγο καιρό στην ίδια εφημερίδα για δυο βιβλία της Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου.

— Στη «*Νέα Εστία*» (1 Νοεμβ. 1991) δημοσιεύεται ποίημα του Αντώνη Πιλλά με τίτλο «*Ερήμωση*», ένα σχόλιο για το περιοδικό *Philia*, στο οποία μεταφράζονται ποιήματα Κυπρίων στη γερμανική, των Κριναίου, Χρυσάνθη και άλλων, μια κριτική του Στέλιου Γεράνη για την ποιητική συλλογή «*Η Μεγάλη Άνοιξη*» του Ν. Κρανιδιώτη.

— Στη λογοτεχνική εφημερίδα του Πύργου (Ηλείας) «*Νουμάς*» (Νοέμβριος 1991) δημοσιεύεται ένα ποίημα του Κ. Χρυσάνθη «*Κερύνια Ι, Κερύνια ΙΙ*», που τελειώνει με το αισχύλιο, ελαφρά παραλλαγμένο.

*Ίτε παίδες Κυπρίων,
την Κύπρον ελευθερώστε...*

κι ένα μήνυμα του Ανδρέα Θωμά «*Στράτευση υπέρ της Κύπρου*» το εξής:

Αγαπητέ κύριε Νικολόπουλε,

Σας παρακαλώ να δεχτείτε τα θερμά μου συγχαρητήρια για την έκδοσή σας. Η ελληνική επαρχία έχει ανάγκη από τέτοιες προσεγμένες και πλούσιες σε υλικό εκδόσεις.

Στον «*Πανηγυρικό*» του Ισοκράτη αναφέρεται ότι στην Ολυμπία εκτός από τα σωματικά αγωνίσματα των αθλητών παρουσίαζαν και οι πνευματικοί δημιουργοί τα έργα τους. Στο πρόγραμμα του φεστιβάλ της περιοχής σας που δημοσιεύετε στο «*Νουμά*» βλέπω μόνο κάποιες συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις. Γιατί να μη γίνονται και πανελλήνιες λογοτεχνικές συνάξεις με συζητήσεις και αναγνώσεις έργων; Συνάξεις δημιουργών εννοώ, όχι μελετητών όπως γίνεται στην Πάτρα.

Με την ευκαιρία, κύριε Νικολόπουλε, θέλω να καλέσω μέσω σας και μέσω του «*Νουμά*» σε στράτευση υπέρ της Κύπρου τους πνευματικούς ανθρώπους της Ελλάδας. Υπάρχει κίνδυνος να είμαστε η τελευταία γενιά των Ελλήνων στην Κύπρο, αν δεν ξυπνήσουμε όλοι και αντισταθούμε στις προτάσεις που γίνονται και στις λύσεις που μαγειρεύονται για τη δημιουργία ενός ρατσιστικού κράτους υπό τη σκιά της Τουρκίας. Αν έχω κάποια απάντηση, μπορώ να σας γράψω σχετικά με περισσότερες λεπτομέρειες.

Και πάλι με τις καλύτερες μου ευχές για σας και το Νουμά, σας αφήνω.

— Στο ρουμανικό έντυπο «*Literatorul*» (29 Νοεμβρ. 1991) ο υφηγητής της νεοελληνικής στο Πανεπιστήμιο του Ιασίου (Ρουμανίας) Ανδρέας Ράδος μεταφράζει ποιήματα του Κ. Μόντη, Πίτσας Γαλάζη, Λεύκιου Ζαφειρίου, Μιχ. Μαθατεύτη, Μιχ. Πασιαρδή, Κώστα Κλεάνθους, Έλλης Παιωνίδου και Κ. Χρυσάνθη, και γράφει ένα σημείωμα για τον «ποιητικό ορίζοντα» της Κύπρου.

— Στο ρουμανικό έντυπο «*Cronica*» (Νοεμβρ. 1991) ο ελληνιστής Ανδρέας Ράδος μεταφράζει με γενικό τίτλο «Κύπριοι σύγχρονοι λυρικοί» τους εξής: «Έλλη Παιωνίδου, Μιχάλη Πασιαρδή, Λεύκιο Ζαφειρίου, Κύπρο Χρυσάνθη και Δημήτρη Ποταμίτη».

— Στην εφημερίδα «*H Ροδιακή*» (19 και 20 Ιουλ. 1991) ο Παράσχος Παρασός κρίνει την ποιητική συλλογή «Στις διαστάσεις των χρωμάτων» της Ρούλας Ιωαννίδου Σταύρου. Μεταφέρονται εδώ μερικές παράγραφοι:

«Η Ρούλα Ιωαννίδου Σταύρου στέκεται στο μεταίχμιο ενός κόσμου που πεθαίνει κι εκείνου που γεννιέται από την τέφρα του ως νέος μυθικός φοίνικας. Ο λόγος της χυμώδης, αλλά και μελωδικός, τραχύς κι ελλειπτικός, γυμνός από κάθε περιττό καλλολογικό στοιχείο διατηρεί την απαραίτητη ηχητική υπόκρουση για να δώσει την υπερβατικότητα και τη συμβολική διάσταση του αισθήματος που επικαλύπτει τα νοήματα με την υπέρβαση της ρεαλιστικής επεικόνισης των παραστάσεων που χάνονται στις αστρικές αναβάσεις υπερρεαλιστικών συγκινήσεων...».

«Ο ποιητικός της λόγος, έχει μια αποφθεγματικότητα που σε αναγκάζει να στοχαστείς, όπως ας πούμε όταν διαβάζουμε αυτούς τους αφηγάδιαστους μετρικά και ηχητικά στίχους: «Σήμερα έχουν μιαν επίπεδη έκφραση που μεταπλάθει τα σχήματα, τους ήχους και τα χρώματα, σε μια λευκή ευθεία γραμμή, που κατευθύνεται συνωμοτικά, προς το μέρος της καρδιάς... Δίχως πυξίδα ταξιδεύουν, χωρίς καθόλου να γνοιάζονται, για τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, για τα τρία σημεία του χρόνου. Η παρουσία τους, σε κάποιες απόμακρες συνειδήσεις, ανακεφαλαιώνει το νόημα της ζωής, στην πολυδαίδαλη σχέση του ανθρώπου με το χρόνο...».

«Ο στίχος κάποτε γίνεται απαλός και σαρκώδης... Η άπλα των φωνηέντων μας επιτρέπει την άρθρωση των συλλαβών με φουσκωμένα τα πλεμόνια. Ακούστε αυτούς τους στίχους με τα πολλά «α» που δεν παρηχούν (Απέραντη, ακατανόητη και μόνη...). Η ποιήτρια ξέρει πότε επιτρέπεται να γίνει ένα μπουκέτο ανάερης ευαισθησίας για να καταπραΰνει τις αγρύπνιες μας μέσα στην απέραντη μοναξιά μας».

— Στην εφημερίδα «*Πατραϊκές Ώρες*» (9 Οκτ. 1991) ο Μαν. Πράτσικας γράφει τα παρακάτω για την ποιητική συλλογή «Πρόσωπα, ιδέες, ρυθμοί» του Κ. Χρυσάνθη.

«Ένα ακόμη βιβλίο με ποίηση του διακεκριμένου της Κυπριακής γραμματολογίας – Κύπρου Χρυσάνθη – που τιτλοφορείται ΠΡΟΣΩΠΑ – ΙΔΕΕΣ – ΡΥΘΜΟΙ.

— Έγραφα ποίηση για την Κύπρο του Θεού – Αυτή και μόνο, η φράση του Κ.Χ., μπορεί να αποκωδικοποιήσει τον προσανατολισμό της διεργασίας και της έμπνευσης που στηρίζουν, και αξιολογούν τη δημιουργική φαινομενολογία.

Έχουμε πρόσθετα ένα στίχο που λειτουργεί μέσα στην ύπαρξη, ένα στίχο που ενώ παραμένει στις ιδιαιτερότητες της προσωπικής ευαισθησίας, είναι και μια σύγχρονη έκφραση γενικότερης αναζήτησης.

Ολόκληρη η ποίηση του Κ.Χ. είναι μια ευλογία που ευωδιάζει τον ελληνικό και ελλαδικό χώρο με τον ψαλμό της αληθινής και της χαρισματικής τέχνης.

Εκ βαθέων πάντα, οι φωτεινοί σηματοδότες του Κύπρου Χρυσάνθη».

— Στην εφημερίδα «*Η Ροδιακή*» (15 και 17 Νοεμβρίου 1991) η «Κύπριδα» δημοσιεύει συνέντευξη του Κ. Χρυσάνθη σχετικά με τη γνωριμία του με το Νικηφόρο Βρεττάκο και για το αφιερωματικό σε αυτόν τεύχος του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος». Ο Παράσχος Παρασός προλογίζει και σχολιάζει τη συνέντευξη αυτή και επιλέγει μερικά κείμενα Κυπρίων και Ελλαδιτών που συνεργάστηκαν στο αφιερωματικό αυτό τεύχος, με κατάληξη ποίημά του Βρεττάκου για την Κύπρο. Πολύ ενθαρρυντική διαπίστωση του Παρασού στα προλογικά του της συνέντευξης είναι τα εξής: «Η Μεγαλόνησος Κύπρος δε μένει αδιάφορη για λογοτεχνικά δρώμενα της Ελλάδας. Έχει τα μάτια στραμμένα σε αυτά και καταγράφει πρόσωπα και γεγονότα που δίνουν το λογοτεχνικό χαρακτήρα της εποχής μας».

— Στο περιοδικό του Καναδά «*Mother Tongues*» (a new international literary biannual) φθινόπωρο-χειμώνας 1991-1992) η Ρούλα Ιωαννίδου Σταύρου, δημοσιεύει αγγλικά και ελληνικά ένα απόσπασμα από το ποίημα της «Η χώρα μου». Στο ίδιο τεύχος δημοσιεύεται σύντομο βιογραφικό της ποιήτριας με σχόλιο σχετικό με την Κύπρο μετά την τουρκική εισβολή του 1974.

— Στο *Σημειωτήριο* του περιοδικού «*Ευθύνη*» (Δεκ. 1991) ο Σημειωτής (Κ. Τσιρόπουλος) με πολύ συναδελφικό ύφος σημειώνει τη λίγη – πολύ προσφορά στο λογοτεχνικό χώρο του δικού μας κυπριακού λόγου, ισότιμα με την έκφραση του υπόλοιπου ελληνισμού. Μεταφέρεται εδώ ο σχολιασμός του:

«Πλούσια είναι τα δωρήματα του ευγενούς Ελληνοκύπριου ποιητή Αντώνη Πιλλά: το νέο του, 12βιβλίο 'Επιστροφή' και το θαυμαστό χειροτέχνημά του 'Γενέσιον'. Δυο βιβλία φωτεινά, θεοκεντρικά, μ' ένα ωραίο παλμό στους στίχους του και μια βαθιά συγκίνηση στη γλώσσα τους, την καθάρια λυρική, που συναρμολογεί ένα βιωμένο χριστιανικό ήθος».

«Θα κλείσω τους σχολιασμούς μου σήμερα μ' ένα θερμό έπαινο προς το Νικόλαο Γ. Νικολάου, το φιλόπονο, φιλότιμο, επίμονο και συγκροτημένο νεοέλληνα μεταφραστή του Θεοκρίτου. Εργάστηκε με πίστη και γνώση και μας χάρισε ως τώρα τέσσερις τόμους με αντίστοιχα βιβλία των αθανάτων «Ειδυλλίων» του μεγάλου μας αρχαίου ποιητή, καθώς και σε ξεχωριστό τόμο τα «Επιγράμματα» του ίδιου ποιητή, σε μια γλώσσα χυμώδη, πλούσια, λαξευμένη, χωρίς υπερβολές και μεταφραστικές ακρότητες, ισορροπημένη πάνω στην ομορφιά της δημοτικής και τον συγχαίρουμε από καρδιάς για τον ωραίο του πνευματικό άθλο ελπίζοντας πως θα συνεχίσει τον καλλίκαρπον αγώνα του».

Στο ίδιο τεύχος της «*Ευθύνης*» συνεργάζονται ο Κυριάκος Πλησής με το κείμενο «*Η αριστερά και το μέλλον της*» (ας σημειωθεί πως το τεύχος αυτό του περιοδικού έχει κεντρικό θέμα το «Υπάρχει σήμερα αριστερή ιδεολογία;») και ο Κώστας Μιχαηλίδης με το κριτικό σημείωμά του «*Αιμ. Χουρμούζιου, Παλιά και νέα ποίηση*».

— Στην ετήσια έκδοση του περιοδικού «*Δαυλός*» με τίτλο «*Η Ετήσια Ανθολογία των Εκατό*» (1991), στην οποία περιλαμβάνονται με κρίση κι επιλογή του Δημ. Ι. Λάμπρου ανέκδοτα δείγματα γραφής εκατό ζώντων Ελλήνων ποιητών, η Κύπρος αντιπροσωπεύεται για δεύτερη φορά με ποιήματα του Αντώνη Πιλλά και για έβδομη φορά με ποιήματα του Κύπρου Χρυσάνθη.

— Στο περιοδικό «*Διαδρομές*» (στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους) (Φθινόπωρο 1991) η Τούλα Κακκουλλή γράφει στα «*Νέα από την Κύπρο*» για την εκδήλωση του «*Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού-Νεανικού Βιβλίου*», που διοργανώθηκε για την Ευγενία Παλαιολόγου-Πετρώνδα. Στο ίδιο τεύχος παρουσιάζεται το βιβλίο της Ευγενίας Παλαιολόγου-Πετρώνδα «*Στην αγκαλιά της μανούλας*» με το εξής σχόλιο:

«Από τον πρόλογο η συγγραφέας δεν κρύβει πως σκοπός του τρυφερού αυτού βιβλίου που έχει ποιήματα και παραμύθια αντάμα είναι να βοηθήσει τις νέες μητέρες και τις νηπιαγωγούς στην πρώτη παιδαγωγική τους προσπάθεια. Προσπάθεια που σκοπό έχει – όπως τονίζει η συγγραφέας – να διορθωθούν αυτά που οι μεγάλοι χαρακτηρίζουν σαν «*παιδικά ελαττώματα*». Τα παραμύθια και τα ποιήματα σατιρίζουν αυτά τα ελαττώματα, ταυτόχρονα δε διασκεδάζουν τα παιδιά καθώς τα διδάσκουν».

— Στην εφημερίδα «*Εξόρμηση*» (17 Νοεμβρ. 1991) ο γνωστός κριτικός και τολμηρός σχολιαστής Δημήτρης Γιάκος γράφει για την ποιητική συλλογή του Κ. Χρυσάνθη «*Πρόσωπα, Ιδέες, Ρυθμοί*», με τον επίτιτλο «*Σύγχρονη Κυπριακή Ποίηση*», την παρακάτω κριτική:

«Από καιρό τώρα είχα συνειδητοποιήσει την εντύπωση πως ο «*πλήρης λευκών κροτάφων*» γιατρός της Λευκωσίας δρ. Κύπρος Χρυσάνθης ανυψώνεται με κάθε νέο του βιβλίο σε κορυφαία μορφή, όχι μόνο της Σύγχρονης Κυ-

πριακής Ποίησης, αλλά και γενικότερα της Κυπριακής και της Ελλαδικής Λογοτεχνίας. Συνεχίζοντας με τον πέρα για πέρα προσωπικό του τρόπο τις λαμπρότερες ώρες του «επικού» Βασίλη Μιχαηλίδη και του «ειδυλλιακού» Δημήτρη Λιπέρτη, μπορεί να καυχηθεί και ο Χρυσάνθης πως:

*«Όσον τζι' αν πολλυνίσκουσιν
τες πλήξεις, τα κακά μας
εν μας λυούν τζι αν μάχονται
με βόλιν, με χρυσάφιν»!*

Ακριβώς γιατί κι ο Χρυσάνθης έχει συνθέσει εκείνα τ' ανεπανάληπτα της βαθύτατα ελληνικής ιδιοσυστασίας του:

«Ο στίχος δίχα Ελλάδα δεν αξίζει»!

Και

*«Όποιος γεννήθηκε στην Κύπρο
πάντα σαν Κύπριος μένει, νιώθει και πεθαίνει»!*

Αυτά πριν από το 1962, καθώς έχω γράψει και στο περί Χρυσάνθη μελέτημά μου «Ασκήσεις Λόγου» (1962, σελ. 29 και 30).

Σήμερα, στην ανάμνηση του «γυναικείου ανθού» της Κύπρου, πρου εφόρμησε, μ' επικεφαλής τον Μητροπολίτη Χρυσόστομο, «σε αυθόρμητες επαναστάσεις μεσοκαλόκαιρα» του 1989, κι εγώ, ομολογεί ο ποιητής,

*«με την Τριανταφυλλένη απ'
την Αμμόχωστο γίναμε
δημοτικό τραγούδι, Χαίρε, ω
Χαίρε, Λευτεριά»!*

*«Γεννήθηκα απ' το φως της Κύπρου
κι οδοιπορώ στο φως της.
Θερμό στοιχείο ελληνικό
από το πρώτο βήμα ακούω
«Ελευθέρια».*

Και στηριγμένος σε μιαν ιδέα του Πολ. Ελύταρ, θα συνεχίσει με Κάλβειο ήθος, ύφος και μέτρο ο Χρυσάνθης:

*«Ας μου κοπούν τα δάχτυλα
κι ας με ξεχάσει η ποίηση
κι η γη ας με περιφρονήσει
αν πάψω να σε τραγουδώ
«Ελευθερία»!*

Ωστόσο, γνήσιος και ο Χρυσάνθης «ποιητής του καιρού και του τόπου του», θα αναρωτηθεί με δέος:

«Πώς θα κερδίσω το χαμένο
μου έδαφος
απόστρατος εγώ της τέχνης
μες στο αναπαυτήριο των 70
χρόνων,
όταν περνάνε δίπλα μου τα διαστημόπλοια
και τα μηνύματα από τ' άστρα»;

«Θα κερδίσεις το χαμένο σου έδαφος, φίλτατε Ποιητή», του απαντούμε. «Πρώτα πρώτα, γιατί ο πραγματικός ποιητής ποτέ δε γίνεται «απόστρατος της Τέχνης», ακόμα και αν ξεπεράσει το (καθόλου!) αναπαυτήριο των 70 χρόνων... Και το ξέρεις αυτό από το Μέγιστον Μάθημα των συμπατριωτών σου Μιχαηλίδη και Λιπέρη και από το 'Υψιστον Δίδαγμα των Ελλαδικών μας Σολωμού, Κάλβου, Παλαμά και Σικελιανού, που, καθώς και συ, ξεχωρίζουν, όχι μόνο για τον πατριωτικό παλμό, μα και για τη γνήσια λυρική ουσία της ποιήσής τους.

Και δεύτερο: γιατί, όσα «γράμματα δυσανάγνωστα» και αν κυκλοφορούν τώρα, «σαν να μετρήσανε το χρόνο τους», ενώ εσύ θα έχεις πάντοτε τη δυνατότητα «τον παλιό ρυθμό να ξεφωνίζεις ελευθερία ή θάνατος»!

— Στο περιοδικό «*Ευθύνη*» (Νοεμβρ. 1991) στο οποίο πάντοτε η Κύπρος φιλοξενείται, δημοσιεύονται μια κριτική του Κώστα Μιχαηλίδη για το βιβλίο, «Ο προφήτης του Γένους, Κοσμάς ο Αιτωλός» του Κώστα Σαρδελή κι ένα σύντομο κείμενο του Κλ. Ιωαννίδη «Η όγδοη ημέρα».

— Στο περιοδικό «*Πνευματική Ζωή*» (αρ. 45-46) που διευθύνει ο Μιχ. Σταφυλάς, δημοσιεύει ο Λώρος Φαντάζης σύντομα σχόλια με τίτλο «Νύξεις» και σχολιάζεται ο Πατρ. Σταύρου ως εξής:

«Επάξια αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας ο γνωστός συγγραφέας κ. Πάτροκλος Σταύρου, Υφυπουργός παρά τω Προέδρω της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η πολυποίκιλη προσφορά του στους πνευματικούς χώρους έχει εκτιμηθεί από ένα μεγάλο αναγνωστικό κοινό, στη χώρα μας και στο εξωτερικό ενώ μέσα από τα κείμενά του αναδύονται τα ωραιότερα μηνύματα δημοκρατικής ευαισθησίας και ανθρωπιάς. Είναι ξεχωριστή τιμή για μας η φιλία του που ξεκινάει από πολλά χρόνια κι από κάποιες δύσκολες μέρες».

— Η Αγγελική Στεργίου δημοσιεύει στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «*Μακεδονία*» με τίτλους «Ολομόναχη στο κέντρο τριών κόσμων, Κιβωτός του Ελληνισμού η Κύπρος αντιμετωπίζει επί αιώνες εχθρούς. Κρίνεται τώρα εκεί η τιμή του δυτικού κόσμου, Πώς χάθηκε η χρυσή ευκαιρία, 'Ενας λαός που αγωνίζεται για τα ιδανικά του», ένα διθυραμβικό κείμενο για την Κύπρο. Το κείμενο διαιρείται σε δυο ενότητες. Στην πρώτη ενότητα με ποιητικό ύφος, γεμάτο συναίσθημα, η Στεργίου μιλά για τα ιστορικά της Κύπρου έως τα σημε-

ρινά χρόνια με ορθούς χαρακτηρισμούς και κρίσεις. Στη δεύτερη ενότητα με τίτλο «Οι γραπτές μαρτυρίες» ανθολογεί η συγγραφέας από διάφορες πηγές, κυρίως, τα ονόματα της Κύπρου, πράγμα που επίσης ενδιαφέρει.

— Στην εφημερίδα «Μακεδονία» (15 Νοεμβρ. 1991) η Κλαίρη Αναγνωστοπούλου, γνωστή και από άλλα κείμενά της για την Κύπρο, δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Εποικισμός της μαρτυρικής Κύπρου». Η Κλαίρη Αναγνωστοπούλου κυκλοφόρησε και βιβλίο με τίτλο «Κύπρος – για τη λευτεριά και τη δικαιοσύνη» (Θεσσαλονίκη 1991), όπου κωδικοποίησε άρθρα της για την Κύπρο, που δημοσίευσε στη «Μακεδονία».

— Στο περιοδικό των Ιωαννίνων «Ελεύθερο πνεύμα» (αρ. 81) δημοσιεύεται ποίημα του Χριστόφορου Κυριάκου με τίτλο «Οι θρησκείες» και με υποσημείωση την εξής: «Είναι αδερφός Κύπριος, ρεαλιστής ποιητής και στοχαστής από τον πολυκαλλιεργημένο κι εξευγενισμένο Ελληνισμό της Αιγύπτου. Τώρα ζει στη Λεμεσό με το όνειρο του λυτρωμού της Κύπρου μας από τον τούρκικο ζυγό».

— Στο περιοδικό «Νέα Εστία» (1 Δεκ. 1991) δημοσιεύεται η εργασία του Πασχάλη Κιτρομηλίδη «Το ιστοριογραφικό εκκρεμές και ο Κώστας Παπαρηγόπουλος. Ας σημειωθεί πως το τεύχος αυτό της «Νέας Εστίας» είναι αφιέρωμα στον «Κωνστ. Παπαρηγόπουλο, εκατό χρόνια από το θάνατό του».

— «Η Ροδιακή» δημοσίευσε στην ανταπόκριση της «Κύπριδος» και το παρακάτω ποίημα του Κ. Μόντη:

ΟΛΟΙ ΕΜΕΙΣ ΠΟΥ ΓΡΑΦΟΥΜΕ ΣΤΙΧΟΥΣ...

Όλοι εμείς που γράφουμε στίχους,
 όλοι εμείς το διαμπερές τραύμα της Γης,
 λευκοί και μαύροι και κίτρινοι,
 «ανεπτυγμένοι» κ' «υπανάπτυκτοι»,
 πλούσιοι και φτωχοί,
 που τους γράφουμε απάνω στο χιόνι,
 που τους γράφουμε απάνω στην άμμο,
 απάνω στον ήλιο, απάνω στη βροχή,
 απάνω στο πεζοδρόμιο,
 απάνω στους χαρταετούς της καρδιάς μας,
 απάνω στα υπόγεια της καρδιάς μας,
 στα σαλόνια και τις σοφίτες,
 με πέννα και με κάρβουνο,
 όλοι εμείς που γράφουμε στίχους,
 που εξακολουθούμε να τους γράφουμε
 στον ανοιχτό πίνακα,
 που εξακολουθούμε να τους γράφουμε

στον υπαίθριο πίνακα,
 με τις κιμωλίες μας στεγνές ή βρεγμένες,
 που εξακολούθουμε να τους γράφουμε με το αίμα μας
 σε μια παντιέρα που δεν τη γνωρίσαμε ακόμα,
 σε μια παντιέρα που την ψάχνουμε ψηλαφητά μες στους αιώνες,
 σε μια παντιέρα που μας αποκρύβεται
 για να μην την παρατήσουμε,
 σε μια παντιέρα που δεν τη βλέπουμε
 μα σφιγγόμαστε γύρω της,
 που δεν τη βλέπουμε μα κρεμαζόμαστε απάνω της,
 που δεν ξέρουμε αν υπάρχει μα δεν τα συζητάμε.
 'Όλοι εμείς που γράφουμε στίχους,
 μπροστά στο φεγγάρι ή στο εκτελεστικό απόσπασμα
 κ' ανακνκλωνόμαστε και δεν εκλείπουμε
 απ' τον Όμηρο ή και πιο πριν ή και πάντα
 μέχρι τον τελευταίο μας άσημο,
 όλο εμείς – τί σύμπτωση!
 Χωρίς καμιά προσυεννόηση,
 χωρίς καμιά προεπαφή!
 Τι παράξενη σύμπτωση, αδελφοί μου!

— Στο περιοδικό «Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής» (8:383 - 384, 1991) ο καθ. Γ. Α. Ρηγάτος σχολιάζει την ειδική εκδήλωση της «Παιδιατρικής Εταιρείας Κύπρου» στην οποία τιμήθηκαν οι παιδίατροι Κώστας Μιχαηλίδης και Κύπρος Χρυσάνθης.

Στο ίδιο τεύχος ο Γερ. Ρηγάτος γράφει και τα παρακάτω «Για την Κυπριακή Λαϊκή Ιατρική»:—

«Πρωτεύοντα ρόλο έχουν παίξει οι Κύπριοι γιατροί στη μελέτη της Κυπριακής Λαϊκής Ιατρικής, αλλά και της Κυπριακής Λαογραφίας γενικότερα. Η σχετική πνευματική κληρονομιά του Νεοκλή Γ. Κυριαζή (+1956) βαρύνει ακόμα στους γιατρούς – συγγραφείς του βασανισμένου νησιού¹. Το μελέτημά του «Δημώδης Κυπριακή Ιατρική» (1926) παραμένει ακόμα βασικό βοήθημα, ενώ και άλλα μικρότερα άρθρα του δεν είναι λιγότερο χρήσιμα. Ο Κύπρος Χρυσάνθης, ο χαλκέντερος αυτός γιατρός – συγγραφέας που τιμά τα κυπριακά αλλά και τα ελληνικά γράμματα και έξω από την Κύπρο και την Ελλάδα, έχει γράψει πλήθος ιατρολαογραφικά άρθρα. Οι βιβλιογράφοι² έχουν καταγράψει περισσότερα από 30 σχετικά άρθρα, δημοσιευμένα σε ιατρικά, φιλολο-

1. Κύπρος Χρυσάνθης, Ιατρικές δημοσιεύσεις του Νεοκλή Κυριαζή. Από την Ιστορία της Κυπριακής Ιατρικής», Λευκωσία 1988.
2. Χρυσάνθος Κυπριανού, Εργασίες του Κ. Χρυσάνθη στον τομέα της Λαϊκής Ιατρικής. Λαογραφική Κύπρος, σελ. 41-64, 1987.

γικά ή λαογραφικά έντυπα. Μια επιλογή από τα άρθρα αυτά έχει πρόσφατα συγκεντρώσει ο συγγραφέας στο βιβλίο «Δημώδης Ιατρική της Κύπρου. Σύμμεικτα» το οποίο είχαμε παρουσιάσει για τους αναγνώστες των «Αρχείων Ελληνικής Ιατρικής»³.

Ο Αντώνης Ι. Σωτηριάδης είναι γιατρός, μαιευτήρας-γυναικολόγος, που ασκεί στην Πάφο. Το βιβλίο του «Η Μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στο λαό» κυκλοφόρησε σε δεύτερη, βελτιωμένη έκδοση το 1990. Η πρώτη έκδοση του βιβλίου είχε γίνει το 1960, τριάντα ολόκληρα χρόνια πριν, ύστερα από ενδιαφέρουσες περιπέτειες. Τέλη της δεκαετίας '50, με τον Κυπριακό Αγώνα σε κορύφωση, ο συγγραφέας είχε κατ' επανάληψην υποστεί κατ' οίκον έρευνες, κατάσχεση χειρογράφων, σύλληψη, φυλάκιση. Ανάμεσα στα χαρτιά που κατασχέθηκαν και τα χειρόγραφα του μνημονευόμενου βιβλίου. Όταν, μετά την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου απελευθερώθηκαν οι κρατούμενοι αγωνιστές (Φεβρ. 1959) οι Άγγλοι μαζί με την αποφυλάκιση έδωσαν στον κ. Σωτηριάδη και μέρος των χειρογράφων του. Ανάμεσα σ' αυτό και τα κείμενά του για τη λαϊκή μαιευτική στην Κύπρο, που ο συγγραφέας έσπευσε να εκδώσει φοβούμενος άλλες ενδοχόμενες περιπέτειες!

Στην τωρινή, εμπλουτισμένη και συστηματοποιημένη έκδοση, ο συγγραφέας εξετάζει αρχικά αυτές που εξασκούσαν τη μαιευτική στην Κύπρο. Η κοινωνική θέση των μαιών, οι λαϊκές αντιλήψεις γι' αυτές, ο τρόπος αμοιβής τους είναι μερικές από τις πληροφορίες που μας παρέχονται. Οι φροντίδες πριν από τον τοκετό για την εξασφάλιση της υγείας της εγκύου αλλά και του κνήματος, οι προστάτες άγιοι, τα μαγικά αντικείμενα και τα φυλακτά, οι δοξασίες για το φύλο του κνήματος, τα «προικιά» (ρούχα κλπ.) που ετοιμάζονται για το παιδί κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, αποτελούν το αντικείμενο άλλου κεφαλαίου. Ο συγγραφέας αναπτύσσει ακόμα τις φροντίδες κατά τον τοκετό, τρόπους διευκόλυνσής του, φυσικούς ή μεταφυσικούς, αλλά και τα μετά τον τοκετό. Αφαίρεση πλακούντα, πρόληψη αιμορραγίας και μολύνσεων, εξασφάλιση του αναγκαίου γάλακτος για το θηλασμό, προστασία λεχώνας κλπ. Οι φροντίδες για το νεογέννητο καταλαμβάνουν σημαντικό μέρος της όλης εργασίας. Το αφαλοκόψιμο, το «γλωσσόκομμα», το «αλάτισμα», το λουτρό, η καθημερινή περιποίηση και καθαριότητα, η προστασία από αρρώστιες, «μάτιασμα», υπερφυσικές δυνάμεις, ο θηλασμός αλλά και ο απογαλακτισμός, η παραπέρα διατροφή, οι προστάτες άγιοι, διάφορες τελετουργίες με μαγικό μαγικό-θεραπευτικό ή αποτρεπτικό χαρακτήρα, το βάφτισμα κλπ. αποτελούν το αντικείμενο του κεφαλαίου.

Οι περισσότερες πληροφορίες έχουν καταγραφεί από το συγγραφέα, από τον κύκλο των ανθρώπων που φροντίζει τις πληροφορίες αυτές, συγκρίνει με

3. Γεράσιμος Ρηγάτος, Κ. Χρυσάνθης: «Δημώδης Ιατρική της Κύπρου. Σύμμεικτα» (Βιβλιοπαρουσίαση). Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 6:164, 1989.

άλλες που έχουν καταγραφεί από άλλους ερευνητές στην Κύπρο και την Ελλάδα, ενώ συχνά εξετάζεται και η ιστορική προέλευση των συνηθειών αυτών.

Σε μια εποχή που κάθε ιδιαιτερότητα χάνεται και κάθε παραδοσιακό στοιχείο αλλοτριώνεται, η διάσωση τέτοιων πληροφοριών αποτελεί μια αληθινά πολύτιμη προσφορά».

— Στο περιοδικό «Πνευματική Ζωή» (Γεν.-Φεβρ. 1992) δημοσιεύονται μια σειρά ποιημάτων του Κ. Χρυσάνθη, με τίτλο «Οι χαρταετοί των ανοιχτών ουρανών» ως ενθύμηση Μελή Νικολαΐδη, που ίδρυσε το περιοδικό αυτό το 1936. Στο ίδιο τεύχος, ο διευθυντής του περιοδικού Μιχ. Σταφυλάς δημοσιεύει και το εξής σχόλιο:

«Όσοι Έλληνες επίσημοι και μη πηγαίνουν στην Τουρκία καταπίνουν την γλώσσα τους, όταν είναι να μιλήσουν για το Κυπριακό. Ο Μίκης μάλιστα, παρουσιάστηκε ως... φιλέλληνας. Να, που ο Αντώνης Σαμαράκης μίλησε για όλους μας, πριν από λίγο καιρό που επισκέφτηκε την Πόλη. «Για μας το Κυπριακό είναι εθνικό πρόβλημα. Στην Κύπρο έγινε εισβολή, αυτό είναι ένα ιστορικό γεγονός...», δήλωσε με όλο το θάρρος που το διακρίνει. Και οι Τούρκοι – εκείνοι πλέον – κατάπιαν την γλώσσα τους».

Στο ίδιο τεύχος, ο Λώρος Φανταζής (Λεμεσός) γράφει με τίτλο «Νύξεις» διάφορα σχόλια. Ένα από αυτά είναι το εξής:

«Μίλησα για σχεδόν λησμονημένα ονόματα λογίων μας, που τους ταίριαζε καλύτερη τύχη. Κι ίσως πρέπει να ξαναδούμε το έργο του Τέλλου Άγρα, του Γεράσιμου Σπαταλά, της Κλεαρέτης Μαλάμου, του Στέφανου Δάφνη, του Μάρκου Τσιριμώκου, του Νίκου Χατζάρα, της Ρίτας Μπούμη Παππά. Αραδιάζω έτσι όσα ήρθαν στη μνήμη μου ονόματα, φίλοι οι πιο πολλοί, που μάλλον τους έθαψε η σουρρεαλιστική λαίλαπα. Δεν απορώ όμως. Άγγλος κριτικός σημείωνε αποκαρδιωτικά ότι κόντευαν οι Αγγλοσάξωνες να ξεχάσουν τον Μπάϊρον, τον Σέλλευ και το νεότερο Ρούμπερτ Μπρουκ.

Στο ίδιο τεύχος ο Μιχ. Σταφυλάς γράφει για τον ποιητή Στέργιο Δημούλη και αναφέρεται και στην εξής κριτική σημείωση του Κ. Χρυσάνθη: «Ο Κύπρος Χρυσάνθης παρουσιάζοντας τα «Τελευταία δέντρα» του Δημούλη επεσήμανε (εφημ. «Σημερινή», της Λευκωσίας, της 20.3.1989): «Προσωπικά μου αρέσει αυτό το πάθος προς τα δέντρα και γενικά το φυτικό κόσμο, που σχεδόν χαρακτηρίζει με συμβολικές διαστάσεις την ποίηση του Στέργιου Δημούλη. Είν' αλήθεια πως κάθε ποιητής διαλέγει από τον πληθωρικό κόσμο των συμβόλων το δικό του ή τα δικά του, τα φορτίζει με αρκετό συναισθηματισμό και με αυτά βοηθά την έκφρασή του. Πώς γίνεται η επιλογή, ποια περιστατικά βοηθήσανε σ' αυτήν, γιατί και πως εγκατελείπονται σύμβολα για να υιοθετηθούν άλλα, δεν είναι εύκολο να το καθορίσει ίσως κι ο ποιητής, τουλάχιστον στο παραγωγικό του στάδιο. Το σύμβολο «δένδρο» και τα όσα συμβαίνουν στον φυτικό κόσμο βρίσκονται εκλεκτικά στην έμμετρη έκφραση του Στεργίου Δημούλη. Ωστόσο, κοντά σ' αυτά ο στίχος κι η λέξη σαν υλικό στην

έκφραση κρατούν κι ένα δικό τους χώρο. Τον έρωτα λίγο τον συναντάς στη συλλογή και μάλλον στο χώρο της μνήμης. Κάπως καινούργια δοκιμή του Δημούλη είναι τα ομοιοκατάληκτα ποιήματα, που θυμίζουν κάποιους ήχους της παράδοσης με όλο που μερικές εικόνες και το λεξιλογίο τους δίνουν ένα χρώμα ανανέωσης στην παράδοση».

Ο Μιχ. Σταφυλάς κυκλοφόρησε τον ένατο τόμο της έκδοσής του «Διαρκής Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας». Η πληροφοριακή αυτή έκδοση, πολύ χρήσιμη, περιλαμβάνει πολλά ονόματα συγγραφέων και έργων τους, με πληροφορίες ποικίλες και συχνά με κριτικές γνώμες και άλλων. Στον ένατο τόμο της έκδοσης αυτής, δε λείπει και η παραγωγή των Κυπρίων λογοτεχνών, όπως και σχετικές πληροφορίες. Αναφέρονται η Κλαίρη Αγγελίδου, ο Νίκος Κρανιδιώτης, ο Μιχ. Μαραθεύτης, και ο Κύπρος Χρυσάνθης ως εξής:

«Η Κλαίρη Αγγελίδου γεννήθηκε το 1932 στο χωριό Νήσου της Κύπρου. Καθηγήτρια φιλόλογος που υπηρέτησε την Εκπαίδευση με το βαθμό της Γυμνασιάρχου. Γράφει από τα μαθητικά της χρόνια, ενώ κυκλοφόρησε τις ποιητικές συλλογές «Ποιήματα» (1967), «Του ξεριζωμού» (1976), «Νόστιμον Ήμαρ» (1982). Βραβεύτηκε στο «Μομφεράτειο Διαγωνισμό», (Λύκεια Ελληνίδων Αθήνας) και από την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου. Τακτική συνεργάτιδα περιοδικών και εφημερίδων με λογοτεχνικά κείμενα και μελέτες, κατέχει μια σημαντική θέση στον πνευματικό χώρο, ενώ η συμβολή της στην Παιδεία και τον Πολιτισμό έχει πάνδημη αναγνώριση.

Ο Νίκος Κρανιδιώτης στα 1989 κυκλοφόρησε την ποιητική συλλογή «Η μεγάλη Άνοιξη» για την οποία ο Δ. Γιάκος έγραψε στην εφημ. «Εξόρμηση» της 22.5.1990. «Ο Κύπριος φιλόλογος, ποιητής και διπλωμάτης, θα παρηγορηθεί για την τύχη της πατρίδας του και θα ελπίζει: «Όμως, μητέρα, εσύ μη λυπάσαι. Θα 'ρθει γρήγορα ένα ποτάμι να ξεπλύνει το ρύπο, κι ένας Αϊγιώργης θα σκοτώσει με το κοντάρι του το δράκοντα».

Ο Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης, στα 1990 κυκλοφόρησε το βιβλίο «Στης ζωής τα τραμπαλίσματα» με διηγήματα κοινωνικού προβληματισμού για νεαρά πρόσωπα. Τα κείμενα του σημαντικού αυτού Κύπριου λογοτέχνη, αναφέρονται σε κοινωνικά γεγονότα και πανανθρώπινες προβληματικές καταστάσεις, που απασχολούν τους νέους. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η ανάλυση κι η επεξεργασία των θεμάτων, ανταποκρίνεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις, γι' αυτό και θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως παιδαγωγικά διηγήματα. Τα χαρακτηρίζει εξάλλου ένα έντονο θεατρικό στοιχείο που σίγουρα τα κάνει ευχάριστα στην ανάγνωση. Ο Μ.Ι.Μ με αυτό το βιβλίο κάνει μια προσφορά στη νεολαία μας γιατί αποβλέπει στη διαμόρφωση του νέου ανθρώπου.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης στα 1989 κυκλοφόρησε τη συλλογή διηγημάτων «Το κόκκινο δωμάτιο» για το οποίο ο Δ. Γιάκος επισήμανε: «Με τα 10 αυτά διηγήματα ο Κ. Χρυσάνθης επιβεβαιώνει για μια ακόμα φορά την αδιαμφι-

οβήτητη ανανεωτική του τάση, όχι μόνο μορφής, αλλά και ουσίας. Το πρώτο λ.χ. διήγημα, που έδωσε και τον τίτλο του στη συλλογή, ανήκει στα κορυφαία, ανανεωτικά του χώρου, σύγχρονα ελληνικά διηγήματα, τα πιο πρωτότυπα, φυσικά, τόσο ως εκτέλεση, όσο και ως ψυχογραφικός προβληματισμός».

Στα 1990 ο Κ. Χρυσάνθης τύπωσε «Τα τραγούδια της Τριανταφυλλένης» αφιερωμένα στη γυναίκα του. Πρόκειται για μια σειρά αυτοβιογραφικών (;) ποιημάτων με κέντρο έμπνευσης τη σύντροφο της ζωής του. Με πλούσια λυρικά στοιχεία, που φανερώνουν την ευαισθησία του ο Κ. Χρυσάνθης μέσα από προσωπικές του απόψεις δίνει και τις ευρύτερες εκείνες διαστάσεις στην Κύπρο του αφού: «Η μοιρασμένη Λευκωσία πως κλαίει στο ώμο μου!» κι η «Χαμένη μου Πατρίδα» είναι πάντα στην καρδιά του και στους αγώνες του. Στα 1990 επίσης ο Χρυσάνθης σχολίασε και έκρινε τον ποιητή «Μάνο Κράλη», σ' έναν εντυπωσιακό τόμο (μαζί με τον Ν. Ορφανό) καθώς και τον Κώστα Προυσή σ' ένα τόμο όπου συνεργάζεται ο Ν. Παναγιώτου, η Ρ. Κατσελλή και ο Χρ. Κατσαμπάς.

— Στο περιοδικό «*Νέα Εστία*» (Χριστούγεννα 1991), αφιέρωμα στο ποιητή Γιάννη Ρίτσο (1909-1990) δημοσιεύεται το δοκίμιο του Κώστα Π. Μιχαηλίδη με τίτλο «Μύθος και θρησκευτικότητα, η τελετουργία του φυσικού στη «Ρωμοσύνη». Επίσης αναδημοσιεύονται τρεις παλιές κριτικές του *Αμ. Χουρμούζιου* για τις συλλογές του Γιάννη Ρίτσου «Πυραμίδες», «Το τραγούδι της αδελφής μου» και την «Εαρινή Συμφωνία».

Στο ίδιο περιοδικό (1 Ιαν. 1992) δημοσιεύεται το διήγημα του Κ. Χρυσάνθη «Το πρωτοχρονιάτικο κομμάτι της βασιλόπιτας», και το ποίημα του Αντώνη Πιλλά «Μικρή λησμονημένη».

— Στο «*Νουμά*» (Πύργος-Ηλείας) (Ιαν. 1992) με την πλούσια ύλη του και με ελεύθερη ανθολόγηση από το πνευματικό μας νεοελληνικό παρελθόν, και τις αξιέπαινες προθέσεις του να προβάλλει την πνευματική κίνηση της επαρχίας με διάφορους τρόπους, δημοσιεύεται με τον τίτλο «*Ο Τάκης Δόξας για τον Γ. Σεφέρη*» φιλολογικό ανάλεκτο του Κ. Χρυσάνθη, τις τέσσερις επιστολές του Δόξα. Αναδημοσιεύεται η εισαγωγή του Κ. Χρυσάνθη.

«Είναι μια ιδιαίζουσα ευτυχία η ανάμνηση των φίλων των άλλων ημερών μας. Μόλις πήρα το «*Νουμά*», εμφανίστηκε μπροστά μου ο Τάκης Δόξας (δεν κάνω σχήμα λόγου) του Πύργου Ηλείας. Αθέλητα αναζήτησα μια πολύχρονη αλληλογραφία μας σ' ένα κόκκινο φάκελο με την επιγραφή «*Ο Δόξας*». Και η ανάμνηση μ' έφερε πίσω στα παλιά χρόνια, παλιά χρόνια για μας με το προχωρημένο προς το τέρμα στάδιο της ζωής. Από το φάκελο της αλληλογραφίας διάλεξα κάποιες επιστολές με γενικό ενδιαφέρον ή «θυμητικό» κάποιων προσφορών του Δόξα. Σας τις ταχυδρομώ για να δουν το πρώτο φως στο «*Νουμά*» προς κατατοπισμό, αλλά και τιμητικά για τον ποιητή, που έχει ασφαλώς το πρώτο δικαίωμα. Πάντως σε κατάλληλο χρόνο θα δώσω στη δη-

μοσιότητα όλες τις επιστολές, τιμητικά για το Δόξα, κυρίως για τις πληροφορίες που περιέχουν και οι οποίες ενδιαφέρουν τις φιλολογικές πέννες.

Ο Τάκης Δόξας με την απονομή του Βραβείου Νόμπελ στον Γιώργο Σεφέρη απέστειλε στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» μια διάλεξή του που έδωσε στα εντευκτήρια της «Εταιρείας Ελληνικών Σπουδών» (Αθήνα) στις 20 Απριλίου 1964. Η διάλεξη δημοσιεύτηκε στο τεύχος του περιοδικού αρ. 48 (χρονία Δ', Σεπτ. 1964, σσ 350-362). Το περιοδικό αποφάσισε να κυκλοφορήσει τη διάλεξη αυτή και σε ανάτυπο κυρίως για την αξία της».

— Στην εφημερίδα «*Η Ροδιακή*» (25 Ιαν. 1992) συνεχίζει τις πολιτιστικές φύσεως ανταποκρίσεις της η «*Κύπρις*» (Ρούλα Ιωαννίδου Σταύρου). Στην ανταπόκριση της τελευταία η Κύπρις σχολίασε Χριστουγεννιάτικα ποιήματα των Κυπρίων με σκοπό να καταγράψει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν αυτοί το μέγα γεγονός της ενανθρώπισης του Θεού. Ανθολογούνται ποιήματα των Θεοκλή Κουγιάλη, Κύπρου Χρυσάνθη, Κώστα Μόντη, Νίκης Λαδάκης-Φιλίππου, Ρούλας Ιωαννίδου-Σταύρου, Κλαίρης Αγγελίδου, Αντώνη Πιλλά. Η σχολιάστρια καταλήγει με τον «Ύμνο της Αγάπης του Αποστόλου Παύλου (Α' προς Κορινθίους).

— Στην «*Ευθύνη*» (Φεβρουάριος 1992) ο Κώστας Μιχαηλίδης δημοσιεύει κριτική για το έργο του Κοσμά Πολίτη «*Στου Χατζηφράγκου*» στη στήλη του «στο μήνα αυτό ξαναδιάβασε».

— Στο «*Σήμαντρο*» (Μάρτιος 1992) ο Αντώνης Ν. Στυλιανάκης (Κύπρος) δημοσιεύει ποιήματα. Ένα απ' αυτά είναι το «θα βραδυάζει» από τη συλλογή του «Ο διωγμός των αγγέλων»:-

*Τα φώτα και τα κρύσταλλα
μας χαμογέλασαν
και δυο περούκες πολυτελείας
υποκλίθηκαν.
Μας είπαν να διαλέξουμε
αναπαυτικά εδώλια
και να μιλήσουμε
για τους «Θησαυρούς της Βαβυλώνας»
και το «φαινόμενο» του Πακιστάν.
Εμείς,
μιλήσαμε για το τραγούδι της
βροχής
και τα θαμπά τζάμια.
Ρωτήσαμε για τις σταλαγματιές
της παγωμένης κλεψύδρας...
Σε λίγο θα κτυπήσει η δωδεκάτη βραδυνή
και το εκκρεμές θα παγώσει*

τις σκέψεις.
 Τα χρυσάνθεμα θα μαραθούν στις πρασιές
 και τα πλήκτρα του πιάνου
 θα στάζουν ουτοπία.
 Η βροχή θα κτυπά το παράθυρο
 και συνεχώς θα βραδυνάξει.

— Στην έκδοση «Τετράδια Ευθύνης» για τον «Δομήνικο Θεοτοκόπουλο Κρης εποίει» αναφέρεται το βιβλίο του 'Αδωνη Κύρου, που βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών στο οποίο υποστηρίζεται η βυζαντινή ιθαγένεια του έργου του Greco. Η ένθερμη αναφορά γίνεται από τον Β. Κωνσταντίνου στην εργασία του «Ο Θεοτοκόπουλος και η Ελληνική Τεχνοκριτική». (σελ. 76).

— Στην «Εξόρμηση» (9 Μαρτίου 1992) ο Δημήτρης Γιάκος γράφει: από Διός έρχεσαι, ίνα κατά Πινδάρου (N5, 45) ομιλήσωμεν. Κι αλήθεια, κάνοντας λόγο για την Κυπριακή ανθοφορία στον τομέα του ελληνικού παιδικού λογοτεχνήματος, πρέπει ν' αρχίσουμε από τον σπουδαιότερό του εκπρόσωπο, το γιατρό της Λευκωσίας και ποιητή Κύπρο Χρυσάνθη (βλ. «Εξόρμηση» Κυριακής 17 Νοεμβρίου 1991). Ο ίδιος άλλωστε ο γιατρός, στους πρόσφατους «Τέσσερις Διθυράμβους» του («Μικρή Ολυμπιάδα» κλπ.) παραπέμπει στα «Κυπριακά Ανθεςφόρα». Σ' αυτά θα μπορούσαμε εμείς να προσθέσουμε και τα τρία καινούργια παιδικά του λογοτεχνήματα : τα πεζογραφήματα «Δημώνασα» (Μια πονεμένη βασίλισσα της Κύπρου), «Η ξανθούλα» (η βασίλοπούλα της Πάφου) και «Το κίτρινο Χρυσάνθεμο» (παιδική νουβέλα), εκδόσεις και τα τρία: Κ. Επιφανίου, Λευκωσία Κύπρου 1990 και 1991, σχέδια και εξώφυλλα Ανδρούλας Εμπεδοκλέους.

Με τα κομψά αυτά παιδικά βιβλία ο Κύπρος Χρυσάνθης συνεχίζει μια μακρόχρονη προσωπική παράδοση, προσθέτοντας και νέα αδιαμφισβήτητα στοιχεία πολύτιμης προσφοράς στο ελληνικό παιδικό λογοτέχνημα, το αρκετά ταλαιπωρούμενο σήμερα από λίαν επικίνδυνους ερασιτεχνισμούς, γλωσσικές επιπολαιότητες, ανορθογραφίες και συντακτικούς ακροβατισμούς, από βλάσφημες διασκευές κλασικών και αριστουργημάτων, του Αριστοφάνη κυρίως, αλλά και ξένων διάσημων συγγραφέων, ακόμα και από κάθε λογής... λαπαλισμούς, καθώς έχουμε αναπτύξει στις σελίδες 169-175 της «Ιστορίας της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας» (1991).

Συστηματικός και συνειδητός συγγραφέας παιδικών λογοτεχνημάτων ο Κύπρος Χρυσάνθης, με εξόφθαλμο παιδαγωγικό εξοπλισμό, επιβάλλεται όχι μόνο στους μικρούς, αλλά και σ' εμάς τους «μεγάλους» αναγνώστες του, δια μέσου της αλήθειας και της αληθοφάνειας της διήγησής του, του «εικότος» δηλ. του Αριστοτέλη, αφού έργο του ποιητή είναι όχι το να λέγει τα γενόμενα, αλλ' οία αν γένοιτο, και τα δυνατά κατά το εικότος (το πιθανόν) ή το αναγκαίον. Από δω και η φιλοσοφική αρχή στη συγκλονιστική ιστορία της βασι-

λισσας Δημόνασας, ότι μπορεί ο τραγικός γιος της να βάζει την καρδιά δηλ. το συναίσθημα, πάνω από το νόμο της μητέρας του (σελ. 27).

Όμως ο νόμος όπως λόγου χάρη στην «Αντιγόνη», έχει πάντοτε την αξίωση να επιβληθεί. Και ο παραβάτης του όσο απάνθρωπο και αν είναι τούτο, να τιμωρηθεί (σελ. 35).

Εκείνες οι τρεις μάγισσες έπειτα στην ιστορία της «Ξανθούλας», που μας θυμίζουν απόμακρα τις σαιξπηρικές τρεις στρίγγλες του «Μακμπέθ», η ίδια η Ξανθούλα, που για να κερδίσει τον ονειρευτό της αγαπημένο ντύνεται στ' αντρικά και ταξιδεύει στη Βενετία, εκείνη η φοβισμένη φωνή της σελ. 39 του «Κίτρινου Χρυσάνθεμου», που ακούγεται μέσ' από την καρδιά της σκοτωμένης (από τον ίδιο το γιο της) Μάνας, για να μας παραπέμψει άμεσα στο Ζαν Ρισπέν και στον Άγγελο Βλάχο του ΙΘ' αιώνα, αυτά όλα, και πολλά άλλα, πιστοποιούν τον φιλολογικό εξοπλισμό και την πνευματικότητα του συγγραφέα τους. Προσωπικά, μου φέρνουν στο νου και το συγκλονιστικό εκείνο «Ημερολόγιο του Γαλάξιου Κοριτσιού», που από το 1961 ήδη το είχα εντάξει στις κορυφαίες επιτεύξεις της πεζογραφίας του Χρυσάνθη.

Οι 15σύλλαβοι εξάλλου σίχοι των σελίδων 27 και 31 του «Κίτρινου Χρυσάνθεμου» («Ότι προστάξεις, θα γενεί, πεντάμορφη της Κύπρου», «Γειά και χαρά σου, κοπελιά με την ξανθή σου χάρη, τον ήλιο στα μαλλιά, στην όψη στο φεγγάρι») επανδρώνουν τη λυρική έξαρση του πεζού λόγου του ποιητή Κύπρου Χρυσάνθη, ενώ ο Διγενής Ακρίτας, του ίδιου βιβλίου, «το φόβητρο εκείνο των κουρσάρων και των Σαρακηνών» (σελ. 25), και η διαβεβαίωση του βασιλιά στην «Ξανθούλα» του κόρη πως «η Κύπρος είναι γεμάτη λεβέντες» (σελ. 54) μας οδηγούν ολόσια στην ύστατη σελίδα (36) των «Τεσσάρων Διθυράμβων»:

*«Ω! Μάνα Κύπρος, ανδρών ηρώων
κι ωραίων γεννήτρα,
η μήτρα σου κι αν είναι
μήτρα μυριάδων,
τη γέννα δεν παύεις. Γάλα
κρατάεις
περίσσο στο στήθος»...*

— Στην επιθεώρηση Τέχνης Γραμμάτων «Νουμάς» (Φεβρουάριος 1992, που διευθύνει ο Γιάννης Νικολόπουλος) δημοσιεύονται ένα ποίημα του Κ. Χρυσάνθη, ένα δοκίμιο έρευνας του Δημήτρη Λάμαρη με τίτλο «Περί λαϊκής ποίησης της Κύπρου» (μάλλον σύντομο) και ένα ποίημα του Διονύση Πιτταρά για το «Κυρήνεια II) (οι ναυαγοί του μετά από χιλιάδες χρόνια εξομολογούνται). Το ποίημα αυτό τελειώνει ως εξής:

Η ΚΥΡΗΝΕΙΑ ΙΙ

Επιτέλους
 βγήκαμε κι εμείς στην ακτή.
 Στον όρμο των Μυκηναίων.
 Κι εσείς
 είπατε και μας πήρατε στο
 σπίτι σας
 είπατε και μας κλείσατε στην
 ψυχή σας
 Από τότε
 είναι όμορφη η αποικία μας
 στην Κύπρου
 είναι όμορφη όπως και η
 ψυχή σας
 όπως κι εσείς όλοι σας
 όπως κι εσείς όλοι σας.
 Δυόμιση χιλιάδες χρόνια και
 μέινετε τόσο ίδιοι αδέρφια μας.

— Στο φιλολογικό ιστορικό και λαογραφικό περιοδικό σύγγραμμα της «Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών» «Ελληνικά», που διευθύνει Ν.Χ. Κονομής, δημοσιεύεται κριτική του Νίκου Ψημένου για το βιβλίο του Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδης «Ιώσηπος Μοισιόδαξ-οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης του 18ου αιώνα». Η κριτική καταλήγει ως εξής: «Πόσο πλήρης μπορεί να είναι η κατανόηση της δυναμικής «καταστάσεων και φαινομένων» του νεοελληνικού Διαφωτισμού, μετά από την αφήγηση της «ατομικής ιστορίας» ενός από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του, μας φανερώνει αναμφίβολα το βιβλίο του κ. Κιτρομηλίδη».

— Το περιοδικό «Ευθύνη» συνηθίζει να κυκλοφορεί ειδικά τεύχη, αφιερωματικά σε «ιδέες» ή «αρχές». Το τεύχος 244 (Απρίλιος 1992) απαντά στο ερώτημα «Είμεθα θνητοί ή αθάνατοι;». Ανάμεσα στους συνεργάτες του τεύχους αυτού είναι και οι Κύπριοι Κλ. Ιωαννίδης, Κώστας Μιχαηλίδης, Ήβη Νησιώτου και Κυριάκος Πλησής. Στη στήλη «του μήνα αυτού ξαναδιάβασε» ο Κ. Μιχαηλίδης σχολιάζει την «Αργώ» του Γ. Θεοτοκά. Στο «Σημειωματάριο» ο Σημειωτής γράφει για το βιβλίο του Κ. Χρυσάνθης «Πρόσωπα, Ιδέες, Ρυθμοί», τα εξής:

«Από το πλουσιότατο ποιητικό του περιβόλι, ο πολύγλωττος, πολύτροπος, πολυτάλαντος, εύδροςος την ψυχή και ευφρόσυνος το πνεύμα Κύπρος Χρυσάνθης ετρώγησε και σαν σε ανθοδέσμη προσφέρει το νέο του βιβλίο «Πρόσωπα Ιδέες Ρυθμοί» (εκδ. Πνεύμ. Κύπρου). Τον ευχαριστούμε και θαυμάζουμε την ακαταπρόσβλητη φύση του και την πλούσια καρδιά του».

— Η γνωστή ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία παρουσίασε κριτικά την έκδοση της «Πνευματικής Αδελφότητας Ελληνίδων Κύπρου», στην εφημερίδα «*Ηπειρωτικός Αγών*» (3 Απρ. 1992). Επισημαίνω το σχόλιό της για την Ελληνίδα της Κύπρου, με το οποίο αρχίζει η παρουσίαση:

«*Μνήμη Κατεχομένων*». «Γνωστοί και στην πρώτη γραμμή πάντα οι αγώνες των Κυπρίων γυναικών που εκδηλώνονται δυναμικά με ποικίλες μορφές για την τραγωδία που έπληξε την πατρίδα τους. Πορείες προς τα κατεχόμενα που φανερώνουν τη λαχτάρα της επιστροφής των ξεριζωμένων στα σπίτια τους, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, ψηφίσματα σε διεθνείς οργανισμούς, και τόσα άλλα δείγματα πάλης κι αγωνίας, για την απαράδεκτη Τουρκική κατοχή σ' όλη τη Βόρειο Κύπρο, από το 1974. Μια μορφή του εθνικού αγώνα στον πνευματικό πνευματικό τομέα, με ξεχωριστή βαρύτητα, διαχρονικής απήχησης και σημασίας είναι και ο τόμος με τις έξι διαλέξεις, που αναφέρονται στις σκλαβωμένες περιοχές. Τις οργάνωσε η «Πνευματική Αδελφότητα Ελληνίδων Κύπρου», το αρχαιότερο γυν. σωματείο Κύπρου – έτος ίδρυσης 1925 – με την πλούσια πολύπλευρη δράση και προσφορά. Από το ίδιο σωματείο έγινε κι η καλαισθητή, εικονογραφημένη έκδοση, με επιμέλεια της αντιπροέδρου Ανδρούλας Ηλιοφώτου, λογοτέχνης. Ομιλητές διακεκριμένα πρόσωπα, επιστήμονες, ιστορικοί, ποιητές, όλοι βαθείς γνώστες του θέματος. Ωραία η έμπνευση να οργανώσουν, και να τυπώσουν σε βιβλίο, τις ομιλίες αυτές. Να διαβάσουν, ν' ακούσουν, να μάθουν πολλοί κι έξω από τα σύνορα της Κύπρου...»

— Στην εφημερίδα «*Η Ροδιακή*» (3 Μαΐου 1992) με την ευκαιρία μιας εκδηλώσεως του «*Λυκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου*», παράρτημα Λευκωσίας, στην οποία μίλησε ο δρ Ανδρέας Ρουσούνιδης για επίκαιρο λαογραφικό θέμα και ακολούθησαν απαγγελίες και τέλος χοροί από μαθήτριες του Λυκείου Δασυπόλεως, που δίδαξε η Λητώ Χατζηλοΐζου, η ανταποκρίτρια της εφημερίδας αυτής «*Κύπρις*» (Ρούλα Ιωαννίδου-Σκύρου) πήρε συνέντευξη της Λούλλας Χρυσάνθη, προέδρου του παραρτήματος, για την ιστορία και τη δράση του Λυκείου αυτού της κατεχόμενης Αμμοχώστου. Τη δημοσίευση της συνέντευξης αυτής προλογίζει ο Παράσχος Παρασός. Τμήμα του προλόγου αυτού είναι το εξής:

«Η συνεργασία αυτή θα τους γνωρίσει ένα τομέα της πνευματικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας της πολυδοκιμασμένης μας Κύπρου που αγωνίζεται με τα χέρια και τα δόντια να διαβεί τις συμπληγάδες. Σ' αυτό τον αγώνα έχει παραστάτες εκτός απ' ολόκληρο τον Ελληνισμό το δικό της πνεύμα και τη δική της πίστη στο δίκαιο που 'ναι μαζί της. Απ' αυτή την πίστη της, άλλωστε, αντλεί την ενεξάντλητη δύναμή της γιατί είναι βέβαιη ότι κάποτε (γιατί όχι σήμερα κιόλας;) θα δικαιωθεί κι ο βάρβαρος κι αιμοδιψής σφετεριστής θα εκδιωχθεί απ' τ' άγια χώματά της.

Όταν ο Κυπριακός Ελληνισμός διαθέτει ένα τόσο μεγάλο απόθεμα αντοχής και φλέγεται από τέτοια λαχτάρα και δικαιοσύνη, τότε πώς να μην είναι βέβαιο ότι η ποθητή μέρα θε να 'ρθει;

Ο Κυπριακός Ελληνισμός ως μια ψυχή, ένα σώμα, μια ανυποχώρητη θέληση, δίνει κάθε μέρα των υπέρ πάντων αγώνα. Μαζί του, το χώμα, οι πέτρες, τα σπίτια, τα δένδρα, τα βουνά, η θάλασσα κι ο ουρανός, αντάμα με τις μνήμες και την ανόθευτη ψυχή του δεν της συμπαραστέκονται απλά, μάχονται κι αγκομαχούν να σπρώξουν ομαδικά για να ανασάνει ελεύθερη η Κύπρος και να μην υπάρχει διχοτομημένη πατρίδα και νεκρές πολιτείες.

Το Λύκειο Ελληνίδων Αμμοχώστου, αποτελεί ένα φωτεινό παρόν σ' αυτό τον αγώνα.

Η δραστηριότητά του, όπως αδρά και τόσο λιτά σκιαγραφείται από την Πρόεδρο του παραρτήματος Λευκωσίας κ. Λούλα Χρυσάνθη, μαρτυρεί την αλύγιστη θέληση ολόκληρου του λαού να σταθεί ολόρθος και να μην επιτρέψει την αλλοτρίωση του από ένα αδίστακτο και κυνικό κατακτητή, που ραντίζει βάνανσα το «μοιρολατρισμό»!...»

— Στα «Αιολικά Γράμματα» (Μάρτης-Απρίλης 1992), που διευθύνει ο Κώστας Βαλέτας, δημοσιεύονται τρία ποιήματα του Κ. Χρυσάνθη. Και στο γαλλικό περιοδικό ποίησης C.E.R. P.A (No 16, 1991) του Bordeaux ο ποιητής και καθηγητής René Galichet παρουσιάζει τον Κ. Χρυσάνθη και αναδημοσιεύει το ποίημά του «Οι χορεύτριες στο φύλλο της άκανθας» (Δελφοί) που μετέφρασε γαλλικά ο νεολληνιστής Gaston-Henry Aufrère.

— Στην εφημερίδα «Ροδιακή» (14 Απρ. 1992) και στη στήλη «Τα καθημερινά» του Παράσχου Παρασού, περιγράφεται η ειδική για τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα των Κυπρίων 1955-1959 εκδήλωση, που οργάνωσαν ο Δήμος Ρόδου, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και ο Σύλλογος Κυπρίων Ρόδου.

Η κατάμεστη αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου Αιγαίου έζησε στιγμές άφατης πατριωτικής συγκίνησης. Οι φοιτητές που ήταν και ο κύριος μοχλός της εκδήλωσης έδωσαν το μέτρο της υπεύθυνης συμμετοχής στον εθνικό παλμό που αναπτέρωσε το ηθικό όλων μας.

Η εκδήλωση εκτυλίχθηκε σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος περιλήφθηκαν οι χαιρετισμοί και οι απαγγελίες.

Χαιρέτησαν τη σύναξη ο καθηγητής Κώστας Μηνάς και ο Πρόεδρος του Συλλόγου Κυπρίων Ρόδου Γιώργος Συμεωνίδης.

Ακούστηκε το ποίημα «Σαλαμίνα της Κύπρου» του Γιώργου Σεφέρη, διάφορες επιστολές των ηρώων του αγώνα στους οικείους τους, το ποίημα του Φώτη Βαρέλη «Ευαγόρας Παλληκαρίδης» που το απήγγειλε με λυρισμο και συγκίνηση η φοιτήτρια Ευρυδίκη Παπαγεωργίου. Η φοιτήτρια Λίτσα Βολονάκη τραγούδησε τη «Λευτεριά» σε στίχους Ευαγόρα Παλληκαρίδη και ο Γιώργος Σακελλαρίδης που διδάσκει στο πανεπιστήμιο τραγούδησε τον Ύμνο στον Αυξεντίου.

Το δεύτερο μέρος καλύφθηκε με την εισήγηση για την πορεία των Γυναικών, με μια προβολή βιτεοταινίας που είχε ως θέμα την Πορεία Γυναικών που

78έγινε στις 4.3.92, και το τραγούδι «Ραγιάς» που τραγούδησε η φοιτήτρια Λίτσα Βολονάκη συνοδεία βιολιού από το φοιτητή Στέλιο Αντάρτη.

— Στο περιοδικό «*Δαυλός*» (Απρ. 1992), το οποίο «ηρωικά» αμύνεται και προβάλλει την ελληνική μας γλώσσα και γραφή, ο *Καλλίμαχος Διογένους* ασχολείται με την αποκρυπτογράφηση πινακίδων «Μεσοκυπρομινωικής γραφής». Γράφει: «η Κύπρος ακολουθεί, έλκονσα ισχυρή μινωική επίδραση». Στο ίδιο περιοδικό (Μάης 1992) ο Διογένους μιλά για τις προσπάθειες του Ventris και αναφέρει μεταξύ άλλων πως «η κυπριακή γραφή έχει προέλευση τη μινωική, λόγω κοινού πολιτιστικού παρελθόντος και γειτνιασεως των νήσων και πως τόσο η κυπριακή όσο και η μινωική γραφή διέφεραν από εκείνη των κλασικών ελληνικών χρόνων, επειδή υπήρξαν ιστορικά αρχαιότερες και όχι επειδή εισήχθησαν από άλλη χώρα». Στο ίδιο τεύχος του «*Δαυλού*» ο Τ. Α. γράφει για το βιβλίο του *Κύπρου Χρυσάνθη* «*Πρόσωπα, ιδέες, ρυθμοί*» τα εξής:

«Οι στίχοι του ποιητή καθαροί και προσιτοί, μαρτυρούν την ανάγκη εξωτερίκευσης συναισθημάτων και σκέψεων. Συναντούμε στίχους με λυρικοτητα και με ωραίες σύνθετες λέξεις. Άλλοι πάλι στίχοι διακρίνονται για την αγωνιστική διάθεση την ελληνοφροσύνη και τη θρησκευτική πίστη του ποιητή.

Ξεχωρίζουμε την ομάδα των ποιημάτων «*Υμνητικά της Ολυμπιακής Ακαδημίας Κύπρου*»: «*Σεμνόπρεπη Άμιλλα, χαριτοδότρια του αθλητή, του αθλητισμού παντάνασσα γενναιόδωρη...*». Επίσης από το «*Προσωπικό*»: «*Όταν ακούσεις τους θεούς να κλαίνε / ν' αναχωρήσεις. / Ποδήρη φόρεσε χιτώνα κι έβγα / στις πολεμίστρες των παλιών του τοποθεσιών...*».

Επίσης ο Μ.Χ. Ελ. γράφει για τα «*Ακαριαία*» του Ανδρέα Γεωργιάδη τα εξής: «*Η διαύγεια των στίχων υποκρύπτει τη στωϊκή διάθεση. Μια ακόμα φωνή απ' την Κύπρο με πίκρα και ειρωνεία:*

*«Βιολόγος: Το ξέρεις ο ιός –
πως λέγεται και φάγος;*

*Ελλάδα: Εμένα μου λες; Έχω
ιδίαν πείραν – Οι υιοί μου μ'
έφαγαν».*

Και αλλού:

*«Πόθος μας κοινός η ένωση –
μας κρατάει όμως χωριστά – η
Κοινή Γνώμη. – Τι δειλοί που
είμαστε – να λαμβάνουμε υπόψη
μια κοινή».*

— Το περιοδικό «*Νέα Εστία*» (1 Μαΐου 1992) ο *Ε.Ν. Πλατής* κρίνει το βιβλίο του *Κυριάκου Πλησή* «*Όνομα δ' αυτής Μακαρία*». Ο Πλατής χαρακτηρίζει ως εξής την ποιήση του Πλησή:

«Η ποίηση του Κυριάκου Πλησή είναι, ανεξάρτητα από τη συγχρονισμένη της τεχνοτροπία, κλασική θα έλεγα. Ισορροπία τη χαρακτηρίζει, βάδισμα σταθερό. Η μεγάλη της αρετή είναι η ουσιαστικότητα, η ισόμετρη (adequate) ανταπόκρισή της στα «πράγματα»: 'Όχι βέβαια στα ίδια τα πράγματα (το δράμα της Κύπρου δε χωρεί σε κανένα ποιητικό έργο) αλλά στη συνθετική τους εποπτεία μες στη συνείδηση. Ο λόγος και η εικόνα, η γενική θεώρηση και η αποκαλυπτική λεπτομέρεια τελούν σε συνεχή διαπλοκή εμπνευσμένη και εύστοχη: λαμπραδιάζει στην αίσθηση εκείνο που συλλαμβάνεται με τη σκέψη, συμπίπτουν αλληλοσυμπληρούμενες η νόηση και η αισθητηριακή αντίληψη σαν δυο ημισφαίρια μιας αέριας ενότητας. Απόρροια των αρετών αυτών η απέρριπτη, η αυστηρή θα έλεγα αμονία της αυτοσυνείδησης και του συναισθήματος, του λόγου κατά τη νοητική του διάσταση και της γλωσσικής έκφρασής του. Είναι ένα στερεό έργο, που ενέχει τους συγκλονισμούς της τραγωδίας της Κύπρου και τους ξεπερνά με την εποπτεία του πνεύματος και την καθαρότητα της ψυχής».

— Ο Φώτης Τριάρχης δημοσιεύει στην εφημερίδα «*Ταχυδρόμος*» (της Καβάλας, 18 Απρ. 1992) κριτική για τους «*Τέσσερις Διθυράμβους*» του Κ. Χρυσάνθη.

— «*Η εφημερίδα του συνεδρίου*» που εκδίδει η Οργανωτική Επιτροπή του Ετήσιου Πανελλήνιου Ιατρικού Συνεδρίου, με υπεύθυνο της σύνταξης το Γεράσιμο Ρηγάτο και σύμβουλο στην έκδοση τον Νικήτα Ορφανίδη (συντακτική επιτροπή: Μαρία Αρβανίτη - Σωτηροπούλου, Νέαρχος Γαλανάνης και Νικ. Κελερμένος) περιλαμβάνει εκτός της άλλης ύλης από τον ιατρικό κόσμο, και λογοτεχνήματα ιατρών. Στη φετινή έκδοσή της (έτος 13ο 13-16 Μαΐου 1992) περιλαμβάνει και σχετικά με τον ιατρικό κύκλο επιγράμματα του Κύπρου Χρυσάνθη, ως εξής: Στο φύλλο αρ. 1 «*Στην Παιδιατρική Εταιρεία Κύπρου*», στο φύλλο αρ. 2 «*Στο χειρουργό Γ. Μαραγκό*» και στο φύλλο αρ. 3 «*Τρία ποιήματα από την Επίδαυρο*».

— Ο Γεώργιος Αθ. Τουρλίδης, των Λατινικών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκδίδει τακτικά δεκαεξασέλιδα φυλλάδια με δραστηριότητές του ή λόγους άλλων για το έργο του. Σε δυο τελευταίες σειρές των εκδόσεων αυτών (1991) «*Διαλεκτά κείμενα*» αναδημοσιεύει άρθρο του στην εφημερίδα «*Η Σημερινή*» (21 Μαρτίου 1991) με τίτλο «*Οι νέες Θερμοπύλες*» και στο «*Κριτικά σημειώματα εις το συγγραφικόν έργον*» αναδημοσιεύει από την εφημ. «*Σημερινή*» δυο κριτικές για το έργο του γραμμένες από τον Κ. Χρυσάνθη. Επιπλέον δημοσιεύει δυο επιστολές, η μια του Μητροπολίτη Κιτίου κ. Χρυσόστομου και η δεύτερη του Κ. Χρυσάνθη.

— Στην «*Ευθύνη*» (Μάιος 1992) ο Κώστας Μιχαηλίδης, «*ξαναδιαβάσει*» τα διηγήματα του Παύλου Νιρβάνα «*Το πέραςμα του Θεού κι άλλα διηγήματα*» που τα κρίνει καταλήγοντας ως εξής: «*Τα διηγήματα του Νιρβάνα μας γοητεύουν και σήμερα με τη συαρπαστική τους σύλληψη, τη σύντομη και καλαισθητή τους έκφραση και τον άδολο λυρισμό τους*».

— Στο περιοδικό «*Διαδρομές*» (άνοιξη 1992), το οποίο δρα στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους, έχει και την προβολή του το παιδικό βιβλίο της Κύπρου με κριτικές σύντομες για ένα βιβλίο της Ευγενίας Παλαιολόγου - Πετρώνδα και τρία βιβλία του Κ. Χρυσάνθη. Τις παρουσιάσεις αυτές τις αναφέρουμε εδώ.

Ευγενία Παλαιολόγου-Πετρώνδα
Ταξίδι στην παραμυθοχώρα
Εικ.: Ανδρούλα Εμπεδοκλέους
Επιφανίου, Λευκωσία 1991, σελ. 59.

Ο Σταύρος και η Ελένη ταξιδεύουν με τη φαντασία τους στην Παραμυθοχώρα. Τους έχει καλέσει ο βασιλιάς της που έχει αστείο όνομα και παράξενους υπηκόους. Τα δυο παιδιά βλέπουν και ακούν εκεί πράγματα θαυμαστά, αστεία αλλά και διδακτικά. Κι όταν σουρουπώνει, επιστρέφουν στο σπίτι τους με τρόπο μαγικό. Το βιβλίο περιέχει τρεις ακόμη ιστορίες – παραμύθια που μιλούν για τον κόσμο των χελιδονιών», «Ο στοργικός πατέρας», «Το πληγωμένο χελιδονάκι». Και η συλλογή κλείνει με δύο ποιήματα.

Λ.Π.Α.

Κύπρος Χρυσάνθης
α) Το κίτρινο χρυσάνθεμο
β) Δημόνασσα (μια πονεμένη Βασίλισσα της Κύπρου)
γ) Η Ξανθούλα (Η βασιλοπούλα της Πάφου)
Κ. Επιφανίου, Λευκωσία Κύπρος α) 1990, β) 1991, γ) 1991.

Ο Κύπριος συγγραφέας πλέκει μύθους-θρύλους-παραμύθια-τραγούδια... με ξανθομαλλούσες που γίνονται χρυσάνθεμα, με βασίλισσες που τιμωρούν το γιο τους με θάνατο, γιατί είχε παραβεί το νόμο σκοτώνοντας το ιερό βόδι, με βασιλοπούλες που πετούν με χρυσόφτερους αετούς... Κι όλα αυτά φιλτραρισμένα μέσα από τον τόπο και το χρόνο της Ελληνικής Κύπρου που έχει πολλά φυλαγμένα να μας πει. Θ.Χ.

Ας σημειωθεί πως η συγγραφέας Καλλιόπη Σφαέλλου αναφέρεται στις «*Διαδρομές*» πως κυκλοφόρησε βιβλίο με τίτλο «*Στον ίσκιο του δικέφαλου*» με επίκεντρο τη δραστηριότητα στη βυζαντινή Κύπρο ενός δεκατετράχρονου. Αλλά και σε άρθρο της Α.Β. για τα «*Ελληνικά βιβλία επιστημονικής φαντασίας για παιδιά*» αναγράφεται και το βιβλίο «*Ωρα Μηδέν*».

— Η ποιήτρια Γαρυφαλλιά Ραβαζούλα-Παπαδοπούλου στην ποιητική της συλλογή «*Το δαχτυλίδι μιας πέτρας*» δημοσιεύει κι ένα ποίημα με υπότιτλο «*Κυπριακό*» το εξής:

Κάνουν πως βολεύονται ετούτοι οι
φαρδύστεροι νησιώτες
κάτω απ' το μισό ουρανό. Μα

Όλο και τρανεύουν
 κι όλο οι φτερούγες τους σκονιάφτουν
 στη στέγη του λυπημένου σπιτιού.
 Κάνουν πως χορεύουν μα,
 η καρδιά του, στέκει γονατιστή,
 ασάλευτη
 σε θέση εκδίκησης και προσευχής.

— Στο περιοδικό «Πνευματική Ζωή» (αρ. 51-52, Μάιος-Ιούνιος 1992) ο Μιχ. Σταφυλάς γράφει «Στη Διαρκή Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας» τα εξής για τον Ανδρέα Χατζηθωμά:

«Ο Ανδρέας Χατζηθωμάς από τη Λευκωσία μας έστειλε τη «Βιβλιογράφιση και παρουσίαση των εκδόσεων της Λυρικής Κύπρου». Πρόκειται για ένα βιβλίο με μεθοδικά ταξινομημένη την ύλη, που μας πληροφορεί για τα έργα πολλών Κυπρίων συγγραφέων με κριτικές αναφορές σ' αυτά. Ο Α.Χ. γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1950, είναι καθηγητής και ως τώρα εκτός από τα άρθρα και τις κριτικές εικαστικών και βιβλίων σ' εφημερίδες και περιοδικά, έχει κυκλοφορήσει 16 βιβλία με ποίηση, μελετήματα και βιβλιογραφίες.

— Στο περιοδικό «Νέα Εστία» (15 Ιουνίου 1992) δημοσιεύεται το παρακάτω σχόλιο για την «Κυπριακή Μαρτυρία».—

Κυκλοφόρησε ο ετήσιος τόμος «Κυπριακή Μαρτυρία», που εκδίδει ο «Όμιλος Πνευματικής Ανανεώσεως», που έχει έδρα τη Λευκωσία. Κάθε τόμος είναι αφιερωμένος σε ένα καιρίο θέμα της εποχής μας. Φέτος (1992) το θέμα είναι: «Υπάρχει κρίση στον Ελληνισμό; Προβλήματα και Προοπτικές». Η εκδοτική αυτή προσπάθεια του Ομίλου κλείνει, με τον υπόψη τόμο, δέκα χρόνια. Συνεργάζονται Ελλαδίτες και Κύπριοι συγγραφείς: Τ. Αθανασιάδης, Στ. Αρτεμάκης, Ι. Αρτεμίου, Ι. Γιαγκος, Πέτρος Γλέζος, Α. Ηλιοφώτου, Γ. Μαραθεύτης, Π. Κυμίσσης, Γ. Μουγογιάννης, Γ. Μπαμπινιώτης, Μαρία Οικονομίδου, Θ. Παπαθανασόπουλος, Π. Περισιάνης, Κ. Πλησής, Κ. Σαρδέλης, Μάρω Στασινοπούλου, Π. Μ. Σωτήρχος, Π. Φωτέας. Επίσης, στον ίδιο τόμο δημοσιεύονται τα κείμενα της εκδηλώσεως που έγινε το 1991 στη Λευκωσία για τα δέκα χρόνια της «Κυπριακής Μαρτυρίας» και τα 15 του Ομίλου, και τιμήθηκαν οι κ.κ. Π. Φωτέας και Κ. Σαρδελής. Ο Κ. Σαρδελής μίλησε, τότε με θέμα: «Ελληνισμός και Ελλαδισμός» και η ομιλία του αυτή δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο.

Μερικά θέματα που καλύπτουν τα προηγούμενα τεύχη: Ο πνευματικός άνθρωπος και η εποχή μας, ο Ελληνισμός ως τρόπος ζωής, η Πολιτιστική ζωή σήμερα και η Κύπρος, Κύπρος, δέκα χρόνια κατοχής. Η βίωση της ελευθερίας και της δημοκρατίας σήμερα κ.ά.

Με την ευκαιρία των δέκα χρόνων της «Κυπριακής Μαρτυρίας», έγινε παρουσίαση σε ειδική εκδήλωση στο Σπίτι της Κύπρου, από τον κ. Χρίστο Κολιό, στέλεχος του Ομίλου, που ήρθε γι αυτόν το σκοπό στην Αθήνα. Τον Όμιλο συναποτελούν επιφανείς Κύπριοι συγγραφείς και εκπαιδευτικοί.

— Στο «Σήμαντρο» (αρ 199) δημοσιεύεται ποίημα του Αντώνη Ν. Στυλιανάκη (Κύπρος), με τίτλο «Μια γλάστρα με βασιλικό από την Κύπρο, αντί στεφάνου στη μνήμη του Μητροπολίτη Αλεξανδρουπόλεως, Κωνσταντίνου».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Έλ. Οικονόμου: Σχέδιο

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ πολυφωνία ἀσφαλῶς βοηθεῖ τὴν κίνηση ἰδεῶν σὲ ὅποιονδήποτε τομέα. Θάλεγα μάλιστα ἢ ποικιλία τῶν ἰδεῶν γεννᾶ κατὰ φυσικὸν λόγον τὴν πολυφωνία. Οἱ ἄνθρωποι κι ὅταν συμφωνοῦν στὸ κεντρικὸ νόημα ἔχουν ταυτόχρονα καὶ διαβαθμίσεις καὶ παραλλαγές στὸ κύριον θέμα ποὺ δημιουργοῦν τὴν ποικιλία. Προπαντὸς δημιουργοῦν τὸ διάλογο. Πολὺ περισσότερο οἱ ἐπιθέσεις, ποὺ εἶναι κι αὐτὲς φυσικὲς στὴ ζωὴ, ἀπαιτοῦν τὸ διάλογο καὶ στὴν πραγματικότητα ἐκφράζονται μὲ τὴν πολυφωνία.

Ἡ λογοτεχνία, ὅποιοδήποτε εἶδος τῆς, ἀπὸ τὴν ποίηση ἕως τὸ πεζογράφημα, τὸ θέατρο καὶ τὸ δοκίμιο, ἀπαιτεῖ τὴν πολυφωνία, γιὰ νὰ ἐκφράσει ὅλες τὶς πτυχές καὶ τοῦ ἀπλούστερου θέματος ἀπὸ τὴ φύση ἕως στὴν κοινωνία. Ὁ κάθε ζωντανὸς ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἰδιαιτερότητά του, τὰ πιστεύω του καὶ στὴν ἐκφραση τῶν ἰδεῶν, τῶν συγκινήσεων καὶ τῶν ἀπόψεων του. Πολὺ περισσότερο ἂν ἔχει κάτι τὸ βαθύτερο νὰ πεῖ, ἂν συνέλαβε ἢ ματιά του κάτι τὸ ξεχωριστό, ἔστω κι ἂν αὐτὸ εἶναι μιὰ μικρὴ λεπτομέρεια. Ἀκόμα καὶ ὁ τρόπος ποὺ τὸ δέχτηκε ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς συγκίνησης, καὶ τοῦ στοχασμοῦ ἀκόμα, μπορεῖ νὰ δώσει τὴν αἴσθησιν τῆς ἰδιαιτερότητος. (Δὲ θάλεγα «πρωτοτυπίας», ἔστω καὶ κατὰ συνθήκην, γιὰ τὸ τοῦτο σπανίζει).

Ἐπομένως, πρέπει καὶ νὰ δεχόμαστε καὶ νὰ προωθοῦμε τὴν πολυφωνία καὶ στὴ λογοτεχνία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ αὐξάνεται τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, προπαντὸς ἀνανεώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Πῶς δμως ἢ πολυφωνία καὶ ὁ διάλογος ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ αὐτὴν, θὰ εὐνοηθεῖ καὶ μιὰ μέρα, σ' ἓνα ἄλλο στάδιο, θὰ καρποφορήσει μὲ βιβλία ἀξιώσεων; Ἡ ἐφημερίδα ἔχει πολὺ ἐφήμερο χαρακτῆρα. Ὡστόσο προσφέρει, ὅπως προσφέρει στὸ πολιτικὸ πεδίο. Μονιμότερη εἶναι ἢ προσφορὰ τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖο συχνὰ φυλάγεται ἀπὸ περισσότερους. Αὐτὸ τὸ περιοδικὸ μὲ λογοτεχνικὸ περιεχόμενον ἔχει ὀρισμένη γραμμὴ ποὺ δέχονται οἱ ὑπεύθυνοι ἢ ὁ ὑπεύθυνός του (ὁ ὁποῖος συχνὰ ἀντιπροσωπεύει μιὰν ὁμοειδῆ ὁμάδα θελητὰ ἢ ἀθέλητὰ του). Μὲ τὴ γραμμὴ αὐτὴ καὶ τὶς σχετικὲς μικροπαρεκκλίσεις ἱκανοποιεῖ τὴν ἐκφραστικὴ τάση μιᾶς ὁμάδας, δηλαδὴ τὸ περιοδικὸ ἄλλα ἢ βῆτα τοὺς ἀντιπροσωπεύει στὸ χῶρον τοῦ πνεύματος. Ἡ πολυφωνία ἀπαιτεῖ λίγα ἢ περισσότερα περιοδικὰ μὲ διαφορὰς λίγο - πολὺ γραμμὲς στὸν τρόπο ἐκφρασης καὶ στὸ ἰδεολογικὸ πεδίο. Καὶ τότε δημιουργεῖται ὁ διάλογος σὲ ὁμάδες καὶ αὐξάνεται ἢ κίνηση ἰδεῶν.

Μὲ βάση τὶς σκέψεις αὐτὲς, ἀπολύτως ἀπλὲς σκέψεις, δικαιολογεῖται ἢ πίστη πῶς ἢ ἔκδοσις διαφόρων περιοδικῶν μὲ λογοτεχνικὸ περιεχόμενον, δηλώνει καὶ εὐνοεῖ τὴν πολυφωνία καὶ αὐξάνει τὸ διάλογο. Ἀπώτερος στόχος αὐτῆς τῆς πνευματικῆς διακίνησης στὸ χῶρον τῶν περιοδικῶν εἶναι ἢ δημιουργία ἔργων μὲ ποικίλες γραμμὲς

έκφρασης και ιδεών, που θα ικανοποιούν περισσότερο και διάφορο σε ευαισθησία και αρχές αναγνωστικό κοινό.

Συμπέρασμα: Έπιθυμητή είναι η έκδοση περιοδικών, που θα δίνουν βήμα για έκφραση σε άτομα με διαφορετικές αρχές και... φωνές. Οί μονοπωλήσεις πάντοτε λιγοστεύουν τὰ ενδιαφέροντα και αναστέλλουν τις δημιουργικές θέσεις, προπαντός μεταξὺ τῶν νέων.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ*

Είναι αρχή πριν αρχίσει ή συζήτηση πάνω σ' ένα θέμα νά γίνεται μιὰ διασαφήνιση τῶν ὄρων που θὰ χρησιμοποιηθοῦν. Συνεπῶς, πριν συζητήσουμε τὴ θέση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴ σημερινή μας κοινωνία, πρέπει νὰ καθορίσουμε τὸν ὄρο «πνευματικὸς ἄνθρωπος». Δίπλα στὸν ὄρο αὐτὸ σε ἄμεση σχέση ὑπάρχουν ἔννοιες, που ἐπίσης ἀπαιτοῦν σαφὴ καθορισμό, οἱ ἐξῆς: πνευματικὴ ζωὴ, πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ κίνηση, διακίνηση ιδεῶν.

Τὶ σημαίνει ὁ ὄρος «πνευματικὸς ἄνθρωπος;» Πνευματικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος που συνεχῶς προβληματίζεται πάνω στὴ ζωὴ καὶ κοιτᾷ νὰ βρεῖ ἀπαντήσεις, τὶς ὁποῖες ἀπαραίτητα θὰ τὶς προσφέρει στὸ συνάνθρωπό του. Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας ἐνυπάρχει στὸν προβληματισμό, εἴτε τοῦτος εἶναι ἠθικὴ στάση, εἴτε ἔρευνα, εἴτε καλλιτεχνικὴ ἔκφραση κλπ. Μὲ τὸν ὄρισμό αὐτὸ διαφαίνεται καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἀπλῶς μορφωμένο καὶ ἐπιστήμονα. Ἀσφαλῶς βασικὸ στοιχεῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ιδιοφυΐα ἢ τὸ ταλέντο, εἶναι γιὰ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο ἡ μόρφωση μὲ τὴν εὐρεία τῆς ἔννοια (δηλ. γνώση, διαμόρφωση στάσεων, μέθοδος ἐργασίας κλπ.). Ἀλλὰ κάθε μορφωμένος καὶ κάθε ἐπιστήμονας δὲν ἀνήκει ἀπαραίτητα στὴν τάξη τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἀν δὲ δημιουργεῖ μὲ τὸ συνεχῆ προβληματισμό του στὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τομέα τῆς ζωῆς. Ἡ λέξη μορφωμένος χαρακτηρίζει ἕναν ἄνθρωπο που ἔχει γνώσεις καὶ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα. Ἀκριβῶς αὐτὸ τὸν τύπο ἀνθρώπου, δηλ. τὸν ἔχοντα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα, ἐπιθυμεῖ ἡ κοινωνία καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν δημιουργήσει μὲ τὴν παιδεία καὶ τὰ μαζικὰ μέσα πληροφοριῶν. Ἡ λέξη ἐπιστήμονας χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπο που σπούδασε εἰδικὸ κλάδο τῶν θετικῶν ἢ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἀσκήθηκε στὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεωρητικῶν γνώσεών του καὶ τὸν ἐπαγγέλλεται στὴν κοινωνία του, προσφέροντας ἐναντὶ ἀμοιβῆς τὴ χρήσιμη πείρα του (βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα). Εἶναι ὀλοφάνερο πὼς σε κάποιον σημεῖο τὰ διαχωριστικὰ ὄρια μεταξὺ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιστήμονα μπορεῖ νὰ συγχυθοῦν. Γιατὶ ὁ ἐπιστήμονας σ' ἕνα μικρὸ βαθμό, σὰν ἠθικὴ ιδίως προσωπικότητα, μπορεῖ νὰ προσφέρει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπλὴ εὐσυνειδησία καὶ ἀποτελεσματικότητά του ἐπαγγέλματός του. Ὅπως καὶ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἀσκηση τοῦ προβληματισμοῦ του, τὴν ἐξεύρεση ἀπαντήσεων καὶ τὴν προσφορὰ πρὸς τὸ συνάνθρωπο νᾶχει σὰν ἀντίδωρο τὴν ὕλικὴ ὠφέλεια, που ἱκανοποιεῖ τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης. Ἀλλὰ στὰ πνευματικὰ θέματα δὲν ὑπάρχουν σαφῶς διαχωριστικὰ σύνορα, δὲν εἶναι δηλ. αὐτὰ ἀπομονωμένα νησιά, ἀλλὰ ἔχουν ἀλληλοεξαρτήσεις καὶ ἐπικοινωνίες.

Ὁ πνευματικός ἄνθρωπος ζεῖ τὴν πραγματικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ σημαίνει διαρκὴ σκέψη, ἔρευνα, ξεκαθάρισμα, ἔκφραση καὶ γνωστοποίηση, καὶ πάλιν ἐπάνοδος καὶ ἔλεγχος κλπ. Ἐνῶ πνευματικὴ κίνηση σημαίνει ἀπλῶς πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα, εἴτε περιορισμένα σ' ἓναν τομέα, εἴτε εὐρύτερα. Τὰ διάφορα σωματεῖα π.χ. καὶ οἱ εἰδικοί ἢ μὴ εἰδικοί σύλλογοι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἡχηρὴ ἢ μὴ ἡχηρὴ ὀνομασίαν τους, οἱ διάφορες μορφωτικὲς καὶ πολιτιστικὲς ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους ἢ τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση) καὶ τὰ σχολεῖα τῶν διαφόρων τύπων δημιουργοῦν καὶ συντηροῦν τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ προκαλοῦν διακίνηση ἰδεῶν μὲ τὸ διάλογο. Συχνὰ ἢ συμβολῆ τους ἐπεκτείνεται πρὸς πέρα: βοηθοῦν καὶ δίνουν βῆμα στὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο γιὰ μιὰν ἄμεση ἐπικοινωνία μ' ἓνα ξυπνημένο καὶ διψασμένο κοινὸ. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὁργάνωση εἰδικῶν συνεδρίων φέρουν σ' ἐπαφὴ πνευματικοὺς ἀνθρώπους μέσα σὲ μιὰ φιλικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ, ἂν κατάλληλα χρησιμοποιήσουν τὸ γεγονός, ἐντείνουν καὶ τὴν πνευματικὴ κίνηση ἐνὸς τόπου σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο.

Μιὰ σημερινὴ ἀναπτυγμένη κοινωνία δίνει τὴν πρὸς πάνω, ποὺ ἀναπτύξαμε, εὐρύτητα στὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο προσκολλημένο στὸν οὐμανισμό (φιλοσόφους, καλλιτέχνες, ποιητές). Ἡ τεχνολογία ἔχει ἐπιβάλλει τὴν νέες ἀντιλήψεις, κάπως ἀπότομα καὶ πρὸς ἔντονα καὶ πρὸς τὸ παρὸν κάπως σὲ βάρος τῶν ἀνθρώπων τῆς παλαιᾶς κουλτούρας. Ἔτσι οἱ τεχνολόγοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι τῆς πράξης σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο.

Στὴν τωρινὴ κυπριακὴ κοινωνία ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος βασικὰ ὀφείλει νὰ προβάλλει πρὸς συντήρηση καὶ σταθεροποίηση τὸ μέγα αἶτημα τῆς ἐλευθερίας, ἀσφαλῶς μέσα σ' ἓνα δημοκρατικὸ πλαίσιο, χωρὶς νὰ ὑποβαθμίζεται ἡ ἑλληνικὴ μας ταυτότητα. Πῶς θὰ γίνῃ τοῦτο;

1. Μὲ τὴν παρουσία του στὰ σωματεῖα, μὲ διαλέξεις, ἐκδόσεις, σεμινάρια.
2. Μὲ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας στὸ ραδιόφωνο - τηλεόραση, στὰ περιοδικὰ, στὶς ἐφημερίδες μὲ ποικίλους τρόπους μ' ὁμιλίες, μελετήματα, σχόλια, ἐκθέσεις.
3. Μὲ τὴν εἰσηγήσει του στὰ πολιτικὰ κόμματα, τουλάχιστον στὰ προγράμματα Παιδείας καὶ πολιτισμοῦ των.
4. Μὲ προβολὴ τοῦ τόπου μας στὸν ἔξω κόσμον, πάλι μὲ τρόπους ὡς αὐτοὺς ποὺ ἀνέφερα μόλις.

Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ μέσα κατὰ κάποιον τρόπο ἐλέγχονται. Ἐδῶ θὰ δώσει τὴ μάχη ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὑπερβαίνοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ στοιχειώδη ὑλικά συμφέροντά του. Πῶς τοῦτο θὰ ἐπιτευχθεῖ; Ὁ καθένας θὰ διαλέξῃ τὸν τρόπο του.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

* Εἰσηγήσει στὸ Σεμινάριο τῆς Ἐπαρχιακῆς Ἐπιτροπῆς Λάρνακας τοῦ «Κυπριακοῦ Κέντρου Μελετῶν» (ΚΥΚΕΜ) ποὺ διοργανώθηκε στὴ Λάρνακα στίς 17 Μαΐου 1992 μὲ θέμα: «Ὁ ρόλος καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴ σημερινὴ κυπριακὴ κοινωνία».

Η «BLACK ATHENE» (Η «ΜΑΥΡΗ ΑΘΗΝΑ»)

Στό δεκαπενθήμερο περιοδικό «Νέα Έστία» (1 Ιουλίου, 1992) ο Θ.Δ. Φραγκόπουλος δημοσιεύει το πιο κάτω σημείωμα με τίτλο «Ένα βραβείο θράσους!»:

«Λέγεται Μάρτιν Μπέρμαν, είναι καθηγητής της κινεζικής γλώσσας και λογοτεχνίας στο Ξακουστό Πανεπιστήμιο Κορνέλ της Νέας Υόρκης και είναι ο χειρότερος μισέλληνας που υπάρχει τούτη τη στιγμή. Άλλοι, αντίπαλοι του γένους μας, μάς κατηγορήσαν πώς δεν είμαστε απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων. Άλλοι, επιβουλεύονται την έδαφική μας ακεραιότητα. Άλλοι, απεργάζονται σφαγές σε βάρος μας. Άλλά κανένας, μέχρι σήμερα, δεν τόλμησε να πει πώς όλόκληρος ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός είναι μιὰ φενάκη, ένα έφευρημα τευτόνων λογίων του καιρού της γαλλικής επανάστασης, και πώς ή αλήθεια είναι πώς ο πολιτισμός μας είναι αφροασιατικός. Το δίτομο έργο αυτού του προφέσορα Μπέρμαν (έβραιο-αφρικανικής καταγωγής, μαθαίνω) με τον τίτλο «Black Athene», δηλαδή «Μαύρη Αθηνά», μάς βγάζει όλους μας: α) κλέφτες άλλότριων πολιτισμών, και μάλιστα αδέξιους κλέφτες, β) παλαιοχιτλερικούς ψευδομάρτυρες της θεωρίας της «αρείας φυλής» που καταποντίζει το σημητικό-χαμιτικό πολιτισμό των ριζών της ανθρωπότητας και γ) απογόνους αποίκων των Φοινίκων και των Αιγυπτίων θαλασσοπόρων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα έρχόμενοι από ανατολών και μηδόλως απόγονους αρείων Ινδογερμανικών φύλων που ήρθαν από το βορρά. Ίκανοποιηθήκατε; Έχει και άλλα! Νομίζετε; (...) Διότι, ώ της φρίκης, το δίτομο τούτο έργο τιμήθηκε, φρίξον ήλιε, με πολυπροίκιστο όσο και διασημότατο βραβείο, δυστυχώς. Καιρός για άντεπίθεση!».

Είναι αυτά τα «θρασέα έφευρήματα» τυχαία – να πούμε από έλλειψη γνώσεων ή λογικής – ή μήπως σκοπεύουν προς κάποιες μελλοντικές κινήσεις με βάσεις διάφορες πολιτικές εισηγήσεις και ύποστηρίξεις διαφόρων τύπων; Και στον τόπο μας, συχνά από δικούς μας ανθρώπους, που διαφωτίστηκαν από κάποιες «θεϊκές έμπνεύσεις» σε κάποιο σταθμό πολιτικής αναστάτωσης ή προσωπικών των συναισθηματικών καταστάσεων, προβάλλονται προφορικά ή γραπτά, κάποιες παράδοξες θεωρίες, οί όποιες σε μερικούς γεννούν το μειδίαμα, γιατί αυταπόδεικτα τάχα είναι φαιδρές και δίχως στήριγμα έπιστημονικό. Και όμως αν εγκαιρα δεν καταπολεμηθούν με τον επίσημο λόγο έπιστημονικών κέντρων και σωμάτων μπορεί σε κάποιο μέλλον να έχουν βαρύτητα ένοχλητική και να δυσκολευόμαστε – ιδίως από αντίξοες πολιτικές συνθήκες – να τις καταπολεμήσουμε.

Αυτόν τον προβληματισμό μου δημιούργησε ή ανάγνωση του πιο πάνω σημειώματος του Δ.Θ. Φραγκόπουλου. Θα προβληματιστούν και άλλοι, ιδίως κρατικοί υπεύθυνοι, και θα προσέξουν, ή με τη σιωπή τους – την εν πολλοίς σοφή – θα αφήσουν τους επιτηδείους να δρούν στον μικρό μας χώρο;

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΕΝΘΗ

Ο ΗΛΙΑΣ ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Ο Δημήτρης Ι. Λάμπρου αφιέρωσε το σκληροτράχηλο, αδέκαστο και έθνοπρεπές περιοδικό του «Δαυλός», αρ. 122 (Φεβρ. 1992), στον Ήλία Τσατσόμοιρο, ένα από τους μεγαλύτερους διανοούμενους της Νεότερης Ελλάδας, προτάσσοντας τον αποχαιρετισμό του κατά την τελετή έκφορας του σοφού άνδρος, ο οποίος αποχαιρετισμός καταλήγει στα έξης:

«Φίλε μου, έταίρε μου, συμπολεμιστή μου.

Πορεύου εν ειρήνη στα φωτινά πεδία της Γης των Μακαρίων, με τη βεβαιότητα ότι ο Όρκος μας για το Όραμά μας θα τηρηθεί μέχρι κεραίας».

Βέβαια, το «Όραμα» στην περίπτωση του «Δαυλού» περιέχει σε μεγάλο βαθμό τη «Γλώσσα», την ελληνική μας γλώσσα. Όμως εκείνος ο «Όρκος» άθέλτα μου θύμισε τον «Όρκο της Έπιτροπής Αγώνα», που θεμελίωσε τον Άπελευθερωτικό Αγώνα μας, ΕΟΚΑ 1955-1959. Το σχετικό έγγραφο υπογράφεται και από τον Ήλία Τσατσόμοιρο. Τουτό κι όλας μās υποχρεώνει να τιμήσουμε τον άνδρα. Ο λόγος και ή χειρονομία του Δημ. Λάμπρου διά του περιοδικού «Δαυλός» και της έκδόσεως «Ιστορία Γενέσεως Έλληνικής Γλώσσας», (Αθήνα 1991), που κυκλοφόρησε με τη φροντίδα και επιμέλεια πάλι του Δημ. Λάμπρου, άποτελούν την κύρια πηγή του δικού μας παρόντος λόγου, που επέχει και θέση εύχαριστίας από κυπριακό στόμα.

Μερικά βιογραφικά του Τσατσόμοιρου άνθολογούνται εδώ από κείμενα του Δημ. Ι. Λάμπρου.

«Ο Ήλιος Λεωνίδα Τσατσόμοιρος γεννήθηκε στην Αθήνα. Φοίτησε στην Πάντειο με ιδιαίτερη προσπάθεια μελέτης της Έλληνικής Ιστορίας, ειδικά με τους μυθικούς χρόνους. Στα χρόνια της κατοχής μετέχει στην ΠΕΑΝ και άργότερα στο Γ΄ Σάμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη. Έκεί εκδίδει την πρώτη στρατιωτική έφημερίδα «Ο Διαβίβαστης» με θέματα ιστορικά και πολιτικά. Άρθρογράφησε σε έφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Μπαίνει στην πολιτική στο συνδυασμό του Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Με επίδραση του καθηγητή Δ. Βεζανή συμμετέχει ως ιδρυτικό μέλος στην ίδρυση της ΕΟΚΑ. Κυκλοφόρησε τα έξης βιβλία: «Περί φύσεως του Άνθρώπου (1980), «Αίγαίο Βουνό» (1981), «Ιστορία Γενέσεως της Έλληνικής Γλώσσας» (1991), (το τελευταίο με φιλολογική επιμέλεια του Δημ. Ι. Λάμπρου)».

Στις «τρέχουσες» έγκυκλοπαίδειες και στα βιογραφικά λεξικά μας δε βρήκα μιá λέξη για τον Τσατσόμοιρο. Όμολογώ πώς ένιωσα δυσάρεστα, αλλά αισθάνθηκα και την υποχρέωση να ένώσω τη δική μου κυπριακή φωνή σ΄ ένα ελάχιστο «εύχαριστώ» σ΄ αυτόν που έστω και με μιá υπογραφή, ύποστηριξε το δίκαιο αίτημα της Κύπρου. Προς τουτό θα έπιστρατεύσω τους χαρακτηρισμούς και τις θέσεις διαφόρων που εκτιμούν το έργο του, ιδίως στον τομέα της γλωσσολογίας, γιατί στα θέματα που τον άπασχόλησαν δεν έχω καμιά ειδικότητα παρά μόνο την έμφυτη λατρεία μου για τον Έλληνικό Λόγο. Όμως ή αλήθεια είναι πώς διαβάζοντας τα σχετικά κείμενα του Τσατσόμοιρου στο «Δαυλό» και άργότερα πύο συστηματικά στο βιβλίο του «Ιστορία Γενέσεως της Έλληνικής Γλώσσας», ένιωθα (χωρίς ειδικότητα) πολλές λάμψεις

Ὁ Διαμαντῆς Κούτουλας λέγει μεταξύ ἄλλων: «Αὐτὴ ἡ ὄντως συγκλονιστικὴ ἐπιστημονικὴ ἀνακάλυψη τοῦ Ἡλία Τσατσόμοιρου ὄχι μόνον καταρρίπτει τὴ μέχρι τώρα Ἰνδοευρωπαϊκὴ Γλωσσολογία, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀνοίγει διὰ πλατὰ νέους ὁρίζοντες στὴν ἱστορία, τὴ Γλωσσολογία καὶ τὴ Φιλολογία. (Λόγου χάρι, ἡ συσχέτιση τῆς Γλώσσας καὶ τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος θ' ἀποκαλύψει πολλὰ γιὰ τὸ γεωγραφικὸ χῶρο τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ στὴ γῆ καὶ τὴν Προϊστορία τῶν ἀνθρώπων)».

Ὁ Κωνσταντῖνος Γεωργανάς γράφει: «Ὁ Ἡλίας Τσατσόμοιρος ἀνεδίφησε στὰ βάθη τῆς Προϊστορίας καὶ βρῆκε τίς ἄκρες τῶν ριζῶν τοῦ γλωσσικοῦ μας δέντρου καὶ τίς ἐπανασυνέδεσε...».

Τὸ μικρὸ μου αὐτὸ κείμενο ἔχει σκοπὸ νὰ κινήσει κάποιες περιέργειες (νὰ μὴν πῶ ὑποχρεώσεις) γιὰ ὄσους κάπου συντέιναν στὸν ἐντιμὸ μας ἀγώνα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ ἔπρεπε οἱ ἐπιστήμονες φιλόλογοι τοῦ τόπου μας νὰ κοιτάξουν τὸ ἔργο τοῦ Τσατσόμοιρου, ποῦ ὑπερήφανα κοιτάζει τὴ δράση μας ὡς Ἑλλήνων καὶ στὸ θέμα γλωσσολογικῶν ἐρμηνειῶν, οἱ ὁποῖες διορθῶνουν λανθασμένες σὲ βάρους μας ἀπόψεις ξένων.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΛΩΡΟΣ ΦΑΝΤΑΖΗΣ (Ἰατρὸς Κ. Κλεοβούλου)

Ἡ ἱατρικὴ εἶναι λειτούργημα. Ὁ γιατρός προσφέρει σωματικὲς καὶ ψυχικὲς βοήθειες στὸν πάσχοντα συνάνθρωπό του κι' ὅταν ἀκόμα ἡ τεχνολογία ἀναλαμβάνει πολὺ ἔργο στὸν διαγνωστικὸ καὶ θεραπευτικὸ τομέα, μ' ὄλο πού καὶ στὴν τεχνολογία ὁ ἱατρικὸς λογισμὸς κατευθύνει.

Ὅμως ἡ ἱατρικὴ ὡς τέχνη – κυρίως «πράξι» – ποῦ ἀντικρῶζει ποικίλα περιστατικὰ καὶ ποικίλες ἀνθρώπινες ἀντιδράσεις, δημιουργεῖ στὸ λειτουργό της κάποια εὐαίσθησία. Αὐτὴ ἡ εὐαίσθησία συχνὰ χρησιμοποιεῖ τὴν καλλιτεχνικὴ ἔκφραση γιὰ ἐκτόνωση τοῦ συγκεκριμένου ψυχικοῦ βάρους, ποῦ πιέζει τὸν γιατρό. Ἔτσι, ἀρκετοὶ γιατροὶ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ λογοτεχνία, λίγο - πολὺ, μὲ ποικίλου ἐπιπέδου παραγωγῆς ἔργων. Ὁ Στέλιος Σπεράντσας, καθηγητῆς τῆς ὀρθοδοντικῆς καὶ λογοτέχνης, κυκλοφόρησε βιβλίο σχετικὸ μὲ τίτλο «Οἱ Ἕλληνες γιατροὶ - λογοτέχνες ἀπὸ τὴν Ἄλωση ἕως σήμερα» (1961), ὅπου περιλαμβάνονται καὶ Κύπριοι (Κ. Χρυσάνθης κι' ἄλλοι). Ἄλλὰ καὶ περιοδικὰ γιατρῶν - λογοτεχνῶν κυκλοφοροῦν στὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὸ «Κασταλιά» (ὁπεύθυνος τῆς σύνταξης: Μαρία Ἀρβανίτη-Σωτηροπούλου), ἔκφραστικὸν ὄργανο τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Ἰατρῶν Λογοτεχνῶν».

Στὸν μικρὸ μας κυπριακὸ χῶρο πολλοὶ γιατροὶ ἔδωσαν ἓνα παρὸν στὴν τέχνη γενικὰ καὶ στὴν ποίηση καὶ λογοτεχνία ἰδιαίτερα. Ἀνάμεσά τους καὶ ὁ γιατρός Κώστας Κλεοβούλου, ποῦ μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Λῶρος Φαντάξης (τὸ Λῶρος ἀπὸ τὸν ὀμφάλιο λῶρος;). Ὁ Λῶρος Φαντάξης ἔγραφε ποίηση, μετέφρασε ποίηση, σχολίασε καλλιτεχνικὰ γεγονότα καὶ ἔκρινε ἐκδόσεις. Ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ κι' ὄλας χρόνια ἔκαμε τὰ πρώτα λογοτεχνικὰ βήματα. Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς Ἀθήνας περιλαμβάνουν συνεργασίες του καὶ κάποιο καιρὸ κατὰ τὴν μεσοπολεμικὴ περίοδο, ἰδίως τοῦ '30, εἶχε μὲ καλὴ θέση στὴν ἑλλαδικὴ λογοτεχνικὴ κίνηση.

Με την πρό ὀλίγων ἡμερῶν ἀποδημία του στοὺς οὐρανοὺς σὲ ἡλικία 83 ἐτῶν, ταιριάζει – καὶ ἐξ ὑποχρεώσεως – μιὰ γενική παρουσίαση τοῦ ἔργου του κι ἓνα σχόλιο. Ὁ Λῶρος Φαντάξης γεννήθηκε τὸ 1910 στὴ Λεμεσό. Σπούδασε ἰατρική, τὴν ὁποία ἐξάσκησε στὴν Ἀθήνα, τὴ Σύρο, τὴν Τήνο καὶ στὴ Λεμεσό (ιδεὶ Κύπριοι Συγγραφεῖς, ἔκδ. Χρ. Ἀντρέου). Στὰ περιοδικὰ τῆς Ἀθήνας, «Δελτίο Κριτικῆς» καὶ «Νέα Ἐποχὴ» κατεῖχε ὑπεύθυνη θέση.

Ἔργα του:

1. «Οἱ διθύραμβοι τῆς μελωδοπλάντακτης ἄρπας» (ποίηση) 1931, πού σχολιάστηκαν ποικίλα γιὰ τὴν παράξενη ἐκφραστικὴ τους.
2. «Δίχως κανένα τίτλο» (ποίηση), 1932.
3. «Ἐνα μέτρα» (μετάφραση ποιημάτων), 1933.
4. «Ἀρχαῖες παράγραφοι» (μεταφράσεις), 1934.
5. «Τὸ χρονικὸ μιᾶς ζωῆς» (ποίηση), 1966.
6. «Χειμερινὸ» (ποίηση).
7. «Ἐνθάδε κεῖται» (ποίηση).
8. «Ἡ Πόλις Ἐάλω» (ποίηση).
9. «Ὡδὴ στὴν Κύπρο» (ποίηση).
10. Ὡδὴ στὴν Κύπρο» (ποίηση).
11. Μινιατούρες (ποίηση).
12. Σονέτα (ποίηση).
13. Διάφορε μεταφράσεις βιβλίων (Ντελέντα, Νελύ κ' ἄλλα).

Προσωπικὰ ἐκτιμῶ γιὰ τὴν ποικιλία τῶν θεμάτων τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Τὸ Χρονικὸ μιᾶς ζωῆς» (ἔκδ. «Πνευματικῆς Ζωῆς» τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη) στὴν ὁποία ἔδινε συνεργασία. Οἱ τέσσερις τελευταῖες ποιητικὲς του συλλογές, λογοσέλιδες, σχετίζονται ἀπολύτως μὲ τὴν πρόσφατη κυπριακὴ ἱστορία. Ἔχουν βέβαια τὸ ἀνάλογο μὲ τὰ γεγονότα συναισθηματισμὸ, ἀλλὰ προσωπικὰ ρίχνω τὸ βάρος τῆς προσφορᾶς τοῦ Φαντάξη στὸ «Χρονικὸ μιᾶς ζωῆς». Ἀπὸ τὴ στιχουργικὴ μάλιστα ἀποψη σημειῶνω τὰ ἐπιτυχεῖ σονέττα τῆς συλλογῆς αὐτῆς, τὰ ὁποία ἔχουν ἰδιαίτερα προσεχτεῖ, ὥστε πέντε ἀπὸ αὐτὰ ν' ἀνθολογηθοῦν στὴν ἐκδόση «Μεγάλῃ Ἀνθολογία Ἑλληνικοῦ Σονέτου» τοῦ Κάρου Μωραΐτη. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκφραστικὴ ἀποψη ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιλαμβάνει ποιήματα τῆς παρνασιακῆς σχολῆς δίπλα στὰ ἄλλα τοῦ συμβολισμοῦ κλίματος, ἀλλὰ δὲν λείπουν καὶ οἱ πατριωτικοὶ τόνοι καὶ κάποτε ὁ ρωμαντισμὸς.

Ἔχω τὴν ἀποψη πὼς δὲν προσέχτηκε ὅπως ἄξιζε ἡ ποίηση τοῦ Φαντάξη, μ' ὄλο πού ἀνθολογήθηκε στὶς κυπριακὲς ἀνθολογικὲς ἐργασίες καὶ γράφτηκαν κάποια σύντομα σχόλια. Ἡ ἔλλειψη στενῆς συνεργασίας του μὲ τὸν ἐπιτόπιο λογοτεχνικὸ τύπο καὶ ἡ ἀπουσία του ἀπὸ τὴν τοπικὴ μας ἐνεργὸ λογοτεχνικὴ κίνηση, ἴσως νὰ εὐθύνονται γι' αὐτὴν τὴν κάπως ἀδικη ἀντίκριση τοῦ ἔργου του. Ὡστόσο, μὲ τὸν θάνατό του, ὡς ἐρέθισμα πνευματικὸ, ἐλπίζεται ἡ προσεχτικὴ θεώρηση τοῦ ἔργου καὶ ἀπὸ τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους. Πρὸς τοῦτο μεταφέρεται ἐδῶ ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ προλόγου ἀπὸ τὸ «Χρονικὸ μιᾶς ζωῆς», προφανῶς γραμμένο ἀπὸ τὸν Μελῆ Νικολαΐδη:

«...Κινηματογραφικὸς συνεργάτης ὁ ποιητὴς μας στὸν «Κινηματογραφικὸ Ἀστέρα» τοῦ Ἡρ. Οἰκονόμου, ἓνα μακρόζωο εἰδικὸ περιοδικὸ καὶ, ἀνώνυμα, στὴν «Πνευματικὴ Ζωή», ἀρχισυντάκτης στὸ λιγὸζωο περιοδικὸ «Δελτίο Κριτικῆς», μαζὺ

μέ τον Κερκυραίο λογογράφο Κώστα Δαφνή και μέ κύριους συνεργάτες τόν Κ. Δημαρά, τόν Άν. Καραντώνη και τόν Φώτο Γιοφύλλη, ποιητικός κριτικός στό μαχητικό περιοδικό τών Νέων «Ξεκίνημα», μέ αξιόλογη, τότε, έκδοση, κριτικός κι' άρχισυντάκτης μαζί μέ τόν Πειραιώτη ποιητή Π. Σπάλα, στη «Νέα Έποχή» τού Μιχ. Κουμουύλη, συνεργάτης στό εβδομαδιαίο «Πάνθεο» και σέ καθημερινές έφημερίδες, ακούραστος πάντα κι' επιθετικός. «Έέρει νά βρίζει», έλεγε ό Μ. Τσιριμώκος. Λόγο Φωνάξη, τόν βάφτισε ό ευθυμογράφος Π. Παπαδούκας. Κι' αυτός, ώστόσο, πάντα σεμνός καλλιεργούσε τίς ψυχώσεις του, τήν ποίηση σέ φόντο παρνασσικό και μέ τέτοια προπάσθεια κυριολεξίας πού νά συγχωρεί έξ αιτίας της και τή χασμωδία και τούς άγώνες γιά τή σχολαστική τήρηση ένιαίας όρθογραφίας, όσο κι' άν οί τυπογράφοι, θαρρείς σκόπιμα, τόν βασάνιζαν μέ... τυπογραφικά λάθη...»

Άλλά και ό γνωστός θεαντράθρωπος Νίκος Σ. Νικολαΐδης έγραψε στην «Πνευματική Κύπρο» (Χρ. Κ', 1980, άρ. 235-236, σ. 151) γιά τó Λώρο Φαντάξη. Άπό τó δημοσίευμα αυτό, μεταφέρουμε έδω τούς γενικούς χαρακτηρισμούς γιά τόν ποιητή: «...Τήν ποίηση τού Φαντάξη τήν χαρακτηρίζουν ή άσπογη στιχουργία, ή πλαστικότητα και ή ευαισθησία. Στόν ποιητικό χώρο παίρνει ό Φαντάξης έπάξια τήν θέση του. Δέν πρέπει νά ξεχάσω και τήν συμβολή τού Φαντάξη στην κριτική. Ήταν ό μόνιμος κριτικός γιά τήν ποίηση στό «Δελτίο Κριτικής», πού τó διεύθυνε μαζί μέ τόν δημοσιογράφο Κώστα Δάφνη, στην «Νέα Έποχή», πού κι' αυτήν διεύθυνε μαζί μέ τόν ποιητή Πάνο Σπάλα και τó «Ξεκίνημα», περιοδικό πού άφησε στά χρόνια '33, '34 και '35, έποχή γιά τή μαχητικότητά του...»

Στά τελευταία χρόνια ό Φαντάξης δημοσίευε σέ διάφορα περιοδικά, μέ τή μορφή «Νύξεις», σημειώματα σύντομα μέ άναφορές σέ λογοτέχνες και έργα τους, μέ μιά κριτική διάθεση σ' ένα κλίμα άνάμνησης ή «νοσταλγίας» χρόνων παλιών. Στην «Πνευματική Κύπρο» (Χρ. Κ', 1980, άρ. 239-240, σ. 238) ό Φαντάξης δημοσίευε σημειώμά του μέ τίτλο «Φιλολογικά ανάλεκτα», όπως και σημείωμα γιά τή «Λεμεσιανή ποίηση» στόν έπόμενο τόμο (ΚΑ', 1980, άρ. 241, σ. 9). Τό τελευταίο άναδημοσιεύεται:

«Δέν έκανα, ούτε θά μπορούσα νά κάνω, παρέκκλιση άπ' τήν παραδοσιακή ποίηση πρós τήν μοντέρνα. Και είμαι περήφανος, κολακεύομαι μέ τó λέω, πού ή κριτική, προπαντός στό τελευταίο έργο μου, τήν «Ψδή στην Κύπρο», δέν καταλόγισε σαν μειονέκτημα τήν παλιά τεχνοτροπία, ξεπερασμένη πιά, κατά μερικούς νεοσσούς.

Ψστόσο ή ύγιής μοντέρνα ποίηση, όχι βέβαια ή σουρρεαλιστική θεομηνία, δέν μέ τέρπει μόνο, αλλά μου υποβάλλει και τή άποψη πώς δέν ύστερεί τού ινδάλματός μου. Δέν ύπάρχουν σχολές, άλλωστε, παρά μόνο καλή ή κακή ποίηση.

Καλής ποιότητας ποίηση, λοιπόν, έδωσαν, τώρα πρόσφατα, κατά τή γνώμη μου, τέσσερις ποιητές και οί τέσσερις κατά σύμπτωση Λεμεσιανοί, ό Πετούσης, ή Λοταρίδου, ή Σαββίδου και ό Παπαγγέλου.

Ρωμαλέοι οί στίχοι τους, χωρίς πεζολογίες και χάσματα ή παλινωδίες, μέ αισθαντικότητα πλημμυρισμένοι μέ ευαισθησία και άνθρωπιά, παίρνουν κι' οί τέσσερις αυτοί ποιητές ξεχωριστή θέση στα Κυπριακά Γράμματα.

Και είμαστε ευτυχείς οί παλαιοί πού παραδίνουμε τή σκυτάλη σέ τόσο άξιους συνεχιστές...».

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΚΡΙΝΕΙ ΤΑ ΠΙΟ ΚΑΤΩ ΒΙΒΛΙΑ

Τάσος Ἀθανασιάδης: «Ἐλεγειακὸ ὁδοιπορικὸ», Ἀθήνα 1992.

Τὸ χρονικὸ τοῦ ταξιδιοῦ στὴ γενέτειρά του εἶναι τὸ νέο βιβλίο τοῦ Τάσου Ἀθανασιάδη «Ἐλεγειακὸ ὁδοιπορικὸ». Νιώθω τι ὀδύνη νιώθεις γυρίζοντας μὲ τὸ καρφί τῆς νοσταλγίας στὸν γενέθλιο τόπο σου μετὰ τὴν προσφυγιά καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ γιὰ πάντα χαμένου τόπου, χρόνου καὶ προσώπων. Ὁ Ἀθανασιάδης κατάγεται ἀπὸ τὸ Χαλιχλί (τῆς Ἰωνίας) ἀπ' ὅπου ἔφυγε πρὶν ἐξήντα ὀκτὼ χρόνια μὲ τὴ μητέρα του. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1990 ὁ Ἀθανασιάδης γιὰ ἓνα ὀκταήμερο παράμεινε στὴν Ἰωνία. Αὐτὸ τὸ Χαλιχλί τὸ γνωρίζαμε ἀπὸ τὸ δίτομο μυθιστόρημά του «Τὰ παιδιὰ τῆς Νιόβης», στὸ ὁποῖο ὑπάρχει καὶ ἡ φωτογραφία τοῦ πατρικοῦ του σπιτιοῦ. Ἔτσι, συναισθηματικὰ παρακολουθοῦμε σὲ πολλὰ μέρη τὰ αἰσθήματα, πού γεννοῦν στὸ συγγραφέα οἱ τόποι, ὅταν τοὺς σχολιάζει.

Βέβαια τὸ πατρικὸ σπίτι στὸ Χαλιχλί ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρο τῆς ψυχικῆς ἀναστάτωσης τοῦ Ἀθανασιάδη. Ὡστόσο καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἰωνίας ἀντιμετωπίζονται μ' ἓνα σχόλιο κατὰ τὴν περιγραφή τους, συχνὰ καὶ μὲ ἱστορικὰ στοιχεῖα. Ἡ Σμύρνη μὲ τὸ Κορδελιό, τὸ Ἀἶβαλί, ἡ Φιλαδέλφεια, Πέργαμος, Ἐφεσος, Μαγνησιά, Σάρδεις, μὲ τὸ σημερινό τους πρόσωπο καταγράφονται καὶ σχολιάζονται, συχνὰ μὲ προσωπικὲς ἐνθυμίσεις. Ἡ πληροφορία σύντομα καὶ γρήγορα σχολιασμένη μᾶς λέγει ἄρκετὰ γιὰ τίς ἐκεῖ νέες καταστάσεις.

Εἶναι βέβαια ὁδοιπορικὸ τὸ ἔργο αὐτό, ἀλλὰ τὸ «ἐλεγειακὸ» στοιχεῖο, προσωπικὸ τοῦ συγγραφέα ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, προσδίδει σ' αὐτὸ εὐρύτερες διαστάσεις.

Ἀγγελικὴ Σμυρλή: «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἀγαπήνορα», Ἀθήνα 1992

Τὸν ἐσωτερικὸ μόνολογο, πού μὲ ἐπιτυχία χρησιμοποίησαν οἱ πεζογράφοι τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ Ἀγγελικὴ Σμυρλή, μὲ τρόπο ἄρκετὰ ἐλκυστικὸ καὶ ἐν πολλοῖς πρωτότυπο, χρησιμοποιοῖ στὸ μυθιστόρημά της «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἀγαπήνορα». Ὁ χαρακτηρισμὸς, πού δίνει ἡ ἴδια ἡ συγγραφέας στὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου της, ἐκφράζει τίς προθέσεις της. Γράφει:

«Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1988 ὁ Ἀριστείδης Ἀγαπήνορας φθάνει στὴν Πάφο ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια ἀπουσίας. Ἡ ἐπιστροφή του ὁμῶς στὸ χῶρο τῶν νεανικῶν του ἀναμνήσεων γίνεται ἀφορμὴ ν' ἀναβιώσει μέσα του ἡ ταραγμένη τριακονταετία. Τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ στοὺς παλιοὺς φίλους καὶ συναγωνιστές του. Ἀπὸ διαφορετικὲς ὀπτικὲς γωνίες ὁ ἀναγνώστης θὰ παρακολουθήσει σ' ἓνα ἐσωτερικὸ μόνολογο τὰ γεγονότα πού σημάδεψαν τὴν περίοδο αὐτὴ κι' ὀδήγησαν στὰ σημερινὰ τραγικὰ ἀδιέξοδα».

Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ διηγεῖται μὲ συναισθηματικὸ στόχο, τὰ γεγονότα καὶ τίς ἀπόψεις στὸν κυπριακὸ χῶρο κατὰ τὴν τελευταία τριακονταετία, οἱ ὁποῖες ἀπόψεις καὶ θέσεις συχνὰ ἄλλαζαν. Ἡ ἀναφορὰ σ' αὐτὰ ὅλα δὲν γίνονται ὀριζόντια καὶ χρονολογικά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιστροφὲς στὸ πρόσφατο παρελθόν, μ' ἓνα τρόπο πού

διεγείρει την περιέργεια. Ο κάθε χαρακτήρας, κυρίως οι γυναικεῖοι, στὸν ἐσωτερικὸ μονόλογό του γιὰ τὴ δική του ζωὴ καὶ μὲ κάποιες μάλλον κριτικὲς ἀναφορὲς σὲ ἄλλους, ποὺ συνδέονταν στὸν κοινὸ ἀγώνα, καταγράφει γεγονότα κυρίως θέσεις ὡς ἐπεξηγηματικὰ σχόλια καταστάσεων. Στὴν ἀρχὴ παρουσιάζεται κάποια δυσκολία ὧσπου νὰ μπεῖ ὁ ἀναγνώστης στὸ κεντρικὸ νόημα. Ὁ Ἀντρέας, μέλος τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα 1955-1959, προσαρμόστηκε πρὸς τὶς νέες οἰκονομικὲς φύσεως ἐπιχειρήσεις. Ὁ Ἀριστείδης, ποὺ εἶχε στὴ διάρκεια τοῦ Ἀγώνα τὸ ψευδώνυμο Ἀγαπήνορας, ἐπιστρέφει στὴν Κύπρο γιὰ μιὰ ἐπίσκεψη. Τοῦτο γίνεται αἰτία νὰ βρεθοῦν σὲ συνεννόηση οἱ παλιοὶ ἀγωνιστὲς τῆς ομάδας του. Ἐντονες περιγραφές, συναρπαστικὲς, δίνονται στὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο, κυρίως τῶν γυναικῶν, στὰ γεγονότα τοῦ Μούτταλου, ὅπου ἡ τουρκικὴ γειτονιὰ στὴν πόλη Πάφο, τῆς Κερύνειας μὲ ἐπίκεντρο τὸ Πέλλα Πάυς, τῆς Τυλληριάς μὲ τὸν Λωρόβουνο, τοῦ Μόρφου... Ὄνόματα, συγκρούσεις, στάσεις πρὸ καὶ μετὰ τὴν τουρκικὴ εἰσβολή, περιγράφονται στοὺς μονολόγους αὐτοὺς μὲ μιὰ ὑποχρεωτικὴ ἐλευθερία στὴ σύνδεση. Στὸν Κύπριο ἀναγνώστη εὐκόλα γίνεται μιὰ κάποια συνέχεια στὴν ἱστορία, μάλιστα καὶ μὲ προσωπικὲς του προσθήκες. Πρωτεύοντα πρόσωπα τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τῆς Κύπρου (Μακάριος, Γρίβας, Γιωρκάτζης) ἀναφέρονται σὲ διάφορες φάσεις μὲ ἀνάλογο σχολιασμό. Κυρίως ἀπασχολεῖ τὴ συγγραφέα (στοὺς μονολόγους τῆς) τὰ θέματα: Ζυριχικά, ΕΟΚΑ, Ἐνωσις, ΕΟΚΑ Β', Τουρκικὴ συμπεριφορὰ, οἱ κίνδυνοι τῶν συνομιλιῶν γιὰ διευθέτηση τοῦ κυπριακοῦ, ὁ ἀγνοούμενος, πάντοτε μὲ πολὺ συναισθηματισμὸ καὶ ὄχι ἀπλῶς συνθηματολογικὰ ἢ φτηνὰ πολιτικολογικὰ. Μερικὰ μέρη τοῦ μονόλογου ἰδιαίτερα σὲ ἐντυπωσιάζουν, ὅπως τὰ τοῦ ἀγνοουμένου Λεωνίδα. Πολὺ συναίσθημα νιώθει στὴν περιγραφή τῆς παλιᾶς Πάφου, ὅπως τὴν κοιτάζει μὲ τὴν ἀνάμνησή του ὁ Ἀριστείδης.

Ἐχω προσέξει ἰδιαίτερα τὴν ἰδιωματικὴ κουβέντα τῶν Κυπρίων. Σ' αὐτὴν κυρίως τονίζεται τὸ «ν» καὶ ἀποφεύγονται οἱ πολὺ ἰδιωματικὲς ἐκφράσεις, πράγμα ποὺ διευκολύνει τὸν γενικὸ ἀναγνώστη, ἀλλὰ τοῦ δίνει ταυτοχρόνως τὸ τοπικὸ μας ὕφος, ἰδίως τῶν μορφωμένων. Ἀλλὰ καὶ τὰ σχόλια πάνω στὴν ἀγγλοποιούμενη καθημερινὴ ὁμιλία δικαίως εἶναι καφτερὰ.

Προσωπικὰ μὲ εὐχαρίστησε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Σμυρλῆ, μ' ἔκανε νὰ σκεφτῶ σὲ πολλὰ σημεία, μοῦ κίνησε τὴν ἀνάμνηση τῶν διαφόρων συμβάντων τῆς τριακονταετίας. Νομίζω πῶς πολλὰ θ' ἀποκομίσει καὶ ὁ μὴ Κύπριος ἀναγνώστης. Θεωρῶ τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ ἓνα ἀξιόλογο ἐπίτευγμα τῆς πεζογραφίας μας καὶ σοβαρὴ ἀξιοποίηση στὴ γενικὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία τῶν τοπικῶν μας συμβάντων.

Ρούλα Ἰωαννίδου - Σταύρου: «*Τρεῖς ποιητικὲς συνθέσεις γιὰ τὴν Κύπρο*», Λευκωσία, 1992

Σαφὲς χαρακτηριστικὸ καὶ πρῶτο εἶναι ἡ ἄδολη συγκίνηση ποὺ διατρέχει τὸν κάθε στίχο τῆς ποιητικῆς συλλογῆς «*Τρεῖς ποιητικὲς συνθέσεις γιὰ τὴν Κύπρο*» τῆς Ρούλας Ἰωαννίδου - Σταύρου. Ἡ ἐλληνοπρέπεια καὶ ἡ προσήλωση στὴ μεγάλη ἰδέα τῆς Λευτεριάς ἐρχεται νὰ ἀξιοποιήσει τὴν πολὺ συναισθηματικὴ ἐκφραση τῆς ποιήτριας. Αὐτὴ ἡ ποιητικὴ ἐκφραση μέσα στὴν ἀπλότητα καὶ οἰκειότητα τοῦ καθημερινοῦ μας λόγου μὲ τὶς γνωστὲς εἰκόνας τῶν δικῶν μας τοπίων μᾶς

ἐπιβάλλεται ἔτσι ὡς εἰσδύει μέσα μας καὶ ἀνταποκρινόμαστε σὲ αὐτὴ τὴν διείσδυση μὲ τὸν δέοντα παλμό. Τοῦτο κι' ὅλας εἶναι μιὰ ἀδιαμφισβήτητη ἐπιτυχία τῶν ἐμμέτρων λόγων τῆς Ρούλας Ἰωαννίδου - Σταύρου.

Ἡ συλλογὴ «Τρεῖς ποιητικὲς συνθέσεις γιὰ τὴν Κύπρο» διαιρεῖται σὲ τρεῖς ἐνότητες. Αὐτὲς οἱ ἐνότητες ἀπὸ τὴ στιχουργικὴ ἄποψη εἶναι ὅμοιες μὲ μελωδικότητα στὸν λιγοςύλλαβο στίχο (πολλὲς φορὲς μονολεκτικό). Καὶ ἐνῶ τὸ βασικὸ θέμα, χρονικὰ καὶ τοπικὰ, δὲν ἀλλάζει ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη ἐνότητα, ὥστόσοσον ὑπάρχει διαφορὰ στὶς διαστάσεις καὶ στὸν συναισθηματικὸ χῶρο, στὸν ὅποιο κινουῦνται καὶ ἀποτείνονται.

Ἡ πρώτη ἐνότητα (ἡ ποιητικὴ σύνθεση) μὲ τίτλο «Τοῦ νησιοῦ μου» κινεῖται ἀπλόχωρα στὸ κυπριακὸ μέρος, ποὺ δέχτηκε τὰ πλήγματα ἀπὸ τὸν βάρβαρο εἰσβολέα (Λευκωσία, Κερύνια, Κυθρέα, Μεσαριά, Βαρώσι...) καὶ γεμίζει μὲ ἀναφορὲς ἱστορικὲς, κυρίως Σαλαμίνα, Τεῦκρος, Κίμωνας... ἀλλὰ καὶ παραδοσιακὲς ἀπὸ τὸν λαϊκὸ μας πνευματικὸ - συναισθηματικὸ πλοῦτο (Πέτρα τοῦ Ρωμιοῦ, Ρήγινα...). Κύριος στόχος κι ἐπιθυμία τῆς προβάλλεται ἡ Λευτεριά.

Ἡ δευτέρα ἐνότητα (ἡ ποιητικὴ σύνθεση) μὲ τίτλο «Τῆς κατεχόμενης γειτονιάς» τὸ συναίσθημα τῆς ποιήτριας ἐντοπίζεται στὴ γειτονιά τῆς καὶ στὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ περιορισμένου ἀλλὰ πολὺ συναισθηματικοῦ κοινωνικὰ αὐτοῦ χώρου κάπου σὲ προάστιο τῆς Λευκωσίας, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα παραμυθιοῦ συμβολικὰ.

Ἡ τρίτη ἐνότητα (ἡ ποιητικὴ σύνθεση) μὲ τίτλο «Τοῦ ἀγνοοῦμένου ἀδερφοῦ» εἶναι ἓνα συγκρατημένο γνήσιο μοιρολόι γιὰ τὸν ἀγνοοῦμενο νέο (22 χρόνων) μὲ κάποιες αἰσιόδοξες ἀναμονές, προπάντων μὲ τὴν αἴτηση πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ (μῆνυμα τραγικὸ κι' ἐλπιδοφόρο ἴσως).

Ἐδῶ μεταφέρεται τὸ πιὸ κάτω ποίημα μὲ κεντρικὸ θέμα τὴ Λευκωσία. Τὸ ποίημα αὐτὸ ἐπισημαίνεται ἰδιαίτερα γιὰ τὰ πολλὰ πλεονεκτήματά του:

*Με τέτοιον Ιούλη
καὶ τέτοιον Αύγουστο στὴν πλάτη
δεν τὴν πιάνει ὕπνος
τὴ Λευκωσία.
Σκυφτὴ καὶ ξυπόλητη τὶς νύχτες
φορῶντας τὴ φαρδιά πονκαμίσα τῆς
περιδιαβάξει τὶς γειτονιές καὶ τὰ στενά τῆς.
Περνά τὶς ἀυλόπορτες κλεφτά
κι ἐπειτα στέκεται καὶ κρυφοκοιτάζει
ἀπ' τὶς χαραμάδες τῶν παραθυριῶν
μετρῶντας πίκρα τὴν πίκρα
δάκρυ το δάκρυ
τὶς μάνες
ποὺ πρέπει νὰ βάλουν στο τραπέζι
ἓνα πιάτο λιγότερο
ἓνα ποτήρι λιγότερο.
Ἐνα πιάτο...
Ἐνα ποτήρι...
Μια καρέκλα...*

*Μια καρέκλα λιγότερη δε γίνεται.
Οι καρέκλες μένουν εκεί·
άδειες απ' τη ζέστα του κορμού
που τις γέμιζε.
Μια θέση άδεια, Λευκωσία μου,
ένα παλιό σφύριγμα σε κάποιον σου προάστιο
ένα γνώριμο χαμόγελο της οδού Λήδρας
ένας πατέρας
ένας γιος
ένα παιδί της Λευκωσίας.*

Ἄντρεας Κωνσταντινίδης: «Στὴν πορεία τῆς Ἑλευθερίας», Λευκωσία 1992

Ἄπό τὸ πρῶτο κεφάλαιο, κι' ὄλας σε ἔλκυει, τὸ παιδικὸ βιβλίον τοῦ Ἄντρεα Κωνσταντινίδη, πὸν ἔχει τίτλο «Στὴν πορεία τῆς Ἑλευθερίας» (πρῶτο βραβεῖο συγγραφῆς παιδικοῦ βιβλίου τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου»). Χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔχει «διδασκτικὸ χαρακτήρα» ἢ κακῶς ἐννοούμενο «ἐθνικὸ σκοπὸ», εἰσάγει τὸ παιδὶ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἀγγλικῆς ἀποικιοκρατίας, στὴν Κύπρον, μὲ τὸ παιδικὸ μάτι, πὸν ξεχώρισε κάποια περιστατικὰ σ' ἓνα χωριό.

Ὅμως θεωρῶ καλὸ νὰ τοποθετήσω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸ σκεπτικὸ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, πὸν συνέστησε τὴ βράβευση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντινίδη, γιὰτὶ βρίσκονται σ' αὐτὴ συμπυκνωμένα τὰ κύρια πλεονεκτήματα τοῦ παιδικοῦ αὐτοῦ μυθιστορήματος. Τὰ μέλη τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ἦσαν – Ρούλα Ἰωαννίδου-Σταύρου, Ὁλγα Καραολίδου καὶ Χρυσόθεμις Χατζηπαναγιῆ:

«Τὸ σκεπτικὸ τῆς ἀπόφασης βασίζεται τόσο στὶς ἀρετὲς τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου ὅσο καὶ στὴν πλοκὴ του. Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου, πὸν σχετίζεται μὲ βιώματα καὶ ἐμπειρίες ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Ἀγγλοκρατίας, ἀναπλάθει καὶ ἀναδεικνύει τοὺς ἀγῶνες τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ δικαίωση στὰ ὀριακὰ ἐκεῖνα χρόνια.

Ρέουσα ἀφήγησις, παραστατικὴ ἐκφρασις, ζωντανοὶ καὶ πειστικοὶ διάλογοι, στρωτὴ γλῶσσα, ἀλληλουχία σκηνῶν, ρεαλισμὸς καὶ ιστορικὴ γωνία εἶναι τὰ βασικὰ ποιοτικὰ γνωρίσματα τοῦ ἔργου. Μὲ σεβασμὸ πρὸς τὸν παιδικὸ ψυχισμὸ προβάλλει ἐθνικὰ, θρησκευτικὰ καὶ παραδοσιακὰ στοιχεῖα.

Διατηρῶντας ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη, ἐπαληθεύεται ὁ τίτλος τοῦ ἔργου μὲσα ἀπὸ μὴ ἐξελικτικὴ κλιμάκωση τῶν γεγονότων».

Τὰ κύρια κεφάλαια τοῦ μυθιστορήματος αὐτοῦ δείχνουν καὶ τὶς προθέσεις τοῦ συγγραφέα μὲ τὴν ἐκλογή τῶν περιστατικῶν γύρω στὸ '50. Μερικὰ ἀπὸ τὰ περιστατικὰ εἶναι «ἔξυπνα» καὶ ἐκφράζουν κάτι βαθύτερο, ὅπως ὁ χάρις τῆς Ἑλλάδας, στὸν ὅποιο ὁ χάρις τῆς Κύπρου ἦταν κλεισμένος στὸ τετραγωνάκι, οἱ ἐξηγήσεις πὸν δόθηκαν, ἢ ἐνθύμιση τοῦ συνθήματος «Ἐνωσις» (πὸν τὸ ξέχασαν σήμερον καὶ οἱ ἐνωτικοί), τὸ δημοψήφισμα γιὰ ἔνωση, ἢ παραγωγή τῶν τοπωνυμίων μὲ τονισμὸ τοῦ τοπωνύμιου ἢ «Μούττη τοῦ Δικιά», τὸ σπάσιμο τῶν φλυτζανίων μὲ τὴν μορφὴ τῆς βασιλίσσας καὶ ἄλλα.

Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ τοῦ Κωνσταντινίδη ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ πολλὰς ἡλικίες, προπάντων γιὰ τὴν ὑγιὴ ἀντιμετώπιση ἐθνικῶν προβλημάτων μας καὶ γιὰ ὑπενθύμιση (ἢ γνωριμία γιὰ νεώτερον) ὑγιῶν συμπεριφορῶν μας στὸ πρόσφατο παρελθόν.

Ἄρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα: «Μεγαλοβδομαδιάτικοι στοχασμοί», Λευκωσία 1992.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης, Λεόντιος Χατζηκώστας εὐνοεῖ τὶς αὐστηρὲς στιχουργικὲς μορφὲς ὅταν ἐκφράζεται στὸν ποιητικὸ λόγον. Ὁλοφάνερα ὁ παρνασιακὸς τόνος ὑπερσχύει στὴν ἔκφρασή του, ἴσως καὶ ἀπὸ ὑπεχρέωση λόγῳ τοῦ σχήματός του. Ὁ λογισμὸς κυριαρχεῖ καὶ μιὰ ἐξυμνητικὴ καθοδηγεῖ. Ὅμως στὴν στιχουργικὴ αὐστηρότητα, ὅπου καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία τυραννεῖ, ὑποχρεωτικὰ χρησιμοποιοῦνται λέξεις ἀπὸ τὸν διαιώνιο ἑλληνικὸ λόγον, οἱ ὁποῖες δὲν ἔχουν τὸν ἀναγκαῖο συναισθηματικὸ φορτισμὸ.

Στὴ νέα ποιητικὴ συλλογὴ του μὲ τίτλον «Μεγαλοβδομαδιάτικοι στοχασμοί» ὁ Λεόντιος Χατζηκώστας χρησιμοποιεῖ τὴν τρῖστιχη στροφὴ μὲ ὁμοιοκαταληξία ὅμοια καὶ στοὺς τρεῖς στίχους, μιὰ δηλαδὴ τροποποίηση τῆς Ἰταλικῆς τερτσίνας τοῦ Δάντη. Ἡ τρῖστιχη στροφὴ θεωρεῖται κατάλληλη γιὰ ποιήματα φιλοσοφικά (ιδὲ Ἡ. Βουτιερίδη, Νεοελληνικὴ στιχουργικὴ, σ. 255). Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χατζηκώστας χαρακτηρίζει τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς «στοχασμούς». Καὶ εἶναι σκέψεις, κάποιες θέσεις, ὅλα εἰδωμένα μὲ τὸν φακὸ τῆς λογικῆς, μὲ σπάνιον καὶ μᾶλλον ὑποφαινόμενο συναισθημα. Δικαίωμα τοῦ ποιητῆ νὰ διαλέγει τὸ σχῆμα καὶ τὸ λόγον γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ κόσμου καὶ νὰ δηλώσει τὶς ἀντιδράσεις του στὰ ἐξωτερικὰ ἐρεθίσματα.

Μεταφέρεται ἐδῶ τὸ ποίημα «Μετὰ βαΐων καὶ κλάδων»:-

*Μὲ βᾶγια καὶ κλωνάρια ἐλιᾶς σὲ δέχεται ὁ λαός.
Τοῦ Παντοκράτορα Θεοῦ Γιὸς ἀγλαός.
Κατάμεστος στὴ χάρη Σου ὁ ναός.*

*Κάτω ἀπ' τοῦ πῶλου τὴν ὀπλὴ ἱμάτια Σοῦ στρώνουν.
Τὴν καθ' ἐλπίδα τους σ' Ἐσένα ἀπιθάνουν
κι ὑπακοὴ αἰώνια Σοῦ ὁμῶνουν.*

*Ἡ διδαχὴ Σου ἀνγερινός, ζωῆς καινῆς σφραγίδα,
τὴν ἀποτρόπαιη ἀποδιώχνει καταιγίδα
κι ἀέναον εὐφραίνει μας ἐλπίδα.*

*Τοῦ Καϊάφα ὁ ἐσμός τὸ δόκανο Σοῦ στήνει
καὶ δόλιο μαθητὴ ὠθεῖ στὴν κατασχύνη.
Ἡ ὄψη Σου ἀσάλευτη γαλήνη.*

*Μὲ χεῖλη ἀγνά τὸ «Ὡσαννά» ὕμνολογοῦν οἱ παῖδες.
Μὰ μὲς στὸ πλῆθος ἐνεδρεύουν χαφιέδες,
πικρόχολοι τοῦ σκότους οἱ λακέδες.*

Ἄντης Ἰωαννίδης: «Χρωμόλευκο», Λευκωσία 1991

Ἡ αἰσθητικὴ τέχνη ἀπὸ τὸ βιβλίο «Χρωμόλευκο» τοῦ Ἄντη Ἰωαννίδη προέρχεται ἀπὸ τὰ ἐν πολλοῖς «ἀνάερα» ἢ «ἀέρινα» σχέδια καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνάλαφρους συχνὰ ὀπτικούς στίχους (ὀπτικούς καὶ στὴ γραφὴ ἢ μὲ πολλὰς ὀπτικὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὶς εἰκόνες ποὺ περιγράφουν). Ἡ ἀντίκριση τῶν πραγμάτων γίνεται μ' εὐγένεια καὶ καθαρὴ καρδιά. Μερικὰ σύντομα ποιήματα ἔχουν ἐπεκτάσεις, κυρίως τὰ χειρόγραφα, στὰ ὁποῖα καὶ ὁ γραφικὸς τύπος συμμετέχει στὴν πρόκληση τῆς ἐντύπωσης. Τὸ χειρόγραφο ποίημα γιὰ τὴ μάνα πολὺ μὲ συγκίνησε. Δυὸ συνδυασμοὶ σχεδίου καὶ λόγου, στὸ ἓνα σὰ νὰ ὑπενθυμίξει λαϊκὴ φράση (δὲν ἔχει σημασία) σὲ προβληματίζουν στὸ αἰσθητικὸ πεδίο. Γενικὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Ἰωαννίδη εἶναι «ἥσυχα σχήματα γραφῆς», ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος. Πρωτότυπο στὸ χῶρο τῆς ἐλληνικῆς κυπριακῆς μας λογοτεχνίας (μ' ὄλο ποὺ κατὰ τὸ παρελθὸν σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλο ποιητὴ ἔχει δώσει ὁ ἴδιος κάτι τέτοιο).

Δίνω δείγμα ἓνα ποίημα μὲ τίτλο «Ἦταν τοπίο»:

ΗΤΑΝ ΤΟΠΙΟ

Τὸ παράθυρο
ἦταν
ἓνα τοπίο
δὲν ἦταν
ὁμως
ὅλος ὁ κόσμος του
σὰν ἀνοιξε
φύσηξε

γέμισαν ὄλα θόρυβο
σὰν ἔκλεισε
πάλι
ἔκλεισε μέσα του
τούτη τὴ βουή
αὐτὴ τὴ ἀκαταστασία
στὰ μαλλιά.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ο Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΚΡΙΝΕΙ ΤΑ ΠΙΟ ΚΑΤΩ ΘΕΑΤΡΙΚΑ

Αριστοφάνη: «Αχαρνείς» στο «Σατιρικό Θέατρο»

Εἶναι βέβαια κοινοτοπία μια δήλωση πως τὸ ἀρχαῖο δράμα ἦταν κυρίως λόγος καὶ λιγότερο θέαμα (θέαμα ὅπως τὸ ἐννοοῦν σήμερα οἱ πειραματιζόμενοι). Οἱ «Αχαρνείς» τοῦ Αριστοφάνη, ὅπως τοὺς παρουσίασε τὸ «Σατιρικό Θέατρο», μια κωμωδία μὲ κεντρικὸ θέμα τὴν «Εἰρήνη», ἦταν καθαρὸς λόγος καὶ ἐκφραση, χωρὶς νὰ στερεῖται ἐνὸς μετρημένου καὶ ἐλκυστικῆς «θεάματος». Αφού καὶ μερικοὶ νεοτερισμοὶ (ὑπενθύμιση μερικῶν σημερινῶν τύπων τῆς πολιτικῆς ζωῆς) τοποθετηθῆκανε μὲ περισκεψη καὶ γρηγοράδα, ὥστε νὰ προσέξεις τὸ νόημα παρὰ τὸ νεοτερισμὸ.

Τὸ κείμενο μεταφράστηκε στὴ σημερινὴ ρέουσα Κυπριακὴ διάλεχτο ἀπὸ τὸν *Γάκωβο Κυθρεώτη*. Εἶν' ἀλήθεια πως ἡ μεταφορὰ στὸ Κυπριακὸ ἰδίωμα ἢ διάλεχτο ἐγίνε με ἀρκετὴ προσοχὴ ὥστε νὰ μὴν εἰσδύσουν κοκὸηχες λέξεις καὶ φράσεις ἢ παλιοὶ τύποι (συνήθως ξενόγλωσσοι) ποὺ σήμερα δε διασώζονται στὸν καθημερινὸ μας λόγο.

Επίσης οι τολμηρές εκφράσεις δεν είχαν τη χοντροκοπιά (που γίνεται συνήθως για να προσεχτούν) αλλά ενώ ήταν πέρα για πέρα δηλωτικές διατηρούσαν κοσμομότητα από τη φυσική τοποθέτησή τους και τη χρήση τους από τον ερμηνευτή.

Καταπληκτική υπήρξε η ερμηνεία του *Βαρνάβα Κυριαζή* ως Δικαιόπολη. Κρατούσε συνεχώς στους ώμους του όλη την παράσταση με εξαιρετικές αλλαγές έκφρασης και στην ομιλία και στην κίνηση, μια τόσο μεγάλη ποικιλία ερμηνευμένη αξιοθαύμαστα, που σε εκπλήττει. Χωρίς να υποτιμώ τις ερμηνείες των άλλων θα σταθώ και στην καλή απαγγελία της *Πόπης Αβραάμ*. Πάντως όλοι απέδιδαν το λίγο - πολύ ρόλο τους με λόγο καθαρό και προσεκτικές κινήσεις μες την ελευθεριότητα, αρκετά εκφραστικές του τύπου των ή των λεγομένων τους.

Έχω την άποψη πως ο σκηνοθέτης *Πολύκαρπος Πολυκάρπου* έδωσε μεγάλη και συνεχή κίνηση στην παράσταση, οι ερμηνευτές είχαν πάντοτε ένα δικό τους στυλ και ξεχώριζαν από τους άλλους (ως και αυτοί με τους περισσότερους ρόλους) και ο χορός είχε μια ζωηράδα αλλά υποτασσόταν στο ρυθμό, χωρίς υπερβολές ή άχρηστες δήθεν πρωτοτυπίες.

Αλλά και τα σκηνικά με το συμμαζεμένο τους ύφος και την ποικιλία τους μέσα στη μικρή έκτασή τους, τις περισσότερες εισόδους, που διευκόλυναν κινήσεις και ποικιλία, πρέπει να γραφούν στο ενεργητικό του *Μίκη Λοΐζου*.

Τέλος, θα αναφέρω τη μουσική (Σωτήρης Καραγιώργης) και τις χορογραφίες (Ζέλεια και Σόφη Γεωργιάδου) που είχαν ζωηρότητα και ωραίες κινήσεις.

Γενικά η παράσταση ή ερμηνεία της κωμωδίας «Αχαρνείς» από το «Σατιρικό Θέατρο» είναι ένα καλλιτεχνικό επίτευγμα. Προσωπικά νομίζω πως πρέπει ιδιαίτερα να προσεχτεί από το ευρύτερο κοινό, γιατί τα σοφά νοήματα του έργου μεταδίδονται τόσο πειστικά και απλά με την ερμηνεία αυτή.

Η «Ανδρομάχη» από το ΘΟΚ

Η αναδιδασκαλία της «Ανδρομάχης» του Ευριπίδη στο «Αμφιθέατρο Μακαρίου Γ'» από τον «Θεατρικό Όμιλο Κύπρου» στις 3 Ιουλίου 1992, υπήρξε μια, θα τόλγα άφοβα, εξαιρετικά και δημιουργική εργασία του Νίκου Χαραλάμπους, με όλες τις φυσικές, εξάλλου, μικροαντιρρήσεις μου. Ο χορός και η κίνησή του με τη μεγάλη ποικιλία στην εικόνα αλλά και στην ερμηνεία καταστάσεων, υπήρξε καθόλα άφογος, θα 'λεγα ο στύλος της παράστασης. Οι ερμηνευτές των χαρακτήρων είχαν παλμό, η προφορά τους καθαρή, η κίνησή τους εκφραστική (τόσο της κατάστασής των, όσο και γενικά του χαρακτήρα τους) μ' όλη την υπερβολή στην κίνηση μερικές φορές της Μπεμπεδέλη (Ανδρομάχης) και τον λαρυγγισμό στις «κορώνες» του θρήνου της, ενώ ήταν θαυμάσια εκφραστική στο μοιρολόι της. Μάλιστα όπως άρχισε η τραγωδία πέρα στο δεξιά (για το θεατή) βάθος με το κάρο και τα άλλα αντικείμενα με πολύ συγκρατημένη τη θρηνητική ομιλία της Μπεμπεδέλη, και τη μουσική προπαρασκευή, προετοιμαζόσουν πραγματικά να νιώσεις μια τραγωδία από τα βάθη των αιώνων στο δικό σου περίγυρο.

Ασφαλώς θα αναφερθεί εδώ η καθόλα συμβολή των Πουλλαΐδη (Μενέλαος), Καυκαρίδη (Πηλέας), Κυριαζής (Ορέστης), Μίχα (Ερμιόνη) και ιδιαίτερα του Μουαΐμη ως αγγελιαφόρου, που άρθρωνε θαυμάσια. Θα 'ταν παράλειψη αν δεν σημείωνα την Άλκηστη Παυλίδου, την Έλενα Παπαδοπούλου (παιδί), την Κυριαζή και την Συρόκου, πολύ καλές στο ρόλο τους.

Θα πρέπει να αναφερθεί και το σκηνικό του Ζιάκα. Ωραιότατο στη γραμμή του, που πάλι έδινε την ιδέα ενός «ζωντανού παρελθόντος», με κείνα τα μισοκατεστραμμένα γλυπτά (του Αμπατζή). Επίσης κέρδισε η παράσταση πολύ από τη μουσική, τόσο από τη σύνθεση, του Μιχ. Χριστοδουλίδη, όσο – το τονίζω – με τη φυσική εκτέλεσή της (και όχι από μαγνητόφωνο). Κάποιες επιφυλάξεις έχω για τη «μοντέρνα» ενδυμασία μερικών ανδρικών χαρακτήρων.

Οφείλουμε χάριτες στο Νίκο Χαραλάμπους γι' αυτή την αναδιδασκαλία, που νομίζω θα εκτιμηθεί ευρύτερα.

«Το γεφύρι της Άρτας» Μια παράσταση του «Λυκείου Κύκκου Α'»

Το «σχολικό θέατρο» αναγνωρίζεται σε διεθνές επίπεδο ως πολύ χρήσιμο εκπαιδευτικά. Η ωφέλεια δεν αφορά στην προπαρασκευή καταλλήλων εραστών του θεατρικού λόγου ή θεάματος, ή ως μια προπαίδεια επαγγελματική, που κι αυτά υπολογίζονται. Κυρίως, τούτο εισάγει στον πολιτισμό κατά συναισθηματικό τρόπο και όχι ψυχρά «διά της προσφοράς γνώσεων», που θα χρησιμεύσουν σε κάποιες εισαγωγικές εξετάσεις. Με το μάτι αυτό παρακολούθησα τη θεατρική παράσταση του «Λυκείου Κύκκου Α'» με το έργο του Γ. Θεοτοκά «Το Γεφύρι της Άρτας», στο Αμφιθέατρο ΠΑΣΥΔΥ, (9 Ιουλίου 1992).

Κατ' αρχήν δε θεωρώ το έργο να έχει θεατρική αξία από την άποψη της τεχνικής εκτός από τις αρχικές σκηνές. Μάλιστα οι τελικές σκηνές «μυρίζουν» θεαματικούς «όπερα». Ωστόσο, είναι έργο που δεν παρουσιάζει ερμηνευτικές δυσκολίες με κινδύνους παρεξηγήσεων. Έτσι στα χέρια των μαθητών μπορεί να παρουσιαστεί με ειλικρίνεια και με επιτυχία, αρκεί ο σκηνοθέτης - δάσκαλος (στην περίπτωσή μας) να δώσει το βαθύτερο παραδοσιακό νόημα του έργου. Και νομίζω πως πολύ ορθά και συγκρατημένα οι φιλόλογοι Χλόη Μάτσα και Μαρίνα Μαρκίδου δίδαξαν το έργο, αποφεύγοντας «εφφέ» θεαματικά, που τελευταίως μετέτρεψαν το θέατρο σε θέαμα αμερικανικού τύπου, το σόου, αντί να βοηθούν στην κατανόηση των λεγομένων. Βέβαια, ιδιαίτερος σχολιασμός των ρόλων και της ερμηνείας τους δε χρειάζεται. Απλώς λέγω πως οι ερμηνευτές - μαθητές κατανοούσαν τους χαρακτήρες που ερμήνευαν. Και αυτό είναι το επιθυμητό.

Όμως η γνωριμία με τον παραδοσιακό μας εαυτό από τους ερμηνευτές - μαθητές και από τους ακροατές - μαθητές πρώτευσε στη σημασία της παράστασης. Αλλά και η συνεργασία μαθητών στα σκηνικά υπήρξε μια ωφέλιμη συνεργασία υπό την εποπτεία της καθηγήτριας της τέχνης Νίκης Κωνσταντίνου. Η συμμετοχή τόσων μαθητών στην προετοιμασία και στην παράσταση αποτελεί ένα άλλο κέρδος, που πρέπει να υπολογιστεί.

Τέλος θεωρώ πολύ βοηθητικό το σχόλιο των υπευθύνων, του οποίου μεταφέρω εδώ ένα απόσπασμα, το εξής:

...«Το Γεφύρι της 'Αρτας» είναι ένα ποίημα, που τραγουδιέται από τη μα άκρη του Ελληνισμού ως την άλλη είναι ένα τραγούδι, που μας ενώνει με τις πολλές παραλλαγές του. Δε νομίζουμε να υπάρχει 'Ελληνας που να μην το έχει ακούσει. Παίροντας λοιπόν το μύθο του ο Γιώργος Θεοτοκάς, τον ανάπλασε με τέτοιο τρόπο ώστε να βγαίνουν καθαρά τα νοήματα και τα μηνύματά του, που είναι ελληνικά. «Το Γεφύρι της 'Αρτας» μας οδηγεί ίσια στις ρίζες μας.

Μας ξαναθυμίζει τις ιδιότητες του Ελληνισμού που δεν είναι άλλες από την παλικαριά, την υψηλοφροσύνη, την καλή δουλειά, τη λεύτερη και πεισματικά ανυπότακτη ψυχή του 'Ελληνα. Μας μιλά ακόμα και για την πίκρα της ανθρωπίνης θυσίας, χωρίς όμως αυτή η πίκρα να οδηγεί στη μεταμέλεια.

Υπάρχουν καθαρά μέσα στο έργο τα στοιχεία της αρχαίας τραγωδίας: ύβρις, φόβος, κάθαρση. Έτσι ο Θεοτοκάς μας ενώνει και με τις ρίζες του αρχαίου ελληνικού λόγου. Το έργο είναι διαποτισμένο από μια έντονη χριστιανική θρησκευτικότητα. Η χριστιανική όμως πίστη και ευλάβεια δένονται αρμονικά με τη λεύτερη ψυχή του ανθρώπου, αφού μόνος του ο άνθρωπος, εντελώς ελεύθερος, επιλέγει το δρόμο του πόνου και της θυσίας...»

Το σχόλιο αυτό δείχνει κιόλας τις προθέσεις των διδαξάντων. Συμφωνούμε. Είναι άξιοι επαίνου διδάξαντες και μαθητές.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Δαυλός ('Αθήνα), Νουμάς (Πύργος 'Ηλείας), Εϋθύνη ('Αθήνα), 'Ελεύθερο Πνεύμα ('Ιωάννινα), 'Ελληνικός 'Αστήρ ('Ιωάννινα), Φύση και Ζωή ('Αθήνα), Κοινόν Κυπρίων ('Αθήνα), Πνευματική Ζωή (Καλλιθέα), Νέα 'Εποχή (Λευκωσία), 'Ελεύθερη Κυθρέα (Λευκωσία), Διαδρομές ('Αθήνα), Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη), Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη), Σήμαντρο (Χολαργός), Αιολικά Γράμματα (Καλλιθέα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- Τάσος Στεφανίδης: 'Αποθέωση και άλλα διηγήματα, Λευκωσία 1992
 Νίκου Πενταρά: 'Επάνοδος, Λευκωσία 1992
 Εϋάγγελος Λοϊζίδης: Τὰ Βουζούνια, Λευκωσία 1992

Ἑλένης Σοφρά: Λίθος Καρζής, Ἀθήνα 1992

Ρούλα Ἰωαννίδου Σταύρου: Τρεῖς ποιητικές συνθέσεις γιὰ τὴν Κύπρο,
Λευκωσία 1992

Λεωνίδα Παπαδάκης: Τὸ πάρτυ δὲν ἔγινε, Ἀθήνα 1992

Χρῆστος Κατσιγιάννης: Ὁ θάνατος τοῦ καλοκαιριοῦ, Ἀθήνα 1992

ΔΗΛΩΣΗ

Δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Σημερινή» (Λευκωσία) τὰ πῶς κάτω τοῦ παρόντος τεύχους:

«Οἱ Κύπριοι καὶ γιὰ τοὺς Κυπρίους», τὰ τρία κείμενα τοῦ «Πνεῦμα καὶ Ζωή»,
τὰ «Πένθη», οἱ κριτικές βιβλίων καὶ θεατρικῶν παραστάσεων.

Ἑλ. Οικονόμου: Σχέδιο

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ

η σημερινή

Όταν μιλά, όλοι προσέχουν

Λεωφόρος Αρχαγγέλου Αρ. 31
Τ.Κ. 1836, Τηλ. 353532
TELEX CY 3826, TELEFAX 352298
ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

NINA RICCI
PARIS

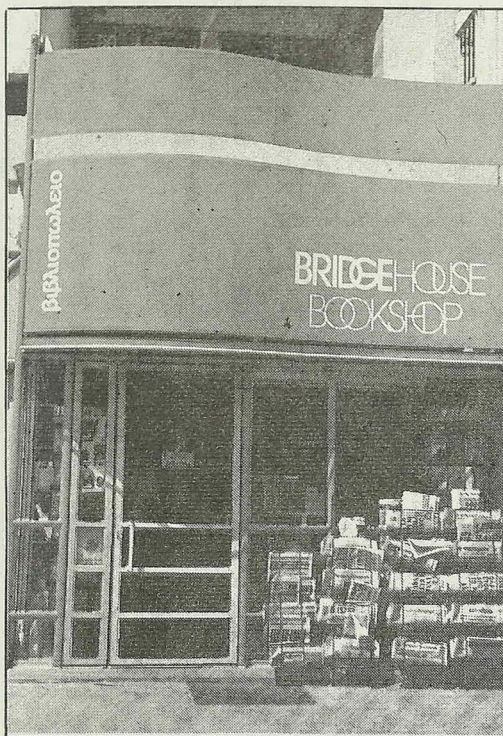

riccifrance - Photo Giovanni Gastel

Ricci-Club
EAU DE TOILETTE POUR HOMME

BRIDGEHOUSE

ΑΠΟ ΤΙΣ
ΜΕΓΑ-
ΛΥΤΕΡΕΣ
ΣΥΛΛΟΓΕΣ
ΒΙΒΛΙΩΝ
ΓΙΑ ΟΛΑ
ΤΑ
ΘΕΜΑΤΑ-
ΟΛΕΣ ΤΙΣ
ΗΛΙΚΙΕΣ

ΓΡΑΦΙΚΗ
ΥΛΗ
ΚΑΙ
ΣΧΟΛΙΚΑ
ΕΙΔΗ
ΣΕ
ΠΛΟΥΣΙΟ-
ΤΑΤΗ
ΠΟΙΚΙΛΙΑ

**ΠΡΟΠΑΝΤΟΣ ΟΜΩΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ
ΜΕ ΠΡΟΘΥΜΙΑ ΚΑΙ ΧΑΜΟΓΕΛΟ**

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ BRIDGEHOUSE
ΓΩΝΙΑ ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΓΡΙΒΑ ΔΙΓΕΝΗ
Τηλ. 443297 Τ.Κ. 4527 — ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΛΟΓΗ - Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΚΑΤΑΦΥΓΗ

ΣΑΒΒΑΣ Χ. ΚΑΦΑΣΑΚΗΣ και ΥΙΟΣ ΛΤΔ

Στα καταστήματά μας θα βρήτε
τις καλύτερες πορσελάνες Βαυαρίας,
τα περίφημα πυρίμαχα προϊόντα Arcopal,
κρύσταλλα Γαλλίας και
μαχαιροπήρουνα ανοξείδωτα

18/8, 18/10

Πλούσια συλλογή δώρων.

Οδός Προγκηπίσσης Ντε Τύρας 17,

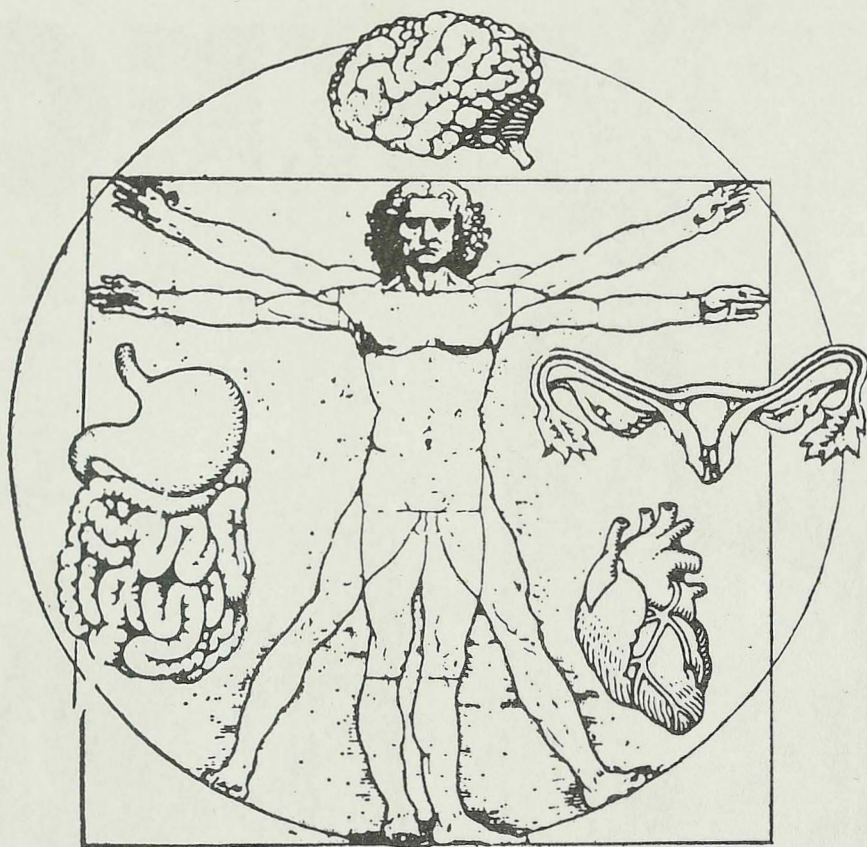
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens

Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

η μπύρα σας... ΚΕΟ

